

ELÄIMET MARTIALIKSEN YLISTYS- JA IVAEPGRAMMEISSA

Pro gradu -tutkielma

Pasi Piippo

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Latinan kieli
Toukokuu 2015

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Pasi Piippo	
Työn nimi – Title Eläimet Martialiksen ylistys- ja ivaepigrammeissa	
Oppiaine – Subject Latinan kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 110 s. + liitteet
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkin työssäni eläinmainintoja Martialiksen ylistys- ja ivaepigrammeissa. Martialis ylistää esimerkiksi keisaria tai maaseutua ja ivaan muun muassa himokkaita vanhoja naisia ja huonoja runoilijoita. Valitsin nämä epigrammit, koska ne ovat tutkimusaineistosta helpoimmin havaittavissa. Kiintoisa tutkimuskysymys on, mitä eläimiä Martialis käyttää ylistäessään ja mitä ivatessaan. Jos eläin esiintyy molemmissa, miten käytöt eroavat? Tietääkseni Martialiksen epigrammeja ei ole aiemmin tutkittu tästä näkökulmasta. Tutkielman taustaluvuissa määrittelen epigrammin käsitteen ja käsittelen lyhyesti eläinten asemaa antiikissa sekä eläimiin liitettyjä käsityksiä. Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat Leechin ja Lakoff & Johnsonin metaforateoriat.</p> <p>Tutkin Martialiksen epigrammikirjat 1-14 ja kirjan <i>Liber de spectaculis</i>, joista valitsin tutkimusaineistooni yhteensä 105 epigrammia. Näistä 52 on ylistäviä ja 53 ivaavia. Eläinmainintoja on yhteensä 292, joista 161 esiintyy ylistysepigrammeissa ja 131 ivaepigrammeissa. Jaottelin nämä eläinryhmittäin ja luokittelin Leechin taksonomian avulla. Pohdin löydöksiä myös Lakoff & Johnsonin teorian näkökulmasta. Eläinesiiintymät ja niiden sijoittumisen Leechin määrittelemiin luokkiin havainnollistin taulukoiden avulla. Ylistysepigrammeissa tärkeimmät eläimet ovat linnut, kissaeläimet ja nautaeläimet, ivaepigrammeissa puolestaan linnut, koira-eläimet ja siat. Molempien ryhmien osalta tärkein kuvaannollinen ilmaus on symboli. Ylistysepigrammien osalta seuraavilla sijoilla ovat allegoria ja konkretisoiva metafora. Ivaepigrammeissa toisen ja kolmannen sijan vievät vertauskuva ja dehumanisoiva metafora. Lakoff & Johnsonin teorian perusteella strukturaalisia metaforia löytyy etenkin ivaepigrammeista ja ontologisia puolestaan enemmän ylistysepigrammeista. Orientoivia metaforia löytyy yhteensä vain muutama.</p> <p>Tutkimus osoittaa, että ylistystä annetaan ylevien eläinten ja positiivisten eläinpiirteiden kautta. Ivan välikappaleina puolestaan toimivat alhaiset eläimet ja negatiiviset eläinpiirteet. Mielenkiintoista olisi tutkia jatkossa, miten eläimiä yleensä tai jotain tiettyä eläintä kuvataan lyriikassa ja / tai proosassa.</p>	
Asiasanat – Keywords Martialis, Marcus Valerius, eläimet, epigrammit, latinankielinen kirjallisuus, metafora, pilkanteko, ylistys	
Säilytyspaikka – Depository Jyx-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO	7
2 MARTIALIKSEN ELÄMÄNVAIHEISTA JA KIRJAILIJAKUVASTA SEKÄ EPIGRAMMIN MÄÄRITTELYSTÄ	9
2.1 Elämänvaiheet.....	9
2.2 Teoksista ja teemoista	11
2.3 Kritiikin kohteita: eroottiset epigrammit ja keisarin ylistys.....	12
2.3.1 Eroottisten epigrammien kritiikkiä	13
2.3.2 Keisarin ylistyksen kritiikkiä	14
2.4 Epigrammin määrittelystä.....	16
3 ELÄIMISTÄ.....	17
3.1 Eläimet antiikin yhteiskunnassa.....	17
3.2 Ihmisten eläimiin liittämiä ominaisuuksia	19
4 METAFORATEORIAA	20
4.2 Leechin teoriaa.....	21
4.2.1 Metaforien käsitteellistä luokittelua.....	22
4.3 Lakoff & Johnsonin kognitiivinen metaforateoria.....	23
4.3.1 Säiliömetafora	25
5 ELÄIMET YLISTYSEPIGRAMMEISSA	26
5.1 Keisaria ylistävät epigrammit	26
5.1.1 Herakleen urotyöt.....	26
5.1.2 Epigrammi 1.104.....	29
5.1.3 Kissa-eläimet.....	32
5.1.4 Elefantti.....	34
5.1.5 Koira ja peura.....	35
5.1.6 Hevonen	36
5.1.7 Härkä ja sarvikuono	38
5.1.8 Linnut.....	39
5.1.9 Mehiläinen ja simpukka	41
5.1.10 Muita eläimiä	42
5.1.11 Luvun 5.1 yhteenvetoa.....	45
5.2 Gladiaattoreja ja vaununajajia ylistävät epigrammit.....	47
5.3 Maaseutua ylistävät epigrammit	49
5.4 Muita ylistyksen kohteita.....	54
6 ELÄIMET IVAEPIGRAMMEISSA	58
6.1 Seksuaalissävytteiset.....	58

6.1.1 Vanhat sukupuolisesti aktiiviset naiset.....	58
6.1.2 Fellaation harjoittajat.....	62
6.1.3 Homoseksuaalit.....	64
6.1.4 Muita seksuaalissävyytteisiä tapauksia.....	66
6.2 Plagioijat ja huonot runoilijat.....	70
6.3 Kitsaat patronukset ja pitojen isännät.....	73
6.4 Ahneet ja kiittämättömät pitovieraat.....	76
6.5 Turhamaiset ja ylpeät ihmiset.....	80
6.6 Filosofit.....	84
6.7 Sekalaisia tapauksia.....	85
7 YHTEENVETO JA POHDINTAA.....	91
7.1 Eläinmaininnat.....	92
7.2 Kuvaannolliset ilmaukset.....	96
7.3 Päätäntö.....	101
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS.....	103
TAULUKKOLUETTELO.....	109
LIITTEET.....	111
LIITE 1. Ylistys- ja ivaepigrammit Loeb-edition numeroinnin mukaan.....	111
LIITE 2. Tutkimuksessa käytettyjen editioiden konkordanssi.....	112
LIITE 3. Tutkimuksessa esiintyvät eläinmaininnat (latina – suomi).....	113
LIITE 4. Tutkimuksessa esiintyvät eläinmaininnat (suomi – latina).....	116
LIITE 5. Eläinmaininnat epigrammeissa.....	119
LIITE 6. Eläinmaininnat ylistysepigrammeissa.....	124
LIITE 7. Eläinmaininnat ivaepigrammeissa.....	128
LIITE 8. Eläinmainintojen jakaantuminen kuvaannollisiin ilmauksiin ylistävissä epigrammeissa.....	133
LIITE 9. Eläinmainintojen jakaantuminen kuvaannollisiin ilmauksiin ivaepigrammeissa...	135

1 JOHDANTO

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia eläinmainintoja esiintyy Marcus Valerius Martialiksen ylistys- ja ivaepigrammeissa, eli sellaisissa, joissa runoilijan voidaan katsoa joko ylistävän tai ivaavan epigrammin kohdetta. Ajatuksen tutkia tätä aihetta sain valmistautuessani tenttimään valikoiman Martialiksen epigrammeja maaliskuussa 2010. Lukiessani epigrammeja huomioni kiinnittyi niissä esiintyviin monenlaisiin eläimiin, joita paikka paikoin oli vaikea tarkoin identifioida (esim. joitakin kalalajeja). Koska itse eläimet eivät kuitenkaan ole Martialiksen epigrammeissa huomion keskiössä, vaan lähinnä ihmiset ja heidän toimintansa, mieleeni tuli tutkia sitä, minkä lisäarvon eläimet tällaisille epigrammeille tuovat ja miten ne ylipäänsä liittyvät ihmisiin. Tietääkseni Martialiksen epigrammeja ei aiemmin ole tutkittu tästä näkökulmasta.

Ylistysepigrammeilla tarkoitan niitä epigrammeja, joissa niiden kohteesta puhutaan selkeästi ylistävään tai ihailevaan sävyyn. Martialis ylistää esimerkiksi keisaria ja maaseudun luonnon rikkautta mainiten ohella myös lukuisan joukon eläimiä. Vastaavasti ivaepigrammeissa hän esimerkiksi ruotii ihmisiä ja heidän heikkouksiaan usein hyvin suoraan. Näissä epigrammeissa Martialis kuvaa heitä usein negatiivisten eläinpiirteiden kautta, joten ihmiset rinnastuvat selkeästi eläimiksi.

Syitä tutkia nimenomaan ylistys- ja ivaepigrammeja on kaksi. Ensimmäinen syy on se, että nämä ääripäät ovat tutkimusmateriaalista helpoimmin tunnistettavissa. On oletettavaa, että runon kuulijan tai lukijan on voitava ne verraten helposti havaita. Toinen syy on se, että nämä ääripäät ovat kauimpana toisistaan, joten on mielenkiintoista nähdä, miten tämä on vaikuttanut Martialiksen valintoihin: mitä eläimiä esiintyy ylistysepigrammeissa, mitä ivaepigrammeissa? Jos jokin eläin esiintyy molemmissa, miten käytöt eroavat? Näihin kysymyksiin yritän työssäni löytää vastauksia.

Käytän tutkimuksessani Walter C. A. Kerin toimittamia Loeb-sarjan editioita vuosilta 1919 ja 1920. Edellinen editio sisältää kirjan *Liber de spectaculis* (*spect.*) ja epigrammikirjat 1-7. Jälkimmäinen editio sisältää epigrammikirjat 8-12 sekä kirjat *Xenia* (kirja 13) ja *Apophoreta* (kirja 14). Tutkimuksessa esiintyvät esimerkit olen tarkistanut D. R. Shackleton Baileyn vuonna 1990 toimittamasta Teubner-editiosta. Editioiden välillä esiintyvät oleelliset kielelliset eroavaisuudet mainitaan alaviitteissä. Joidenkin epigrammien kohdalla editioiden numeroinnit poikkeavat toisistaan. Myös nämä

tapaukset on ilmoitettu alaviitteissä niiden esiintyessä ensimmäisen kerran, ja ne voi myös tarkistaa konkordanssista (ks. liite 2).

Tarkoitukseni on etsiä ne Martialiksen epigrammit, jotka selkeästi ylistävät tai ivaavat kohdettaan, ja joissa esiintyy jokin eläin substantiivi tai johonkin eläimeen selkeästi viittaava verbi tai adjektiivi. Lasken mukaan myös mytologiset eläimet, sikäli kuin niiden voidaan katsoa edustavan todellisia eläimiä. Sen sijaan selkeät taruolennot, kuten esimerkiksi Lernan kolmipäinen Hydra (ks. *spect.* 27.5), jätän aineiston ulkopuolelle. Pyrin analysoimaan näin valitsemani aineistoa selvittämällä, mitä kuvaannollisia ilmauksia eläimiin voidaan katsoa liittyvän. Keskeisinä apuvälineinä käytän kahta metaforateoriaa (Leech 1969 ja Lakoff & Johnson 1980). Syy näiden teorioiden valintaan on se, että ne tarjoavat selkeät taksonomiat, joiden soveltuvuus tämänkaltaiseen aineistoon tulee näin testatuksi. Vaikka teoriat eivät ole aivan tuoreita, Leechin teoria tarjoaa kuitenkin selkeän perusmallin metaforan tunnistamiseksi ja luokittelemiseksi kielen tasolla. Lakoff & Johnsonin teoria, joka herättää keskustelua yhä edelleen¹, toimii puolestaan eräänlaisena metatasona, joka auttaa näkemään metaforat oleellisena osana inhimillistä ajattelua ja toimintaa.

Aloitan työn kertomalla lyhyesti toisessa luvussa Martialiksen elämänvaiheista, teoksista ja teemoista sekä epigrammeihin kohdistuneesta kritiikistä. Määrittelen tässä yhteydessä myös epigrammin käsitteen. Kolmannessa luvussa käsittelen eläimiä antiikin yhteiskunnassa ja sitä, millaisia piirteitä ihmiset ovat eläimiin liittäneet. Neljännessä luvussa esittelen työn teoriataustan muodostamat metaforateoriat.

Viidennessä luvussa analysoin eläinmainintoja ylistysepigrammeissa. Havainnollistan tuloksia taulukoin, joissa esitän kokoavasti eläinmaininnat sekä kuvaannolliset ilmaukset, joihin ne voidaan luokitella. Kuudennessa luvussa analysoin vastaavalla tavalla ivaepigrammien eläinmaininnat.

Seitsemännessä luvussa annan koontitaulukoiden avulla yhteenvedon tutkimustuloksista. Pohdin myös, mitä tulokset kertovat, ja miten valitsemani teoriat toimivat aineiston analysoinnissa. Esitän myös kokoavan lopputuleman tutkielman valmistuttua sekä joitakin ajatuksia jatkotutkimuksen aiheiksi.

¹ Vilkasta keskustelua ja kiistelyä on herättänyt se, että Lakoff & Johnsonin mukaan metafora ei rajoitu kieleen, vaan on olennainen osa ihmisen ajattelua ja toimintaa. Heidän lähestymistapansa metaforaan on siten kognitiivinen. Teoriaa on kritisoitu mm. juuri siksi, ettei siinä oteta riittävästi huomioon autenttista kielellistä aineistoa. (Knowles & Moon 2006, 31, 45.)

2 MARTIALIKSEN ELÄMÄNVAIHEISTA JA KIRJAILIJAKUVASTA SEKÄ EPIGRAMMIN MÄÄRITTELYSTÄ

2.1 Elämänvaiheet

Tiedot Marcus Valerius Martialiksen elämänvaiheista perustuvat suurimmilta osin hänen epigrammeissaan viittaamiinsa seikkoihin. Hän syntyi Bilbiliksessä Hispania Tarraconensiksen provinssissa vuosien 38 ja 41 jaa. välisenä aikana.² Päivä oli maaliskuun ensimmäinen³, minkä vuoksi hän sai lisänimensä (*cognomen*) Martialis. Vanhemmat⁴ olivat riittävän varakkaita turvatakseen pojalleen peruskoulutuksen.⁵

Roomaan Martialis saapui hieman päälle kaksikymmentävuotiaana vuonna 64.⁶ Hän seurusteli mm. maanmiehensä Lucius Annaeus Senecan kanssa, ja ystäväpiiriin kuuluivat myös Quintilianus, Silius Italicus, Juvenalis, Frontinus ja Plinius nuorempi. Hänen suojelijoinaan saattoivat olla Memmius Regulus (vuoden 63 konsuli), Vibius Crispus (vuoden 61 konsuli) ja Gaius Calpurnius Piso.⁷ Martialiksella oli talo Quirinalis-kukkulalla sekä myöhemmin myös maatila Nomentumissa lähellä Roomaa⁸. Martialikselle myönnettiin ”kuuden kuukauden sotatribuunin” arvo, *tribunatus*

² 1.61.12; 10.24; 12.18.9-16; Sullivan 1991, 1.

³ 9.52.3; 10.24.1; 12.60.1-2.

⁴ 5.34.1. Howell (1980, 1) tulkitsee, että runossa mainitut Fronto ja Flaccilla ovat Martialiksen vanhemmat. J. Mantken mukaan kyseessä ovat kuitenkin runossa mainitun pienen Erotion-tytön vanhemmat (Henriksen 2012, 303). Ks. tarkemmin J. Mantke 1967-1968. 'Do we know Martial's parents? (Mart. V 34)'. *Eos* 57, 234-244.

⁵ 9.73.8; Sullivan 1991, 2.

⁶ 10.103.7-8; Sullivan 1991, 3.

⁷ Gaius Calpurnius Piso oli *consul suffectus* Claudiuksen aikana ja pidetty kansan keskuudessa. Hän johti salaliittoa Neroa vastaan vuonna 65. (Citroni 2012b, 904.) Tätä aiemmin Piso oli saanut kärsiä keisarin vuoksi: Caligula pakotti Livia Orestellan, Pison vaimon, eroamaan miehestään voidakseen itse naida hänet ja syytti sitten heitä molempia aviorikoksesta. Piso teki itsemurhan salaliiton paljastuttua. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 429.)

⁸ 1.105; 1.117.7; 7.36; 9.18.2; Citroni 2012b, 904; Sullivan 1991, 28. Polkusen mukaan Martialis sai maatilain lahjaksi joko runoilija Lucianuksen leskeltä Polla Argentarialta tai Senecan leskeltä sen jälkeen, kun Lucanus ja Seneca olivat tehneet itsemurhan Pison salaliiton paljastuttua. Tarkka ajankohta ei ole tiedossa. Ensimmäisen kerran maatila esiintyy Martialiksen runoissa vuonna 84. (Polkunen 2000, 12.)

*semenstris*⁹, jonka myötä hän pääsi ritarisäätyyn.¹⁰ Hän sai myös pyynnöstä kolmen lapsen oikeuden, *ius trium liberorum*¹¹, jonka myötä hänellä oli mahdollisuus ottaa vastaan perintöjä ystäviltä ja patronuksilta.¹² Martialiksen siviilisäädystä ei ole varmaa tietoa.¹³

Martialista on luonnehdittu lämminsydämiseksi ihmiseksi, joka säilytti läpi elämänsä uteliaan luonteenlaatunsa ja nautti Roomasta sekä sen tarjoamista viihdykkeistä, juoruista ja sosiaalisesta elämästä. Epigrammeissaan hän usein kehottaa lukijoitaan nauttimaan elämästä ottamatta sitä turhan vakavasti.¹⁴

Kotiseudulleen Bilbilikseen Martialis palasi ilmeisesti vuosien 98¹⁵ ja 100 välisenä aikana saatuaan matkavarat Plinius nuoremmalta.¹⁶ Siellä hän asettui asumaan varakkaalta suojelijattareltaan Marcellalta saamalleen maatilalle.¹⁷ Syyksi muuttoon hän mainitsee klienttinä olon tuottamat vaivat sekä Roomassa asumisen hankaluuden.¹⁸ Todellisena syynä on saattanut hyvinkin olla se, että ylistettyään Domitianusta hän ei Domitianuksen salamurhan jälkeen voinut enää odottaa suosionosoituksia Nervalta ja Trajanukselta.¹⁹

Bilbiliksen pikkukaupungin elämä osoittautui kuitenkin pettymykseksi. Martialis kaipasi Rooman hyviä puolia ja sen tarjoamia innoituksen lähteitä kirjalliseen tuotantoon.²⁰ Hän

⁹ Weidnerin mukaan kohorttien prefektit tai legioonien tribuunit olivat harvoin veteraanisotilaita, joilla oli ritarisäädyn kultasormus. Useimmiten tehtäviä hoitivat yläluokkaiset nuoret miehet, joille tribuunin arvo oli ponnahduslauta sotilaalliselle tai poliittiselle uralle (*tribunus laticlavius*). Koska pyrkijöitä näihin tehtäviin oli paljon, palvelusaika lyhennettiin kuudeksi kuukaudeksi sellaisten miesten osalta, jotka eivät ajatelleet pitempää uraa armeijan palveluksessa. Weidner kirjoittaa: ”Die Präfekten einer Kohorte (der Bundesgenossen) oder die Tribunen in der Legion waren selten altgediente Soldaten, die mit dem goldenen Ring die römische Ritterwürde erhielten; meistens waren es junge Männer aus vornehmen Häusern, die mit dem Militärtribunat ihren Kriegsdienst oder ihre politische Laufbahn begannen, *tribuni laticlavii*. Da deshalb der Zudrang zu solchen Stellen sehr groß war, so wurde die Dienstzeit solcher Tribunen, die sich dem Militärstande nicht zu widmen gedachten, auf sechs Monate ermäßigt. Daher *tribunatus semenstris* bei Plin. ep. IV 4, 2 und (der Ring) *aurum semenstre*, denn der *anulus aureus* war das Dienstzeichen der Militärtribunen.” (Weidner 1889, 149, komm. säkeeseen 89.) Ks. *tribunus laticlavius* mm. Roth 2009, 142-143.

¹⁰ 3.95.9-10; Shackleton Bailey 1993a, 3.

¹¹ 2.91.5-6; 2.92.1-3.

¹² Watson & Watson 2003, 3.

¹³ Sullivan 1991, 25.

¹⁴ Howell 1980, 4.

¹⁵ Howell 1980, 3.

¹⁶ Plin. *epist.* 3, 21; Ker 1919, x.

¹⁷ ks. 12.31.8; Citroni 2012b, 905.

¹⁸ Esim. 10.70; 10.74. Klienttijärjestelmässä vapaasyntyinen kansalainen saattoi asettua jonkun arvohenkilön (*patronus*) suojelukseen ja luopua täten joistain oikeuksistaan. Näin hän oli patronuksen suojeluksessa (*in fide*). Patronus sitoutui auttamaan klienttiään taloudellisesti ja juridisesti. Klientti antoi vastavuoroisesti apuaan patronukselleen poliittisissa ja tarvittaessa myös sotilaallisissa asioissa. Klienttinsä luottamuksen pettäneestä patronuksesta tuli lainsuojaton (*sacer*) ja patronuksensa luottamuksen pettänyt klientti menetti suojelijansa. (Castrén 2011, 113; Watson & Watson 2003, 10; Sullivan 1991, 48.)

¹⁹ Watson & Watson 2003, 4; Polkunen 2000, 15, 19.

²⁰ Watson & Watson 2003, 4.

kirjoittaa 12. epigrammikirjan avaavassa kirjeessään ystävälleen Priscukselle: ”Kaipaani yleisöni korvia, yleisön, johon Roomassa totuin. Tuntuu kuin olisin asianajaja vieraassa lakituvassa. Jos näet kirjasissani on mitään miellyttävää, sen saneli kuulijakuntani.”²¹ Roomaan hän ei enää koskaan palannut, vaan kuoli kotikaupungissaan ilmeisesti vuoden 104 tienoilla, mikä käy ilmi Plinius nuoremman ystävälleen Cornelius Priscukselle lähettämästä kirjeestä. Kirjeen perusteella kuolema oli luonnollinen.²²

2.2 Teoksista ja teemoista

Kirjailijauransa alussa Martialis mitä todennäköisimmin kierrätti yksittäisiä runoja tai runokokoelmia mahdollisten tulevien suojelijoitensa (*patronus*) keskuudessa useamman vuoden ajan ennen kuin ne julkaistiin ensimmäisessä ja toisessa epigrammikirjassa vuosina 86-87.²³ Ensimmäinen varsinainen kokoelma *Liber de spectaculis*²⁴, joka juhlisti Colosseumin avajaisia ja jonka kirjoittamiseen keisari Titus mahdollisesti myötävaikutti, julkaistiin tosin jo aiemmin vuonna 80.²⁵ Vuosina 83-85 julkaistiin teokset *Xenia* ja *Apophoreta*. Ne on tarkoitettu lahjojen liitteiksi Saturnaliajuhlan aikana, ja lukijat voivat valita sieltä sopivia ja itsellensä mieluisia otteita.²⁶ Martialis kuvaa niissä lyhyesti ja nerokkaasti arkipäiväisiä asioita. Epigrammikirjat 1-12 Martialis kirjoitti vuosien 86-101 välisenä aikana. *Liber de spectaculis* sisältää 30 epigrammia, *Xenia* 127 ja *Apophoreta* 223. Epigrammikirjat 1-12 sisältävät 1175 epigrammia. Useimmat epigrammit on kirjoitettu elegiamitassa. Muita runomittoja, kuten hendekasyllabus, kholiambi, jambi ja heksametri, esiintyy huomattavasti vähemmän.²⁷

Martialis voidaan nähdä tarkkailijana, joka katselee Rooman elämänmenoa ja roomalaisten edesottamuksia omasta hispanialaisesta näkökulmastaan käsin.²⁸ Hänen mielenkiintonsa kohteena on nimenomaan elävä elämä, ihminen ja hänen toimintansa, pikemminkin kuin ajalle tyypilliset mytologiset teemat ja tekopyhä vakavuus.²⁹ Nämä

²¹ [...] *civitatis aures quibus assueveram quaero, et videor mihi in alieno foro litigare; si quid est enim quod in libellis meis placeat, dictavit auditor* [...].

²² Plin. *epist.* 3, 21; Sullivan 1991, 55.

²³ Sullivan 1991, 5-6; Watson & Watson 2003, 2.

²⁴ Teubner-editiossa *Epigrammaton liber* (*Epigr.*).

²⁵ Sullivan 1991, 6.

²⁶ Saturnaliajuhlassa roolit vaihtuivat. Isännät ja emännät olivat olevinaan orjia ja orjat isäntiä. Saturnalian aikaan syötiin hyvin, pelattiin noppaa tai muita uhkapelejä sekä pilailtiin ja vitsailtiin. (Polkunen 2000, 37.)

²⁷ Citroni 2012b, 905.

²⁸ Citroni 2012b, 905.

²⁹ Howell 1980, 11.

elämänmakuiset epigrammit, joista Martialis käyttää joskus nimiä *nugae*, *lusus* ja *ioci*, heijastavat elämää peilin tavoin.³⁰

Epigrammeissa näyttäytyy elämän koko kirjo. Osansa saavat niin gladiaattorit, lääkärit, prostituoidut, arkkitehdit, viininmyyjät kuin parturit, eli hyvin usein sellaisten ammattien harjoittajat, jotka ovat köyhiä tai entisiä tai nykyisiä orjia.³¹ Martialis kuitenkin väittää, ettei hän ilkeile edes vähäisimpien kustannuksella, vaan pyrkimyksenä on suomia itse pahetta, ei siihen langennutta ihmistä. Hän korostaa, ettei kukaan ole valittanut tulleensa kaltoin kohdelluksi hänen runoissaan, vaan monet ovat olleet imarreltuja tultuaan mainituiksi.³²

Martialiksen runoissa keisarinvaltainen yhteiskunta näyttäytyy yhtenäisenä ja hierarkkisena ideaalina, jota vasten inhimillisiä vikoja ja puutteita voi satiirin keinoin käsitellä.³³ Epigrammit tarjoavat kiintoisan näkökulman varhaisella keisariajalla vallinneisiin yhteiskunnallisiin näkemyksiin kaikkine ennakkoluuloinen ja tapoineen. Vaikka Martialiksen epigrammeista löytyy varsin roisia huumoria ja kielenkäyttöä, on esim. Vidén katsonut Martialiksen olleen kuitenkin yhteiskunnallisesti ja poliittisesti katsottuna melko konservatiivinen runoilija.³⁴

2.3 Kritiikin kohteita: eroottiset epigrammit ja keisarin ylistys

Kovinta kritiikkiä Martialis on saanut eroottisia aiheita ja keisarin ylistystä käsittelevistä epigrammeistaan. Nämä ovat olleet esteinä Martialiksen runouden puolueettomalle arvioinnille.³⁵ Kyseinen osa tuotannosta on saanut osakseen pilkkaa tai moraalista närkästystä, minkä vuoksi Martialista ei ole aina pidetty vakavasti otettavana runoilijana.³⁶

Omana aikanaan Martialiksen seksismi ja hallitsijoiden mielistely oli kuitenkin yhteiskunnallisesti hyväksyttyä ja luonnollista, ja sitä yleisö myös odotti.³⁷ Martialiksen moraalikäsitys noudattaa silloin vallinneita normeja, eikä se ole olennaisesti erilainen

³⁰ Citroni 2012b 905; Fitzgerald 2007, 25.

³¹ Sullivan 1991, 167-169.

³² Sullivan 1991, 63.

³³ Sullivan 1991, 115.

³⁴ Vidén 1993, 173.

³⁵ Sullivan 1991, xii.

³⁶ Sullivan 1991, xxi.

³⁷ Sullivan 1991, xii-xiii.

kuin esim. Tacituksella tai Plinius nuoremmalla.³⁸ Hän kirjoitti sitä mitä yleisö halusi, ja hänen oli mukauduttava näihin odotuksiin toimeentulonsakin vuoksi.³⁹

2.3.1 Eroottisten epigrammien kritiikkiä

Vahva eroottisuus ja suoranainen rivoisuus on piirre, joka erottaa latinalaisen epigrammin toisaalta ”korkeammasta” roomalaisesta runoudesta ja toisaalta kreikkalaisesta epigrammirunoudesta.⁴⁰ Ei liene epäilystä siitä, ettei vapaamielisinkin lukija pitäisi joitakin Martialiksen epigrammeja jossain mielessä rivoina.⁴¹ Toisaalta monen lukijan mielestä näiden epigrammien joukosta löytyvät myös kaikkein hauskimmat.⁴²

Vaikka rivojen epigrammien voidaan katsoa olevan ristiriidassa sellaisten roomalaishyveiden kuten *gravitas* (’vakavuus’, ’arvokkuus’) ja *severitas* (’moraalinen tiukkuus’, ’ankaruus’) kanssa⁴³, niin kuitenkin Martialiksen rivoudella on positiivinen sosiaalinen merkitys sellaisessa kontekstissa, jossa tavanomaiset moraalikäsitteet kumoutuvat uskonnollisista tai muista syistä. Näin kävi mm. Floralia-juhliissa, joiden sanotaan olleen kuulut moraalittomuudestaan.⁴⁴ Juhliin kuului mm. miiminäytelmiä, joissa näyttelijättäret esiintyivät alastomina.⁴⁵

Martialis ei ollut ainoa, joka kirjoitti suorasukaista eroottista runoutta. Nämä epigrammit liittävät hänet roomalaiseen epigrammiperinteeseen ja tekevät hänestä Catulluksen ja Marsuksen seuraajan.⁴⁶ Myös runoilijat, jotka olivat hyvässä sosiaalisessa asemassa (*summi et gravissimi viri*), kirjoittivat tällaisia runoja.⁴⁷ Ilkeily ja säädyttömyys kuuluivat siis asiaan, mikäli runoilija halusi viihdyttää lukijoitaan.⁴⁸

Martialiksen runoissa naisten vikoina ovat mm. viehättävyyden puute, paha haju sekä se, että he kieltäytyvät tunnustamasta olevansa vanhoja.⁴⁹ He saattavat olla huonohampaisia,

³⁸ Sullivan 1991, 210.

³⁹ Ker 1919, xiv.

⁴⁰ Watson & Watson 2003, 21.

⁴¹ Sullivan 1991, 65.

⁴² Howell 1980, 12.

⁴³ Sullivan 1991, 64. *Gravitas* viittaa käytöksen, puheen ja luonteen vakavuuteen: ”seriousness of conduct, speech, temperament, etc., gravity, dignity, solemnity, etc.” (*OLD s.v. ‘gravitas’*). *Severitas* viittaa moraaliseen tiukkuuteen ja itsekontrolliin: “strictness of morals, austerity, self-discipline” ja “gravity, seriousness” (*OLD s.v. ‘severitas’*).

⁴⁴ Sullivan 1991, 67; Rose & Scheld 2012, 582.

⁴⁵ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 176.

⁴⁶ Watson & Watson 2003, 21. Domitius Marsus, ks. alaviite 80.

⁴⁷ Ker 1919, xiii-xiv.

⁴⁸ Vidén 1993, 172-173.

⁴⁹ Sullivan 1991, 88-89.

kaljuja tai vähähiuksisia. Lisäksi he ovat turhamaisia ja uskottomia vastenmielisin seksuaalikäyttäytymisineen. Koska eroottisen runouden aiheena on kohteen fyysisen ulkomuodon kuvailu, niin sarkastisessa epigrammissa kyseisten ominaisuuksien kuvailu tapahtuu negaation kautta.⁵⁰ Epigrammi 3.93 on hyvä esimerkki Martialiksen äärimmäisen pitkälle viedystä liioittelusta, jossa naisella on rinta kuin heinäsiirkalla, muurahaisen sääret ja väritys, rinnat kuin hämähäkin seitti, leveämpi irvistys kuin Niilin krokotiililla, raakkuminen pahempaa kuin Ravennan sammakoilla, ininä itsepintaisempaa kuin Atrian sääskellä, yhtä hyvä näkö kuin pöllöllä päivänvalossa ja haju kuin vuohella.⁵¹ Tällaista naista yksikään mies ei halua vaimokseen, ellei sitten tiedossa ole pian saatava iso perintö.⁵² On kuitenkin arveluttavaa pitää tätä suoranaisena naisvihana. Kyse on pikemminkin sellaisesta huumorista, joka huvitti miesvaltaista lukijakuntaa.⁵³ Taustalla on myös nähty mahdollisesti pelkoa koskien naisten seksuaalisuutta sekä valta-aseman menetystä heihin nähden.⁵⁴

Martialiksen tuotannosta löytyy kuitenkin myös epigrammeja, joissa asenne naisiin on myönteinen ja esimerkiksi onnellista avioliittoa ylistetään.⁵⁵ Myös sisaren hurskasta käytöstä saatetaan kiitellä ja surra suloisen tytön tai hyveellisen matronan kuolemaa.⁵⁶ Tämänkaltaiset runot ovat saattaneet syntyä tilaustyönä jotain tiettyä tarkoitusta tai tilaisuutta varten.⁵⁷ Tämän perusteella voisi tehdä sen oletuksen, että Martialiksen naisia herjaavat runot eivät heijastele kirjailijan omia näkemyksiä, vaan niitä voi verrata stand up -koomikon esitykseen, jossa hän sanoo valikoituja sanoja avioliitosta tai hankalasta anopista.⁵⁸

2.3.2 Keisarin ylistyksen kritiikkiä

Teoksessa *Liber de spectaculis* Martialis puhuu näytäntöjä seuraavan katsojan suulla. Hän palvoo keisaria ja ihastelee keisarin tarjoamia speaktaakkeleita.⁵⁹ Erityisen mainittavaa on se, että Martialis korostaa Tituksen jumalaista *numenia* tai *geniusta*, jota

⁵⁰ Vidén 1993, 161.

⁵¹ Vidén 1993, 162.

⁵² Vidén 1993, 161.

⁵³ Watson & Watson 2003, 6.

⁵⁴ Sullivan 1991, 209-210.

⁵⁵ 4.12; 4.13; 4.75; 7.69; 10.38; 11.104; Vidén 1993, 160-161, komm. 1.

⁵⁶ 1.13; 1.42; Vidén 1993, 168-170, komm. 1.

⁵⁷ Vidén 1993, 170, 172.

⁵⁸ Vidén 1993, 168.

⁵⁹ Fitzgerald 2007, 34.

jopa areenalla esiintyvät villieläimet palvovat.⁶⁰ Tarkoituksena on vahvistaa keisarinpalvontaa Rooman valtion virallisena kulttina ja vahvistaa keisaridynastiaa.⁶¹ Keisaria ylistetään Rooman valtakunnan suojelijana sen sisäisiä ja ulkoisia vihollisia vastaan⁶² sekä myös lainlaatijana ja valloittajana.⁶³ Titus on vapauttanut Rooman suurten henkilökohtaisten uhrausten kautta ja pelastanut kansan niin poliittisilta vainoilta kuin Neron häikäilemättömältä maananastukselta omia rakennusprojektejaan varten.⁶⁴ Keisarillisesta lempeydestä (*clementia*) todistaa myös epigrammi 1.14, jossa kesy leijona päästää suussaan olevan jäniksen menemään sitä vahingoittamatta.⁶⁵

Erityistä kritiikkiä Martialis on saanut ylistettyään hirmuhallitsijana pidettyä Domitianusta. Martialis omisti hänelle kahdeksannen epigrammikirjansa ja ilmeisesti oletti, että keisari lukee hänen runojaan, mutta Domitianus ei niihin tietävästi reagoinut.⁶⁶ On paheksuttu sitä, että Martialis kutsuu keisaria epiteetillä *deus*⁶⁷. Tämä kuului kuitenkin keisarin viralliseen titteliin, ja sen pois jättäminen olisi saattanut olla vaarallista.⁶⁸ Domitianuksen salamurhan jälkeen Martialis liittyi häntä parhaavien joukkoon imarrellen ensin Nervaa ja sitten Trajanusta⁶⁹, minkä vuoksi häntä on joskus pidetty tekopyhänä ja matelevana.⁷⁰

Olisi kohtuutonta suoralta kädeltä tuomita Martialiksen Domitianusta kohtaan osoittama ylistys. Kyseessä oli mitä ilmeisimmin sosiaalinen peli, jonka luonteesta molemmat osapuolet olivat täysin tietoisia. Nykyiseen moraalikäsitteeseen nojaava tuomitseminen ei oikeastaan kohdistuisi Martialikseen itseensä, vaan pikemminkin koko klienttijärjestelmään, joka oli roomalaisessa yhteiskunnassa sen olennainen osa.⁷¹ Martialiksella ei näin ollen ollut valinnanvaraa toimia toisin.

⁶⁰ Sullivan 1991, 9-11; Fitzgerald 2007, 37.

⁶¹ Sullivan 1991, 138.

⁶² Sullivan 1991, 130; Fitzgerald 2007, 21.

⁶³ Watson & Watson 2003, 9.

⁶⁴ Sullivan 1991, 8. Nero varasi koko Oppius-, Esquilinus- ja Palatinus-kukkulan alueen keisarillisten palatsien alueeksi ja tuhosi alueelta mm. lukuisia yksityiskoteja. Suurimpana hankkeena oli ”Kultainen talo”, *Domus Aurea*. Alueen keskellä, nykyisen Colosseumin paikalla, oli tekojärvi *Stagnum Neronis*, jota ympäröivät lehdot ja puutarhat. Flaviusten tultua valtaan tilanne muuttui huomattavasti ja suuria osia alueesta palautettiin kansalaisten käyttöön. Itse Colosseum ja siihen liittyvät monet rakennukset kuten gladiaattorikoulut, varastot ja sairastuvat veivät alueesta suuren osan. (Coarelli 2007, 159-160.)

⁶⁵ Fitzgerald 2007, 82-83; *cum prensus blando totiens a dente rediret / et per aperta vagus curreret ora lepus* (1.14.3-4).

⁶⁶ Howell 1980, 4-5.

⁶⁷ Ks. esim. 7.2.6, 8.8.6.

⁶⁸ Ker 1919, xiv.

⁶⁹ Howell 1980, 4.

⁷⁰ Watson & Watson 2003, 9.

⁷¹ Watson & Watson 2003, 10.

2.4 Epigrammin määrittelystä

Alun perin epigrammi (kr. ἐπίγραμμα, 'piirtokirjoitus') viittasi erilaisiin esineisiin, kuten votiivilahjoihin⁷² tai hautakiviin, kaiverrettuihin sanoihin. Niissä saatettiin myös mainita kohteen omistaja, tekijä tai lahjoittaja.⁷³ Varhaisimpia olivat hautaepigrammit.⁷⁴ Aleksandrialaisella kaudella⁷⁵ ja sen jälkeen epigrammi tarkoitti usein myös lyhyttä elegiamittaista runoa. Runot saattoivat käsitellä lähes mitä tahansa aihetta, tunnetta tai tapahtumaa⁷⁶ juhlallisista arkipäiväisen elämän aiheisiin.⁷⁷ Epigrammin käsitteen laajentumisen vuoksi Martialiksen epigrammeja voitaisiin nykyisin luonnehtia lyhyiksi runoiksi tai pelkästään runoiksi.⁷⁸

Martialiksen epigrammeille on tyypillistä rakenne *Erwartung-Aufschluss*. Tämä viittaa siihen, että aluksi pyritään kiinnittämään lukijan mielenkiinto runon aiheeseen. Runo päättyy usein omalaatuisen, nokkelaan ja vitsikkääseen kommenttiin.⁷⁹ Martialis liittyy varhaisempaan roomalaiseen epigrammiperinteeseen, jota edustavat Catullus ja vähemmän tunnetut Domitius Marsus⁸⁰, Albinovanus Pedo⁸¹ ja Gaetulicus⁸², jotka kaikki Martialis mainitsee esikuvikseen ensimmäisen epigrammikirjansa esipuheessa (*praefatio*).

Roomalaiset epigrammirunoilijat nojasivat kreikkalaisiin esikuviin, mutta veivät ilmaisuuden pidemmälle kuvaten elävästi omia tunnetilojaan⁸³, minkä voi nähdä Catulluksen tuotannossa. Martialista viehätti juuri Catulluksen runojen rohkea henkilökohtaisuus: se, että hän puhui itsestään, tunteistaan ja ystävistään. Tämä erottaa roomalaisen epigrammin

⁷² Votiivilahja (lat. *votum*) on lupauksen mukaisesti annettu lahja jollekin jumalalle esim. kiitoksena paranemisesta, pelastumisesta tai kotiinpaluusta. Se voi olla mm. parantunutta raajaa esittävä terrakotta tai kiitokseksi rakennettu temppele. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 636.)

⁷³ Sullivan 1991, 78.

⁷⁴ Cameron 2012, 515.

⁷⁵ Aleksandria oli hellenismien keskus erityisesti 200-luvulla eaa. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 27.)

⁷⁶ Sullivan 1991, 60, 79.

⁷⁷ Cameron 2012, 516.

⁷⁸ Sullivan 1991, xxi.

⁷⁹ Watson & Watson 2003, 15; Holzberg 1988, 24.

⁸⁰ Augustuksen ajan runoilija. Hän kirjoitti eepisen runoelman *Amazonis*, jonka Martialis mainitsee epigrammissaan 4.29.8 ja kokoelman *Cicuta*, joka sisältää satiirisia epigrammeja. Säilyneiden fragmenttien joukosta löytyy epigrammi Tibulluksen kuolemasta ja kaksi epigrammia Augustuksen äidin Atian kuolemasta. (Courtney 2012b, 474.)

⁸¹ Ks. 5.5.6. Albinovanus Pedo oli Ovidiuksen ystävä (ks. *Ov. pont.* 4, 10, 71). Hän kirjoitti teoksen *Theseis* ja Tiberiuksen aikana runon Germanicuksen matkasta pohjoiseen vuonna 16 jaa. Hän ilmeisesti toimi Germanicuksen alaisuudessa prefektinä (*praefectus*). (Courtney 2012a, 49.) Seneca nuorempi kutsui häntä nimellä *fabulator elegantissimus* (*Sen. epist.* 122, 15).

⁸² Lentulus Gaetulicus oli eroottinen runoilija ja vuoden 26 jaa. konsuli. Vuonna 39 häntä syytettiin osallisuudesta salaliittoon murhata keisari Gaius (= Caligula) Mogontiacumissa, minkä vuoksi hänet teloitettiin. (Badian & Balsdon 2012, 380.)

⁸³ Citroni 2012a, 517-518.

sen muodollisemmasta ja objektiivisemmasta kreikkalaisesta esikuvasta, jossa runoilijan oma ääni ei juuri kuulu.⁸⁴ Kysymykseen, kuinka paljon Martialiksen runoissa on häntä itseään, on vaikea vastata, sillä epigrammin ensimmäisessä persoonassa olevaa kertojaminää ei voi yksiselitteisesti samastaa kirjailijaan itseensä runon sisällön perusteella.⁸⁵

3 ELÄIMISTÄ

3.1 Eläimet antiikin yhteiskunnassa

Eläimet olivat roomalaisen yhteiskunnan olennainen osa. Kuljetukseen ja sodankäyntiin käytettiin hevosia ja muuleja, ravinnoksi karjaa, sikoja, kauriita, lintuja ja kaloja, kun taas vaatteita tehtiin villasta ja nahoista. Maanviljelyksessä käytettiin härkiä ja myllynkivien pyörittämisessä aaseja. Uskonnollisessa elämässä mm. härät, lampaat ja vuohet olivat tärkeitä uhrieläimiä. Nopeita hevosia ihailtiin kilparadoilla. Lemmikkeinä saatettiin pitää koiria, kissoja, apinoita, matelijoita tai kaloja. Eläinnäytännöt olivat myös suosittua ajanvietettä.⁸⁶ Käsityksiin eläimistä vaikutti paljolti se, että roomalainen yhteiskunta perustui maanviljelykseen, jossa oli olennaista hyödyntää eläimiä.⁸⁷

Paradoksaalisena on pidetty sitä, että roomalaiset kykenivät nauttimaan eläinten julmasta kohtelusta ja surmaamisesta pelkän hovin vuoksi. He olivat kuitenkin viehättyneitä eläinten kauneudesta, heitä kiinnostivat uudet ja eksoottiset lajit ja he osoittivat kiintymystä lemmikkejään kohtaan. Tämän voisi osaltaan selittää massakäyttämisenä, jossa ihmisjoukko eläinten sijaan kiinnostui näitä vastaan taistelevien ihmisten osoittamasta taidosta ja rohkeudesta käsitellä vilttejä eläimiä.⁸⁸

Eläinten ja ihmisen välillä on samankaltaisuuksia ja eroja, minkä vuoksi ihminen on käyttänyt eläimiä symboleina hahmottaakseen omaa olemassa oloaan ja suhdettaan ympäröivään maailmaan.⁸⁹ Antiikissa eläinten nähtiin olevan ihmistä alemmalla tasolla. Teoksessaan *Politiikka* Aristoteles katsoo luonnolliseksi sen, että ihmisillä on ylivalta eläimiin nähden, sillä ne on tarkoitettu ihmisen käyttöön siinä missä kasvit eläinten

⁸⁴ Sullivan 1991, 96.

⁸⁵ Watson & Watson 2003, 5; Vidén 1993, 141.

⁸⁶ Toynbee 1973, 15-16.

⁸⁷ Gilhus 2006, 12.

⁸⁸ Toynbee 1973, 21.

⁸⁹ Gilhus 2006, 1.

käyttöön.⁹⁰ Plutarkhoksen dialogissa *De sollertia animalium* stoalaista näkökantaa puoltava Soclarus väittää, että ihmiselämä kääntyisi nurin niskoin, mikäli ihmiset lakkaisivat käyttämästä eläimiä omiin tarkoituksiinsa.⁹¹ Stoalaiset ja platonistit olivat yhtä mieltä siitä, että ihmiset ovat korkeammalla tasolla kuin eläimet. Stoalaiset kuitenkin näkivät kahtiajaon olevan jyrkkä, kun taas platonistien mukaan kyseessä oli nyanssiero, koska eri eläinlajeilla oli vaihteleva määrä älykkyyttä.⁹²

Toisella vuosisadalla jaa. elänyt Polemon Laodikealainen⁹³ huomautti, että ei ole mahdollista löytää sellaista ihmistä, jonka ei voisi katsoa muistuttavan jotakin eläintä tai jolla ei olisi jotain eläimenkaltaista piirrettä.⁹⁴ Antiikissa eläimiä käytettiin kuvaamaan ihmisiä ja olemaan heille eräänlaisena vastapoolina, jotta ihmiset erottuisivat eläimistä ja olisivat puolestaan lähempänä jumalia.⁹⁵ Ihmisellä on järki ja kieli, ja hänen mielensä (*nous*) on lähempänä jumaluutta.⁹⁶

Ihmisyyden katsottiin olevan sidoksissa ihmisen fyysiseen hahmoon. Mikäli ihminen kadotti fyysisen hahmonsensa, hän kadotti myös ihmisyytensä.⁹⁷ Esimerkkinä tästä on Tacituksen maininta keisari Nerosta, jonka käskystä kristittyjä puettiin eläimiksi ja heitettiin koirien raadeltaviksi.⁹⁸ Muuntumalla eläimeksi ihminen siis aleni arvossa.⁹⁹ Katsoakseni tämä käsitys liittyy olennaisesti ns. The Great Chain of Being -metaforaan, eli olemisen suureen ketjuun, joka esittää maailman hierarkkisena järjestelmänä. Ensimmäisenä tulee ihminen, ja hänen jälkeensä tulevat eläimet ja kasvit.¹⁰⁰ Kullakin tasolla on alatasoja, niin että esimerkiksi koirat ovat korkeammalla kuin hyönteiset, ja puut vastaavasti korkeammalla kuin levät.¹⁰¹ Mikäli ihmiseen liitetään eläimen piirteitä,

⁹⁰ Arist. *pol.* 1256b, 15-23; Newmyer 2011, 27.

⁹¹ Plut. *soll. an.* 964; Newmyer 2011, 77.

⁹² Gilhus 2006, 61.

⁹³ Marcus Antonius Polemon (n. 90-145). Hän oli kreikkalainen puhetaidon opettaja, joka avasi Smyrnassa reetorikoulun. Hänen ystäväpiiriinsä kuuluivat keisari Trajanus, Hadrianus ja Antoninus Pius. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 436.)

⁹⁴ Polemon kirjoittaa teoksensa *De Physiognomoniam* toisen luvun alussa: ”Neque enim omnino ullum invenies cui non cum animali similitudo aliqua aut aliquis eius character intercedat. Quo magis oportet te horum memorem esse singillatim in homine. Invenies igitur inter homines cui similitudo cum bestiis et feris est.” (ks. Förster 1893, 170-172.) Polemonin kreikankielinen teos käännettiin ensin arabiaksi, josta sen käänsi latinaksi Georg Hoffmann vuonna 1887. Hoffmannin käännöksen perustana on Codex Leidensis 1206. Käännös ilmestyi Richard Försterin toimittamassa teoksessa *Scriptores physiognomici Graeci et Latini. Vol. I.* vuonna 1893.

⁹⁵ Gilhus 2006, 37.

⁹⁶ Gilhus 2006, 39.

⁹⁷ Gilhus 2006, 81.

⁹⁸ Tac. *ann.* 15, 44; Gilhus 2006, 185.

⁹⁹ Gilhus 2006, 91.

¹⁰⁰ Gilhus 2006, 264.

¹⁰¹ Lakoff & Turner 1989, 167.

kyseessä on useimmiten, tosin ei aina, siirtymä hierarkiassa alemmas ja siten kyseisen henkilön syyttäminen tai halventaminen.¹⁰²

3.2 Ihmisten eläimiin liittämiä ominaisuuksia

Antiikin ihmiset liittivät eläimiin erilaisia inhimillisiä piirteitä riippuen siitä, millainen suhde heillä oli kyseiseen eläimeen. Esimerkiksi suhde koiraan oli erilainen kuin suhde käärmeeseen tai ankeriaaseen.¹⁰³

Leijonan katsottiin olevan kuninkaallinen eläin, pedoista ylevin, minkä vuoksi sitä käytettiin myös ihmishallitsijan symbolina. Niinpä on ymmärrettävää, että keisareista esim. Elagabaluksella ja Caracallalla oli leijonia lemmikkeinään. Leijona oli ihanteellinen sankari, miehekkäällä tavalla rohkea ja liittolaisiaan kohtaan antelias, jalo, voitontahtoinen, tasapuolinen ja hellämielinen. Kissapedoista puolestaan panteri oli feminiininen ja petollinen.¹⁰⁴

Hyönteiset, erityisesti mehiläiset ja muurahaiset, saatettiin nähdä ihmisyhteisön vertauskuvana.¹⁰⁵ Kalat puolestaan saattoivat olla ovelia pettäen toinen toisiaan tai kalastajaa.¹⁰⁶ Pliniuksen mukaan norsut ovat ymmärryksensä puolesta lähellä ihmistä. Ne ymmärtävät ihmiskieltä, solmivat ystävyys-suhteita ja kiintyvät ihmiseen. Ne oppivat myös erilaisia temppuja, mikä on osoituksena niiden älykkyydestä.¹⁰⁷

Eri eläimiin liitettyt ominaisuudet riippuvat siis kontekstista ja tarkoituksesta. Kyseessä on eräänlainen yhteiskunnan sisäinen koodi, jota osataan lukea vain, mikäli vallitsee yhteisymmärrys siitä, kuinka tätä koodia koskien kutakin eläintä tulee tulkita.¹⁰⁸

¹⁰² Gilhus 2006, 76.

¹⁰³ Gilhus 2006, 29.

¹⁰⁴ Gilhus 2006, 30, 75, 194.

¹⁰⁵ Gilhus 2006, 73.

¹⁰⁶ Gilhus 2006, 19.

¹⁰⁷ Plin. *nat.* 8, 1-13; Gilhus 2006, 73.

¹⁰⁸ Gilhus 2006, 9.

4 METAFORATEORIAA

Metaforia on tutkittu jo Aristoteleesta alkaen¹⁰⁹, ja useita keskenään ristiriitaisia teorioita on esitetty ilmiön määrittelemiseksi ja kuvailemiseksi niin kielitieteen, filosofian kuin psykolingvistiikan puitteissa. Tässä tutkielmassa en keskity sinänsä erilaisten teorioiden pohdintaan tai vertailuun, vaan pyrkimyksenäni on ollut löytää sellaisia teoreettisia apuvälineitä, jotka auttaisivat analysoimaan ja selittämään Martialiksen runoaineistosta valittuja otteita. Päälähteinä olen käyttänyt Leechin (1969) ja Lakoff & Johnsonin (1980) teoksia.

4.1 Metaforan määrittelystä

Metafora on ilmiö, joka esiintyy kaikessa kielenkäytössä.¹¹⁰ Se ei rajoitu yksinomaan esimerkiksi runouteen, vaikka monet määrittelevät sen erityisesti runokieleen kuuluvaksi arkikielestä poikkeavaksi ilmiöksi. Se esiintyy kielen lisäksi myös ajattelussa ja toiminnassa.¹¹¹ Metaforia käytetään silloin, kun yritetään välittää mielipiteitä tai tunteita jostain tietystä asiasta tai halutaan ilmaista merkitys erikoisemmalla ja luovemmalla tavalla kuin arkikielessä.¹¹²

Joskus kokonaisia tekstejä voidaan nähdä metaforana, jolloin on kysymys **allegoriasta**. Esimerkiksi Aisopoksen eläintarinat kertovat allegorisesti ihmisistä sisältäen jonkin opetuksen. Metaforaan liittyy läheisesti symbolismi. Esimerkiksi vinossa oleva Z voi liikennemerkissä olla **symbolina** edessä olevalle tienmutkalle. Veitsi ja haarukka voivat symboloida kahvilaa tai ravintolaa.¹¹³

Metaforasta puhuttaessa kielellinen ilmaisu viittaa johonkin muuhun kuin sen kirjaimelliseen tarkoitteeseen osoittaakseen kahden entiteetin välillä vallitsevan samankaltaisuuden tai yhteyden. Esimerkiksi lauseessa *The jewel in Northumbria's ecclesiastical crown is Lindisfarne Priory [...]* (**Jalokivi** Northumbrian kirkollisessa **kruunussa** on Lindisfarnen luostari [...])¹¹⁴ lihavoidut sanat kuvaavat luostarin erityistä arvokasta asemaa (jalokivi) kirkollisen elämän huipulla (kruunu).¹¹⁴ Metaforaa

¹⁰⁹ Ks. Arist. *poet.* 21-22, 24-25.

¹¹⁰ Knowles & Moon 2006, 2.

¹¹¹ Lakoff & Johnson 1980, 3.

¹¹² Knowles & Moon 2006, 4.

¹¹³ Knowles & Moon 2006, 10-11.

¹¹⁴ Knowles & Moon 2006, 3; Haser 2005, 19.

tulkittaessa hylätään lauseen kirjaimellinen tulkinta ja löydetään uudenlainen, kuvaannollinen tulkinta. Kirjaimellinen ja kuvaannollinen tulkinta eivät kuitenkaan ole selvärajaista kategorioita, vaan ne ovat paremminkin eräänlaisen tulkintajatkumon ääripäät, joiden välille mahtuu monia toisistaan poikkeavia mahdollisia tulkintoja.¹¹⁵ Kun siis puhumme metaforasta X jossain tietyssä lausumassa, niin perusolettamuksena on, että sille löytyy useampia mahdollisia tulkintoja riippuen tulkitsijan subjektiivisesta arviosta, joka voi olla tietoinen tai tiedostamaton.¹¹⁶ Lisäksi myös tilanne, jossa lausuma on annettu, voi vaikuttaa sen tulkintaan.¹¹⁷

4.2 Leechin teoriaa

Metaforan ollessa kyseessä kuvaannollinen merkitys F (*figurative sense*) voi korvata kirjaimellisen merkityksen L (*literal sense*) mikäli F liittyy L:ään tietyin ehdoin. Tämän säätelee metaforasääntö (*metaphoric rule*), joka voidaan muotoilla seuraavasti:

F = kuten L.

Kyseisen säännön mukaan kuvaannollinen merkitys F johdetaan kirjaimellisesta merkityksestä L, kun sillä on merkitys kuin L tai se on kuin L.¹¹⁸ Tämän säännön mukainen metafora olisi esimerkiksi *Life's but a walking shadow* ("Elämä on vain kävelevä varjo"). Tämä metafora voidaan analysoida siten, että elämä on **kuvattava** (TENOR), eli se, joka on käsiteltävänä. Kävelevä varjo on **kuva** (VEHICLE), eli se, jonka avulla kuvattava pyritään näkemään uudella tavalla. Tämä onnistuu vain, mikäli kuvan ja kuvattavan välillä voidaan nähdä jotain yhteistä. Tarvitaan siis **peruste** (GROUND), jonka pohjalta metafora voidaan ymmärtää. Jokaisen metaforan voidaan nähdä olevan muotoa:

X on kuin Y suhteessa Z,

jossa X on kuva, Y on kuvattava ja Z on peruste.¹¹⁹

Metaforan lisäksi on useita muita sitä lähellä olevia kuvaannollisia ilmauksia. Näitä ovat mm. synekdokee, vertauskuva, hyperbola ja metonymia.

¹¹⁵ Leech 1969, 147.

¹¹⁶ Leech 1969, 148.

¹¹⁷ Black 1955, 213.

¹¹⁸ Leech 1969, 151.

¹¹⁹ Leech 1969, 151; Koski 1992, 14.

Synekdokee viittaa ilmaukseen, jossa kokonaisuus edustaa osaa tai osa edustaa kokonaisuutta, esimerkiksi *Many hands make light work* ("Monet kädet helpottavat työtä") ja *Two heads are better than one* ("Kaksi päätä on parempi kuin yksi").¹²⁰ Kädet ja päät viittaavat siis koko ihmiseen. **Vertauskuva** on suuressa määrin metaforan kaltainen, mutta siinä kahden entiteetin vertaus on eksplisiittinen.¹²¹ Näin ollen jokaiselle metaforalle voidaan antaa sitä enemmän tai vähemmän karkeasti vastaava vertauskuva, jolloin kuvan ja kuvattavan väliin laitetaan esimerkiksi sana *kuin*. Siispä metafora *The ship ploughs the waves* ("Laiva kyntää aaltoja") voitaisiin ilmaista vertauskuvan avulla seuraavasti: *The ship goes through the waves like a plough ploughing the land* ("Laiva kulkee aaltojen halki kuin maata kyntävä aura").¹²²

Hyperbola viittaa ilmauksiin, jotka ovat niin liioiteltuja, ettei niitä voi ottaa kirjaimellisesti. Esimerkki tällaisesta olisi *She's as old as the hills* ("Hän on yhtä vanha kuin kukkulat").¹²³

Metonymia on kategoria, johon kuuluu sellaisia kuvaannollisia ilmauksia, joita ei ole luokiteltu joko metaforaksi tai synekdokeeksi. Sitä voidaan kuvata joissain tapauksissa tietynlaiseksi elliptiseksi ilmaukseksi, josta osoituksena on seuraava esimerkki: *I've been reading Dickens* ("Olen lukenut Dickensia") on metonymia, jossa kirjailija edustaa teoksiaan. Se voitaisiin helposti täydentää seuraavalla lisäyksellä: *I've been reading the works of Dickens* ("Olen lukenut Dickensin teoksia").¹²⁴ Kielitieteilijät ovat perinteisesti nähneet metaforan ja metonymian välillä sen eron, että metaforan keskiössä on kuvan ja kuvattavan välillä ilmenevä **samankaltaisuus**. Metonymian keskiössä on puolestaan **läheisyys**, joka kahden entiteetin välillä voidaan havaita. Metonymiassa on siis kyse viittauksesta, kun taas metaforassa ymmärtämisestä ja tulkinnasta.¹²⁵

4.2.1 Metaforien käsitteellistä luokittelua

Leech erottelee neljä luokkaa, joihin metaforat voidaan jakaa käsitteellisesti. Nämä ovat 1) **konkretisoiva metafora**, the Concretive Metaphor, 2) **animistinen metafora**, the

¹²⁰ Leech 1969, 150; Knowles & Moon 2006, 48.

¹²¹ Knowles & Moon 2006, 8.

¹²² Leech 1969, 156.

¹²³ Leech 1969, 167.

¹²⁴ Leech 1969, 152.

¹²⁵ Knowles & Moon 2006, 53-54.

Animistic Metaphor, 3) **antropomorfinen metafora**, the Humanizing (Anthropomorphic) Metaphor ja 4) **synestesinen metafora**, the Synaesthetic Metaphor.

Konkretisoiva metaforan kategoria sisältää tapauksia, joissa abstraktioon liitetään jotain konkreettista tai fyysistä olemassaoloa. Esimerkkinä tästä ovat mm. *the pain of separation* ("eron tuska") ja *the light of learning* ("oppimisen valo").

Animistinen metafora kuvaa elotonta entiteettiä elollisin ominaisuuksin. Metaforat kuten *an angry sky* ("vihainen taivas") ja *graves yawned* ("haudat haukottelivat") ovat esimerkkejä tästä.

Antropomorfinen metafora liittyy ei-inhimillisiin entiteetteihin inhimillisiä piirteitä. Tällaisia metaforia ovat mm. *this friendly river* ("tämä ystävällinen joki") ja *laughing valleys* ("nauravat laaksot").

Synestesinen metafora sisältää merkityssiirtymän yhdeltä aistihavaintoalueelta toiselle, kuten *warm colour* ("lämmin väri") ja *dull sound* ("tylsä ääni").

Nämä esimerkit voidaan nähdä pyrkimyksenä esittää asiat mahdollisimman havainnollisina ja konkreettisina, fyysisessä maailmassa havaittavina tapahtumina, jotka ihminen voi kokea välittömästi. Metaforat, jotka tekevät abstraktista konkreettista, ovat paljon yleisempiä kuin sellaiset, jotka tekevät konkreettisesta abstraktia.¹²⁶

4.3 Lakoff & Johnsonin kognitiivinen metaforateoria

Lakoff & Johnson esittävät, että kielen lisäksi myös ihmisen ajatusprosessit ja käsitteet ovat suurimmalta osin metaforisia: "Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature."¹²⁷ Koska kielelliset ilmaukset ovat systemaattisesti sidoksissa näihin metaforisiin käsitteisiin, voidaan kielellisten metaforien tutkimisen avulla ymmärtää näitä käsitteitä ja niistä johtuvaa toimintaa.¹²⁸ Lakoff & Johnson puhuvat ns. käsitteellisestä metaforasta (*conceptual metaphor*). On siis erotettava toisistaan käsitteelliset metaforat, jotka ovat luonteeltaan

¹²⁶ Leech 1969, 158.

¹²⁷ Lakoff & Johnson 1980, 3.

¹²⁸ Lakoff & Johnson 1980, 6-7; Knowles & Moon 2006, 31.

kognitiivisia, ja tietyt yksittäiset kielelliset ilmaukset, jotka perustuvat näihin käsitteellisiin metaforiin.¹²⁹

Lakoff & Johnson väittävät, että käsitteelliset metaforat perustuvat kuvan ja kuvattavan käsitekenttien (*source domain*) välillä korreloiviin elementteihin. Kuvan ja kuvattavan väliset samankaltaisuudet johtuvat noista vastaavuuksista.¹³⁰ Käsitteelliset metaforat jaetaan kolmeen ryhmään: 1) **struktuuralliset** (*structural*), 2) **orientoivat** (*orientational*) ja 3) **ontologiset metaforat** (*ontological*).

Strukturaalinen metafora voi olla esimerkiksi TIME IS MONEY (AIKA ON RAHAA) tai ARGUMENT IS WAR (ARGUMENTOINTI ON SOTAA).¹³¹ Edellisestä ovat esimerkkeinä mm. *You're wasting my time* ("Tuhlaat aikaani"); *This gadget will save you hours* ("Tämä vekotin säästää tunteja aikaasi"); *Do you have much time left?* ("Onko sinulla paljon aikaa jäljellä?").¹³² Aikaa siis voidaan tuhjata kuten rahaa, sitä voidaan säästää tai sitä voi olla jäljellä. Jälkimmäisestä ovat esimerkkeinä mm. *I demolished his argument* ("Tuhosin hänen argumenttinsa"); *Your claims are indefensible* ("Väitteitäsi ei voida puolustaa"); *His criticisms were right on target* ("Hänen kritiikkinsä osuivat suoraan kohteeseen"). Esimerkit osoittavat, että argumentointi ja sodankäynti ovat käsitteellisesti yhteydessä toisiinsa. Sodan käsitekentältä (*source domain*) johdetut metaforat rinnastuvat argumentoinnin käsitekenttään (*target domain*). Argumentointia käydään siis samaan tapaan kuin sotaa. Samaan tapaan kuin sota voidaan myös käsitteellistää esimerkiksi sairaudet, elämäkokemukset, tunteet, ominaisuudet ja ongelmat.¹³³

Orientoivat metaforat perustuvat Lakoffin ja Johnsonin mukaan ihmisen kokemukselle kehostaan ja siitä, miten se toimii maailmassa. Esimerkiksi tavoiteltavina pidettyjen asioiden katsotaan olevan ylhäällä ja ei-tavoiteltavien alhaalla: HIGH STATUS UP / LOW STATUS DOWN (KORKEA ASEMA YLHÄÄLLÄ / MATALA ASEMA ALHAALLA), esim. *He's at the peak of his career* ("Hän on uransa huipulla"); *She fell in status* ("Hän putosi arvoasteikossa"). Samoin hyvät asiat ovat ylhäällä, huonot alhaalla: GOOD IS UP / BAD IS DOWN (HYVÄ ON YLHÄÄLLÄ / HUONO ON ALHAALLA), esim. *Things are looking up* ("Asiat ovat kohenemaan päin"); *We hit a peak last year, but*

¹²⁹ Lakoff & Turner 1989, 50.

¹³⁰ Knowles & Moon 2006, 34.

¹³¹ Lakoff & Johnsonin notaatioissa käsitteelliset metaforat kirjoitetaan kapiteelilla.

¹³² Lakoff & Johnson 1980, 7-8.

¹³³ Knowles & Moon 2006, 31-33.

it's been downhill ever since ("Olimme huipulla viime vuonna, mutta siitä lähtien on ollut alamäkeä").¹³⁴

Se, että ihmisellä on kokemusta fyysisistä objekteista mahdollistaa sen, että myös abstrakteja käsitteitä voidaan ymmärtää. Näin tapahtuu ontologisten metaforien ollessa kyseessä. Esimerkissä INFLATION IS AN ENTITY (INFLAATIO ON OLIO) on abstraktista tehty konkreettinen. Tätä kuvaavat metaforat kuten *We need to combat inflation* ("Meidän täytyy taistella inflaatiota vastaan"); *Inflation is backing us into a corner* ("Inflaatio ahdistaa meidät nurkkaan").¹³⁵ Tällaiset ontologiset metaforat mahdollistavat hyvin epämääräisten ja abstraktien käsitteiden, kokemusten ja prosessien käsitteellistämisen ja niistä puhumisen. Ontologisten metaforien kautta ne näyttävät ikään kuin olioina, joilla on tiettyjä ominaisuuksia.¹³⁶

Edellä mainittujen kolmen käsitteellisen metaforan kategorioiden välillä ei ole jyrkkää rajaa, vaan ne saattavat leikata toisensa. Strukturaalisilla ja orientoivilla metaforilla voi olla myös ontologisia piirteitä, ja nämä puolestaan ovat riippuvaisia siitä, että niillä on strukturoidut käsitekentät.¹³⁷

4.3.1 Säiliömetafora

Ihminen on fyysinen olento, jonka rajaa maailmasta erilliseksi ruumis ja ihon pinta, minkä vuoksi koemme maailman olevan kehomme ulkopuolella. Täten jokainen ihminen on tietynlainen säiliö (*container*), joka pystyy havaitsemaan ulkomaailmasta toisia objekteja, jotka niin ikään ovat erityyppisiä säiliöitä.¹³⁸

Esimerkkejä säiliömetaforasta ovat vaikkapa näkökenttä, *I have him in sight* ("Hän on näkökentässäni") tai kilpailu, *Are you in the race on Sunday?* ("Oletko kisoissa sunnuntaina?"). Samalla tavalla säiliöiksi voidaan kokea erilaiset tapahtumat, teot, toiminnat tai olotilat.¹³⁹ Tässä tapauksessa – kuten ontologisessa metaforassa edellä – on kyse siitä, että ihminen pystyy konkreettisten esimerkkien avulla hahmottamaan abstrakteja ilmiöitä ja ottamaan niitä haltuun.

¹³⁴ Lakoff & Johnson 1980, 14-20.

¹³⁵ Lakoff & Johnson 1980, 25-26.

¹³⁶ Knowles & Moon 2006, 40.

¹³⁷ Knowles & Moon 2006, 41.

¹³⁸ Lakoff & Johnson 1980, 29.

¹³⁹ Lakoff & Johnson 1980, 30-31.

5 ELÄIMET YLISTYSEPIGRAMMEISSA

5.1 Keisaria ylistävät epigrammit

Ylistäessään keisaria Martialis viittaa useassa kohdin Herakleen urotöihin¹⁴⁰, jotka eivät luonnollisestikaan vedä vertoja keisarin saavutuksille. Aloitan keisaria ylistävien epigrammien käsittelyn näillä esimerkeillä. Sen jälkeen analysoin epigrammia 1.104, joka on erinomainen yksittäinen esimerkki täysin eläinmaininnoille rakentuvasta epigrammista. Tämän jälkeen käsittelem muiden keisaria ylistäviä eläinmainintoja sisältäviä epigrammeja.

5.1.1 Herakleen urotyöt

Domitianuksen lempieläin oli leijona¹⁴¹, joka on ylistysepigrammeissa useimmin mainittu eläin (19 kertaa). Epigrammissa 8.55¹⁴² areenalla esiintyvää leijonaa kuvataan selkeästi kuninkaallisin tunnusmerkein, joten kyseessä on antropomorfinen metafora: numidialaiseen leijonaan liitetään inhimillisiä piirteitä. Martialis vertaa sen puolikuun muotoista kultaista harjaa kuninkaalliseen diadeemiin¹⁴³ (8.55.8-10):

cui diadema daret marmore picta Nomas.

o quantum per colla decus, quem sparsit honorem

aurea lunatae, cum stetit, umbra iubae!

Tämä ylväs leijona herättää pelkoa muissa eläimissä, joiden voidaan katsoa olevan sen alamaisia, ja siten myös antropomorfisesti kuvattuja: ne tottelevat ja pelkäävät hallitsijaansa (8.55.4 [...] *sine mente pecus*). Leijonan äänikin on majesteettillinen, koska sen ärjyntä vastaa jopa kokonaisen lauman tuottamaa ääntä (8.55.6 *quis non esse gregem crederet? unus erat*). Tässä Martialis liioittelee eli käyttää hyperbolaa. Hän vie vertailun

¹⁴⁰ Jumalatar Hera aiheutti Herakleessa mielenhäiriön, ja hän tappoi vaimonsa ja lapsensa. Tämän sovittaakseen Herakleen oli suoritettava Tirynsin kuninkaan Eurystheuksen hänelle määräämät kymmenen vaatavaa tehtävää. (Bellingham 1990, 51.)

¹⁴¹ Schöffel 2002, 455. Toynbeen mukaan leijonia saatiin Afrikasta, Arabiasta, Syyriasta ja Mesopotamiasta. Ensimmäisen näytännön, jossa leijona esiintyi näytäntöeläimenä, järjesti Roomassa Nobilior vuonna 186 eaa. (Toynbee 1973, 62.)

¹⁴² 8.53 (Teubner).

¹⁴³ Diadeemi (= otsanauha) oli alun perin mikä tahansa kunnianauha, joka solmittiin pään ympäri. Se oli myös Dionysoksen tunnus ja punaisena urheilijoiden voitonmerkki. Siitä tuli myös kuninkuuden merkki, koska Persian suurkuninkaat käyttivät sitä tiaran ympärillä. Purppuranvärinen diadeemi, jossa oli kulta- ja jalokivikoristus, tuli pysyväksi osaksi keisarin arvomerkkejä vasta Diocletianuksen jälkeen. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 125.)

aina mytologiaan saakka pohtiessaan leijonan alkuperää: onko eläin peräisin Kybelen¹⁴⁴ valjakosta vai ovatko jumaliksi korotetut keisarit Titus ja Vespasianus lähettäneet taivaalta Leijonan tähdistöstä Herakleen surmaaman Nemean leijonan¹⁴⁵ alas maan päälle? Tässä voidaan nähdä Lakoff & Johnsonin termein orientoiva metafora KORKEA ASEMA ON YLHÄÄLLÄ, jossa ylhäältä myyttien ja jumalten maailmasta laskeudutaan alas fyysisten olentojen maailmaan, mikä olisi jumalille – ja jumaliksi korotetuille keisareille – mahdollista. Ylhäältä mahdollisesti tullut korkean aseman omaava leijona surmataa arenalla, ja se itse asiassa kuolee mielihyvin (8.55.12 *quantaque de magna gaudia morte tulit*), koska kuolemallaan se tuottaa kunniaa katsomossa istuvalle keisarilleen, joka on hierarkiassa kaikkien elävien olentojen yläpuolella.

Toinen viittaus Nemean leijonaan löytyy epigrammista *spect.* 6b¹⁴⁶, jossa surmattu leijona makaa maassa. Mielenkiintoista tässä tapauksessa on se, että sen surmasi ilmeisesti naispuolinen gladiaattori (*spect.* 6b.4 *haec iam feminea vidimus acta manu*¹⁴⁷). Keisari on tarjonnut kansalle ihmeen, naisen, joka on surmannut pedon, minkä voi katsoa ylittävän Herakleen urotyön. Tämä on mahdollista keisarille, jolla on jumalallinen mahti.¹⁴⁸ Tämän voi nähdä esimerkkinä siitä, että mytologian abstrakti olento on lihallistunut arenalla konkreettiseksi eläimeksi, minkä on mahdollistanut kaikkivoipa keisari. Katson tämän esimerkiksi konkretisoivasta metaforasta. Lakoffin termein kyse on ontologisesta metaforasta, jossa abstrakti idea myyttisestä leijonasta tulee todeksi. Sen voisi muotoilla esimerkiksi seuraavasti: MYYTTINEN ELÄIN ON TODELLINEN ELÄIN.

Myös seuraavissa esimerkeissä nähdään, miten mytologian ihmeet todellistuvat keisarin arenalla abstraktista konkretiaksi. Härkään viitataan epigrammissa *spect.* 16b.¹⁴⁹ Kyseessä on tunnettu tarina Juppiterista, joka häräksi muuttuneena sieppasi Europan selkäänsä. Arenalla nähdään kuitenkin ihme, joka ylittää tämän: härkä kantaa

¹⁴⁴ Kybele oli anatolialainen hedelmällisyyden ja elinvoiman jumalatar, jumalten äiti (*Meter megale*), jonka tärkein kulttipaikka oli Fryygian Pessinuksessa Ida-vuoren lähistöllä (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 286). Schöffelin mukaan leijonat vetivät Kybelen vaunuja (Schöffel 2002, 463). Ks. myös *Ov. met.* 10, 686-704.

¹⁴⁵ Ker 1920, 43, komm. 3. Herakleen ensimmäinen urotyö oli surmata leijona, joka oli aiheuttanut suuria tuhoja Nemean seuduilla. Leijonaa ei voinut surmata asein, joten Herakles kuristi sen hengiltä painiottelussa, minkä jälkeen hän nylki eläimen sen omilla kynsillä. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 365.)

¹⁴⁶ *Epigr.* 8 (Teubner).

¹⁴⁷ Teubner-edition mukaan. Loeb-editiossa esiintyy vain säkeen alkuosa *hoc iam femineo*.

¹⁴⁸ Coleman 2006, 78.

¹⁴⁹ *Epigr.* 19 (Teubner).

Alkaioksen pojan¹⁵⁰ tähtiin (*spect. 16b.2 at nunc Alciden taurus in astra tulit*). Kyseessä on voinut olla Herakleeksi pukeutunut eläintaistelija (*bestiarius*), joka asettui härän selkään, kun eläin nostettiin jonkin laitteen avulla ilmaan.¹⁵¹ Keisarin näytännöissä voi härkäkin ”lentää” ylös kohti tähtiä, kohti jumalten ja keisarin ulottuvuuksia pois tavallisten kuolevaisten alhaalla sijaitsevasta maailmasta. Martialis kehottaa vertailemaan Juppiterin ja Domitianuksen härkiä ja huomaamaan, että keisari veti pitemmän korren (*spect. 16b.3-4*):

Caesaris atque Iovis confer nunc, fama, iuencos:

par ut onus tulerint, altius iste tulit.

Herakleen urotöihin kuului myös Geryonin karjan varastaminen¹⁵². Epigrammissa 5.65 Martialis viittaa tähän tehtävään ja siihen, että Herakles palkittiin jumaluudella, mikä on oleva myös Domitianuksen osa.¹⁵³ Epigrammissa mainitaan hirviö nimeltä Cacus, joka asui Palatinuksella ja piti seutua kauhun vallassa. Hän vei Geryonin karjasta kahdeksan nautaa, kuljetti ne takaperin luolaansa, jolloin jäljet näyttivät johtavan sieltä pois päin. Hän yritti erehdyttää Heraklesta, mutta joutui kuitenkin hänen surmaamukseen.¹⁵⁴

Villisikaan liittyvät viittaukset ovat mytologisia ja liittyvät joko Herakleen tappamaan Erymanthoksen villikarjuun¹⁵⁵ tai Meleagroksen surmaamaan Kalydonin villikarjuun¹⁵⁶ ja rinnastuvat areenan tapahtumiin. Siten ne ovat jälleen esimerkki abstraktin muuttumisesta konkreettiseksi, mytologian tulemisesta todeksi. Tapaukset ovat esimerkkejä konkretisoivista ja ontologisista metaforista. Tämä näkyy epigrammissa 5.65, jossa esiintyy *Arcas aper* (5.65.2) viittauksena mytologian eläimeen, kun taas säkeessä 5.65.10 ylistetään areenalla surmattuja lukuisia villisikoja (*quot tua Maenalios conlocat hasta sues!*). Myös epigrammissa 9.101 viitataan Erymanthoksen villikarjuun (9.101.6 *addidit Arcadio terga leonis apro*) Nemean leijonan ohella. Tässä epigrammissa

¹⁵⁰ Patronyymi *Alcides* viittaa Herakleeseen (*OLD s.v. 'Alcides'*). Kyseessä on viittaus isoisä Alkaiokseen. Fowlerin mukaan patronyymi saattaa edustaa uutta elämänvaihetta Herakleen murhattua vaimonsa ja lapsensa. (Fowler 2013, 270.)

¹⁵¹ Coleman 2006, 153.

¹⁵² Herakleen kymmenes urotyö. Herakles surmasi Geryonin, Erytheian kuninkaan, kolmella nuolella. Hän ampui yhden nuolen Geryonin jokaiseen kolmeen päähän. (Bellingham 1990, 57-58.)

¹⁵³ Howell 1995, 148.

¹⁵⁴ Howell 1995, 149.

¹⁵⁵ Herakleen neljäs tehtävä oli pyydystää valtava villisika, joka aiheutti harmia paimenille Erymanthoksen vuorella Arkadiassa. Herakles pyydysti sen helposti samoilla verkoilla kuin Keryneian kauriinkin, ks. viite 157. (Bellingham 1990, 54.)

¹⁵⁶ Yksi argonauteista, joka unohti suorittaa sadonkorjuujuhlassa uhrin Artemiille. Rangaistuksena jumalatar lähetti valtavan karjun Kalydonin peltoja hävittämään. Meleagros onnistui lopulta surmaamaan pedon. (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 335.)

on vielä kolme Herakleen urotöihin liittyvää mainintaa: *cervus*, joka viittaa Arkadian metsissä kulkeneeseen Artemiin pyhään kauriiseen¹⁵⁷ ja *Stymphalida*, joka puolestaan tarkoittaa Herakleen karkottamia Stymfaloksen lintuja¹⁵⁸ sekä *canis*, joka viittaa manalan vahtikoiraan Kerberokseen¹⁵⁹ (9.101.7-8):

aeripedem silvis cervum, Stymphalidas astris

abstulit a Stygia cum cane venit aqua

Edellä esitetyt esimerkkitaupukset, joissa viitataan Herakleen saavutuksiin, olen luokitellut konkretisoivan metaforan kategoriaan lukuun ottamatta yhtä antropomorfista metaforaa, jossa leijona on hallitsijana ja sillä on sitä pelkääviä alamaisia. Eläinnäytännöt ovat varmasti olleet vaikuttavia suuren luokan spektaakkeleita, joissa yleisö on voinut kokea myyttien todellistuvan. Kaiken tämän on mahtava keisari suonut kansalleen. Epigrammin 9.101 viimeinen distikon on erinomainen yhteenveto keisarin ja Herakleen urotekojen vertailulle: Herakles jää selkeästi toiseksi mahtavalle ja kaikkivaltiaalle keisarille (9.101.23-24):

Herculeum tantis numen non sufficit actis:

Tarpeio deus hic commodet ora patri.

5.1.2 Epigrammi 1.104

Tämä epigrammi on hyvä esimerkki keisarin ylistyksestä, joka rakentuu käytännössä katsoen yksinomaan eläinviittauksille, joita löytyy kymmeneen eri eläimeen. Epigrammissa mainitaan leopardi (*pardus*¹⁶⁰), tiikeri¹⁶¹ (*tigris*), hirvi (*cervus*), karhu

¹⁵⁷ Kolmantena tehtävänä Herakles vangitsi Artemiille pyhitetyn Keryneian kultasarvisen kauriin. Artemis vaati sitä takaisin, mutta Herakles syytti asiasta tehtävänantajaansa, kuningas Eurystheusta. Jumalatar antoi Herakleen viedä kauriin mukanaan sillä ehdolla, ettei eläintä vahingoitettaisi. (Bellingham 1990, 54.)

¹⁵⁸ Herakleen kuudes tehtävä oli karkottaa Stymfaloksen järven keskellä olevalle saarelle asettuneet linnut, jotka olivat paikallisten kalastajien riesana. Kastanjettiensa kovalla äänellä hän pelästytti linnut lentoon. Osan linnuista Herakles surmasi lingollaan, osa pääsi pakenemaan. (Bellingham 1990, 54,56.)

¹⁵⁹ Manalan kolmipäinen vahtikoira, jonka noutaminen Eurystheukselle oli Herakleen 12. urotyö. Myöhemmin Herakles palautti koiran takaisin. (Bellingham 1990, 62-63.)

¹⁶⁰ *OLD s.v. 'pardus'*. *Pardus* voi viitata joko leopardiin tai pantteriin. Niitä tuotiin Aasiasta ja Afrikasta. *Pardus* esiintyy Neron ajoista alkaen. Ne olivat erityisen suosittuja metsästysnäytöksissä. (Toynbee 1973, 82-83.)

¹⁶¹ Ensimmäinen kesy häkkitiikeri nähtiin Roomassa Marcelluksen teatterin avajaisissa vuonna 11 eaa. Välimeren maissa tiikeri oli yleensä harvinainen näky. Suosittu pyyntimenetelmä oli ryöstää pennut, jolloin tiikerit lähtivät takaa-ajoon. (Toynbee 1973, 72.)

(*ursus*), Kalydonin villikarjun kokoinen villisika (*Calydon* [...] *aper*), visentti (*vison*), elefantti (*belua*), leijona (*leo*), jänis (*lepus*) ja härkä (*iuvencus*).

*Picto quod iuga deligata collo
pardus sustinet improbaeque tigres
indulgent patientiam flagello,
mordent aurea quod lupata¹⁶² cervi,
quod frenis Libyci domantur ursi 5
et, quantum Calydon tulisse fertur,
paret purpureis aper capistris,
turpes esseda quod trahunt visontes
et molles dare iussa quod choreas
nigro belua non negat magistro: 10
quis spectacula non putet deorum?
haec transit tamen, ut minora, quisquis
venatus humiles videt leonum,
quos velox leporum timor fatigat.
dimittunt, repetunt, amantque captos, 15
et securior est in ore praeda,
laxos cui dare perviosque rictus
gaudent et timidos tenere dentes,
mollem frangere dum pudet rapinam,
stratis cum modo venerint iuvencis. 20
haec clementia non paratur arte,
sed norunt cui serviant leones.*

Epigrammi jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa (säkeet 1-11) luetellaan eläimiä, jotka kaikki ovat alistetussa asemassa. Leopardit on valjastettu ikeeseen ja pahansuiset tiikerit tottelevat ruoskaa (1-3). Hirvet purevat kultaisia kuolaimia ja karhu on muiden eläinten tavoin alistettu ja kesytetty areenan kurioositeetti (4-5). Mytologian

¹⁶² Teubner-edition mukaan. Esiintyy Loeb-editiossa muodossa *lipata*.

eläimeen rinnastuva villisika on valjastettu purppuraisiin suitsiin (7) purppuravärin symboloidessa keisarillista omaisuutta. Visentit vetävät vaunuja (8), ja elefantin on toteltava mustaa kouluttajaansa ja jopa tanssittava hänen käskiessään (9-10). Kaikkien näiden esimerkkien jälkeen säkeessä 11 kysytään: *quis spectacula non putet deorum?* ("Kuka ei voisi ajatella näiden olevan jumalille tarkoitettuja näytäntöjä?").

Epigrammin toisessa osassa areenalla tapahtuu kuitenkin jotakin paljon vaikuttavampaa kuin edellä mainitut tapaukset: leijonat leikkivät jänisten kanssa päästään ne pakoon ja ottaen ne taas kiinni. Leijonilla on tunteita kuten ihmisillä: ne rakastavat saalistaan eivätkä härkiä tapettuaan iske hampaitaan jäniksiin. Näihin hentoihin eläimiin kajoaminen olisi niille häpeäksi suuremman saaliin jälkeen (19-20). Epigrammin kaksi viimeistä säettä (21-22) selittävät, mistä on kysymys: ihminen ei voi kouluttaa leijonia osoittamaan lempeyttä. Kyse on siitä, että eläimet tunnistavat keisarinsa, eli jumalansa, mahdin ja siksi pidättäytyvät kajoamasta niille kiellettyyn saaliiseen. Eläinten poikkeava käytös selittyy siis keisarin jumalallisuudella ja vallalla luomakuntaan nähden.¹⁶³

Olen tulkinut tämän epigrammin allegoriaksi. Lukuisten eläinviittausten täytyy liittyä toisiinsa sen sijaan, että ne olisivat toisistaan irrallisia esimerkkejä. Epigrammin voidaan katsoa kertovan tarinaa keisarin vallasta alamaisiinsa ja allegorisesti ehkä myös Rooman valta-asemasta muihin kansoihin nähden: useat eri kansat – kuten useista maankolkista tuodut eläimet – ovat alisteisessa asemassa. Lakoffin termein tämä voidaan nähdä strukturaalisena metaforana ELÄIMET OVAT ALAMAISIA. Tähän viittaavat myös samantapaiset esimerkit leijonan ja jäniksen rauhaisasta rinnakkaiselosta epigrammeissa 1.6, 1.14, 1.22 ja 1.60. Jänis voi huoletta oleilla leijonan kidassa (1.22.1 *Quid non saeva fugis placidi, lepus, ora leonis?*) tai jopa leikkiä siellä (1.6.4 *tutus et ingenti ludit in ore lepus*). Se voi myös juosta leijonan avoimen kidan läpi (1.14.4 *et per aperta vagus curreret ora lepus*). Kuten epigrammissa 1.104, näissäkään esimerkeissä leijona ei koske jänikseen; joko siksi, että se on kiellettyä, tai siksi, että se ei välitä vähäpätöisestä saaliista (1.60.6 *non nisi delecta pascitur ille fera*). Epigrammissa 9.71 edellä mainitun kaltainen rauhantila vallitsee leijonan ja pukin (*pecoris maritus*) välillä. Martialis rinnastaa eläimet Nemean leijonaan ja mytologian kultataljaiseen oinaaseen (9.71.7 *quid meruit terror Nemees, quid portitor Helles* (ks. s. 44). Ne viihtyvät samassa karsinassa sulassa sovussa syöden karitsaa (*agna*).

¹⁶³ Coleman 2006, 244; Henriksen 1999, 84.

Edellisten esimerkkien perusteella voidaan nähdä allegoria: kuten leijona armahtaa jäniksen, niin myös keisari armahtaa hänelle alistuneet kansat eikä käy sotaa heikompiin vastaan, vaikka muut alemmat kansat (= koirat) voisivat niin tehdä (1.22.5-6):

praeda canum lepus est, vastos non implet hiatus:

non timeat Dacus Caesaris arma puer

Leijonan voidaan siis katsoa olevan antropomorfinen metafora hallitsijalle niin kuin jänis alamaisille, ja esimerkkien laajempi allegorinen kuvaus keisarin ja hänen alamaistensa suhteista. Leijona voi siis symboloida keisari Domitianusta ja vallalla on Vergiliuksen mainitseman kultaisen ajan kaltainen aika.¹⁶⁴

5.1.3 Kissaeläimet

Edellä on jo käsitelty jonkin verran leijonaan, leopardiin ja tiikeriin liittyviä epigrammeja Herakleen urotöiden ja epigrammin 1.104 osalta. Näiden lisäksi löytyy vielä joitakin mielenkiintoisia esiintymiä, joita käsittelen tässä.

Edellä on nähty, että leijona voidaan mieltää kuninkaalliseksi eläimeksi tai jopa symboliksi keisarille. Vaikka leijona on ihailtu, pelätty ja kunnioitettu, kuitenkin epigrammissa *spect.* 10.1-2¹⁶⁵ sitä kuvataan adjektiivilla *perfidus*, 'petollinen', joka voidaan liittää vain ihmiseen. Kyseessä on tapaus, jossa eläin on vahingoittanut kouluttajaansa (*spect.* 10.1-2):

Laeserat ingrato leo perfidus ore magistrum,

ausus tam notas contemerare manus

Leijonankesyttäjää on ilmeisesti laittanut kätensä leijonan suuhun, jolloin eläin on purrut häntä. Se on siksi keisarin käskyllä määrätty tapettavaksi. Martialis huomauttaa tässä jälleen keisarin vallasta: hän päättää elämästä ja kuolemasta, ja hänen tahtonsa on myös villieläinten alistuttava.¹⁶⁶

Leijonaa kuvataan selkeästi antropomorfisena metaforana liittämällä siihen inhimillisiä ominaisuuksia, niin hyviä kuin huonoja. Se on hallitsija, eläinten kuningas. Sillä on myös

¹⁶⁴ Henriksen 1999, 83-84; Verg. *ecl.* 4, 4-10.

¹⁶⁵ *Epigr.* 12.1-2 (Teubner).

¹⁶⁶ Coleman 2006, 112, 115.

inhimillisiä tunteita: se voi olla armahtava ja jalomielinen, mutta myös kiittämätön ja petollinen. Leechin teoriaa soveltaen keisari on usein kuvattava, jolle leijona on kuva ja perusteena on korkea valta-asema. Tässä voidaan nähdä Lakoff & Johnsonin termiä käyttäen myös strukturaalinen metafora: KEISARI ON LEIJONA tai LEIJONA ON KEISARI. Huomattava on myös se, että kun leijona nähdään petollisena, se on pelkkä eläin, joka on noussut ihmistä vastaan. Tämän vuoksi sille osoitetaan oma paikkansa hierarkiassa eli olemisen suuressa ketjussa: se joutuu ihmisen surmaamaksi.

Tiikeri on esiintynyt edellä jo kerran epigrammissa 1.104. Tämän lisäksi epigrammista 8.26 löytyy kaksi muuta eläinnäytäntöön liittyvää tiikerimainintaa. Martialis sanoo hyperbolisesti arenalla olevan enemmän tiikereitä, kuin metsästäjä niitä itäisillä mailla koskaan havaitsi (8.26.1-4):

Non tot in Eois¹⁶⁷ timuit Gangeticus arvis
raptor, in Hyrcano¹⁶⁸ qui fugit albus equo,
quot tua Roma novas vidit, Germanice, tigres,
delicias potuit nec numerare suas.

Epigrammin lopussa viitataan vielä mytologiaan. Keisarilla on tiikereitä vetämässä vaunuja niin kuin viininjumala Bacchuksella, joka legendan mukaan teki matkan Aasiaan opettaakseen sikäläisille asukkaille viininviljelyä. Hänenkin vaunujaan vetivät tiikerit (8.26.7-8)¹⁶⁹:

nam cum captivos ageret sub curribus Indos,
contentus gemina tigride Bacchus erat.

Siispä se mikä on mytologian jumalille mahdollista, on mahdollista myös keisarille. Myyteistä on tullut totta, abstraktista konkreettista, kun myyttien eläimet ovat epigrammeissa lihallistuneet arenalla havaittaviksi, todellisiksi eläimiksi. Metaforat ovat konkretisoivia ja ontologisia.

¹⁶⁷ Viittaus personifioituun aamunkoiton jumalattareen (Eos, kr. Ἠώς, Ἐως) eli viittaus itään. (Griffiths 2012, 507.)

¹⁶⁸ *Hyrcanus* viittaa Kaspianmeren kaakon puoleiseen alueeseen, nykyisen Iranin ja Turkmenistanin rajalle. Alue oli kuuluisa koiristaan, hevosistaan ja tiikereistään. (Schöffel 2002, 250-251.)

¹⁶⁹ Shackleton Bailey 1993b, 174-175, komm. 40.

5.1.4 Elefantti

Roomassa elefanteja¹⁷⁰ pidettiin suuressa arvossa. Niitä käytettiin uskonnollisissa ja seremoniallisissa tarkoituksissa ja ne tuottivat myös huvitusta, sillä niiden älykäs käyttäytyminen viehätti ihmisiä. Elefantit saatettiin myös liittää keisarin henkilöön ja omaisuuteen.¹⁷¹ Epigrammissa *spect.* 17¹⁷² elefantti polvistuu oma-aloitteisesti osoittamaan kunnioitustaan keisarille.¹⁷³ Eläimeen liitetään inhimillisiä ominaisuuksia ja se on ihmisen tavoin kuuliainen alamainen (*spect.* 17.1-4):

Quod pius et supplex elephas te, Caesar, adorat

hic modo qui tauro tam metuendus erat,

non facit hoc iussus, nulloque docente magistro;

crede mihi, nostrum sentit et ille deum.

Ensimmäisessä säkeessä elefantti anoo nöyrästi keisarilta suosionosoitusta, mikä on ristiriidassa sen kanssa, että se aiemmin osoitti raivoa härkää kohtaan. Tämä lyhyt epigrammi voidaan nähdä jälleen yhtenä allegoriana ja sturukturaalisena metaforana keisarin ja alamaisten suhteista. Elefantin nöyryys on aitoa, koska sitä ei ole tähän opetettu (säe 3). Viimeisessä säkeessä huomautetaan, että elefantti tunnistaa herransa siinä missä leijonat, kuten aikaisemmissa esimerkeissä on nähty.

Elefantti esiintyy myös symbolina ja siten ontologisena metaforana keisarin voittamattomuudelle ja mahtavuudelle, esim. MAHTAVUUS ON MAHTAVA ELÄIN. Ylivoimainen mahti näyttäytyy fyysisesti suurikokoisen ja mahtavan eläimen kautta. Elefantti symboloi myös imperiumin ja keisarin voittamattomuutta epigrammissa 8.65,

¹⁷⁰ Elefantit tulivat tunnetuiksi Aleksanteri Suuren Intian sotaretkien myötä. Syyrian Seleukidit saivat elefanteja Intiasta ja Ptolemaiosten Egyptin Aleksandria Etiopiasta Punaisenmeren tukikohtien kautta. Ammianus Marcellinukseen (ks. Amm. 25, 3, 4) eläimet tekivät suuren vaikutuksen koollaan ja töräyttelyllään. Domitianus puolestaan pystytti Roomaan triumfikaaren, jonka päällä oli kahdet vaunut, joita elefantit vetivät. Kydyissä niillä oli keisarin kultainen patsas. Areenalla elefantit laitettiin sotimaan ja myös nauttimaan pitoja vuoteella maaten ja tanssimaan. Elefantit myös symboloivat keisarikunnan mahtia roomalaisissa kolikoissa toisella ja kolmannella vuosisadalla jaa. Elefanteja pidettiin myös auringon palvojina. Ne symboloivat valoa, elämää sekä voittoa pimeydestä ja kuolemasta. Pitkän ikänsä vuoksi ne symboloivat ikuisuutta ja kuoleman jälkeistä elämää ja siten myös keisarin apoteoosia. (Toynbee 1973, 32-54.)

¹⁷¹ Coleman 2006, 156-157.

¹⁷² *Epigr.* 20 (Teubner).

¹⁷³ Viittäus itämaiseen eleeseen (*proskynesis*), jossa alempiarvoinen polvistuu valtiaansa edessä osoittaakseen nöyryyttään ja kunnioitustaan. (Coleman 2006, 158.)

jossa Domitianus palaa Roomaan sarmaatteja¹⁷⁴ vastaan tehdyiltä sotaretkeltä elefanttien vetämissä vaunuissa (8.65.9-10):

*hic gemini currus numerant elephanta frequentem,
sufficit immensis aureus ipse iugis.*

Vaikka elefanti on ylevä vallan ja mahdin symboli, johon liitetään inhimillisiä piirteitä, sen on kuitenkin alistuttava muiden eläinten lailla toimimaan sille opetetulla tavalla eli sen on vaikka tanssittava, jos sitä on siihen opetettu, kuten edellä käsitellyssä epigrammissa 1.104. Näin elefanti voidaan nähdä paitsi antropomorfisesti älykkäänä ja sympaattisena olentona myös pelkkänä eläimenä, jolla on vain viihdytysarvo.

5.1.5 Koira ja peura¹⁷⁵

Nämä eläimet esiintyvät yhdessä epigrammeissa *spect.* 30¹⁷⁶ ja 4.74. Kummassakin epigrammissa peurat pakenevat koiria, jotka esitetään raivoisina saalistajina. Epigrammissa *spect.* 30 peura pakenee molossikoiria¹⁷⁷, mutta nähdessään keisarin se pysähtyy ja polvistuen osoittaa keisarille kunnioitustaan, jolloin koirat jättävät sen rauhaan (*spect.* 30.1-4):

*Concita veloces fugeret cum damma Molossos
et varia lentas necteret arte moras,
Caesaris ante pedes supplex similisque roganti
constitit, et praedam non tetigere canes*

Samoin kuin elefantit edellä, myös peura polvistuu (*supplex*) omaehtoisesti tunnistaessaan keisarin pyhän jumaluuden (*spect.* 30.7 *numen habet Caesar: sacra est haec, sacra potestas*). Tämä vilpitön kunnioitus koituu lopulla peuran pelastukseksi, sillä mikäli se olisi jatkanut juoksuaan, koirat olisivat lopulta ottaneet sen kiinni ja surmanneet sen.¹⁷⁸ Peuraa kuvataan siis antropomorfisesti, mutta peuran ja koirien suhteessa voi nähdä laajemman allegorian ja jo edellä nähdyn strukturaalisen metaforan ELÄIMET

¹⁷⁴ Iranilaista alkuperää oleva paimentolaisheimo, joka yhdistettiin läheisesti skyytteihin. (Cary & Wilkes 2012, 1319).

¹⁷⁵ *OLD* s.v. 'damma'. Yleisnimitys pienille peuraeläimille.

¹⁷⁶ *Epigr.* 33 (Teubner).

¹⁷⁷ *Molossi* on nimitys heimoille, jotka muodostivat heimovaltion (*koinon*) Epeiroksessa (Hammond 2012, 966). Heidän kolikoissaan oli koiran pää. Molossikoirat oli todennäköisesti jalostettu vartioimaan karjaa (Coleman 2006, 245-246.) Molossikoira oli massiivinen ja tanakkarakenteinen, sen karva oli sileä, kuono tylppä, korvat puolipystyt ja häntä pörheä. Sitä käytettiin myös vahtikoirana. (Toynbee 1973, 107.)

¹⁷⁸ Coleman 2006, 248.

OVAT ALAMAISIA: keisariin turvautuva on aina suojassa vainoajiltaan, olipa kyseessä ihminen tai eläin, koska keisari on kaikkia muita mahtavampi sekä eläinten että ihmisten maailmassa. Martialis muistuttaa vielä lukijaansa siitä, että kukaan ei ole opettanut peuraa polvistumaan. Eläin tahtoo osoittaa keisarille vilpittömästi aitoa kunnioitusta (*spect.* 30.8 *credite: mentiri non didicere ferae*).

Vielä yksi esimerkki edellisen kaltaisesta suhteesta näiden kahden eläimen välillä nähdään epigrammissa 4.74. Siinä peurat, jotka yleensä ovat rauhallisia (*inbelles*, 4.74.1), ottavat areenalla yhteen. Martialis osoittaa sanansa keisarille sanoen, että mikäli hän haluaa säästää peurojen hengen, se tapahtuu päästämällä koirat irti (4.74.4 *vis, Caesar, dammis parcere? mitte canes*). Ulkopuolisen vihollisen ilmaantuessa keskinäinen nahistelu loppuu, ja peurat voivat nopeutensa ansiosta ehkä päästä koiria karkuun.¹⁷⁹ Tämän voi myös nähdä edellisen tyyppisenä allegorisena kuvauksena keisarin ja alamaisten välisistä suhteista.

5.1.6 Hevonen

Keisaria ylistävissä epigrammeissa hevosiin liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin nopeus ja uljuus. Epigrammissa 7.8 keisari palaa kotiin, jolloin hänen kunniaukseen järjestetään triumfi. Kulkueen sepelein koristetut uljaat hevoset ovat symboleina keisarilliselle mahdollille – kuten elefantit edellä – ja kyseessä on siten ontologinen metafora Lakoffin termin, esim. ULJUUS ON HEVONEN (7.8.7-8):

festa coronatus ludet convincia miles,

inter laurigeros cum comes ibit equos.

Keisarin kotiinpaluusta on kyse myös epigrammissa 8.21, jossa malttamaton Martialis osoittaa sanansa vitkastelevalle aamutähdelle, jonka soisi jo nousevan, sillä keisari on tulossa kotiin. Jopa Castor hevosellaan väistää saapuvaa keisaria (8.21.6 *ipse suo cedet nunc tibi Castor equo*). Tässä on jälleen esimerkki konkretisoivasta metaforasta, mytologian muuttumisesta todelliseksi: jopa taivaankappaleet ja myyttiset jumalkaksoset voivat osallistua keisarin palvontaan. Vastaavanlainen esimerkki löytyy epigrammissa *spect.* 28¹⁸⁰, jossa viitataan Augustuksen altaalla (*stagnum*) järjestettyyn näytökseen.

¹⁷⁹ Moreno Soldevila 2006, 484.

¹⁸⁰ *Epigr.* 34 (Teubner).

Allas oli rakennettu nykyisen Trasteveren alueelle ja siellä järjestettiin myös meritaisteluja.¹⁸¹ Epigrammissa viitataan taistelulaivojen aiheuttamiin kuohuihin, jotka nähdessään Triton luuli Neptunuksen¹⁸² aiheuttaneen ne ajaessaan ohi merihevosillaan (*spect.* 28.5-6):

vidit in aequoreo ferventes pulvere currus

et domini Triton¹⁸³ isse putavit equos

Tässä on jälleen osoitus siitä, miten keisarin järjestämät kisat peittoavat mytologian ihmeet.

Keisarin palvonta saa suunnattomat mittasuhteet epigrammissa 8.11, jossa keisari on palannut Roomaan. Tunnelma on sen johdosta niin iloinen ja riehakas, ettei kansa malta keskittyä seuraamaan edes kilpa-ajoja, joita Martialis sanoo olleen jo peräti neljä lähtöä (8.11.6 *nemo quater missos currere sensit equos*). Kilpa-ajojen, ja siten myös hevosten, voi nähdä olevan tässä näyttävinä symboleina keisarivallalle.

Mielenkiintoinen hevosiin liittyvä epigrammi on myös *spect.* 3, jossa kerrotaan kaukaisten kansojen saapumisesta seuraamaan Colosseumin avajaisia. Lukuisten kansallisuuksien läsnäolo tuo avajaisille arvovaltaa, mistä on merkinä myös se, että kansat tervehtivät keisaria termillä *pater patriae* osoittaen näin hänelle uskollisuuttaan.¹⁸⁴ Paikalle ovat saapuneet myös sarmaatit, joiden barbaarisiin tapoihin kuuluu juoda ylevän eläimen kuten hevosen verta (*spect.* 3.4 *venit et epoto Sarmata pastus equo*), kuten pohjoisen kansojen uskottiin tekevän. Tällaiseen sivistymättömyyteen liittyy vielä verbi *pasci*, joka liitetään paremminkin eläinten kuin ihmisten ruokailuun.¹⁸⁵ Ylevä hevonen liittyy siten verensä kautta symbolisesti ihmisen sivistymättömyyteen. Jälleen on kysymys ontologisesta metaforasta kuten muissa hevoseen liittyvissä esimerkeissä: abstraktit käsitteet kuten uljuus ja sivistymättömyys sekä myyttien konkretisoituminen näyttäytyvät näiden eläinten kautta.

¹⁸¹ Coleman 2006, 250.

¹⁸² Shackleton Bailey 1993a, 36-37, komm. 51 ja 52.

¹⁸³ Viittaus Poseidonin ja Amfitriten poikaan Tritoniin, joka toimi Poseidonin apulaisena. Hänen epiteettinsä ἵππιος liittää hänet läheisesti hevosiin. (Coleman 2006, 255.)

¹⁸⁴ Coleman 2006, 41.

¹⁸⁵ Coleman 2006, 44.

5.1.7 Härkä ja sarvikuono

Keisaria ylistävissä epigrammeissa mainitaan *taurus* kuudesti, *bos* kahdesti ja *iuventus* neljä kertaa. Härkään liitetään usein mielikuva voimakkuudesta, mutta epigrammeissa se kohtaa areenalla voittajansa, osoittaa pelkoa, ja paimen vie härät turvaan kuullessaan leijonan karjuvan. Epigrammissa *spect.* 9¹⁸⁶ härkä joutuu aluksi rauhalliselta näyttävän sarvikuonon¹⁸⁷ käsittelyyn, jota kuvataan antropomorfisesti liittämällä siihen verbi *promittere*, 'luvata' (*spect.* 9.2 *quae non promisit proelia rhinoceros*). Raivostuessaan härkä on sille yhtä helppo vastustaja kuin taistelueläinten härnäykseen tarkoitettu nukke (*spect.* 9.4 *quantus erat taurus*¹⁸⁸, *cui pila taurus erat*). Tämä on aineistossa ainoa tapaus, jossa elollinen olento (*taurus*) kuvataan elottomana objektina (*pila*). Tätä esimerkkiä voisi Leechin teoriaa soveltaen kutsua käänteiseksi animistiseksi metaforaksi eli vastakohtaksi sellaiselle metaforalle, joka liittää elottomaan olioon elollisia piirteitä. Se on myös esimerkki strukturaalisesta metaforasta, jossa heppoinen harjoitusvastustaja rinnastuu helposti häviävään taistelueläimeen: HUONO TAISTELUELÄIN ON NUKKE.

Aiemmin tavattu strukturaalinen metafora ELÄIMET OVAT ALAMAISSIA tavataan jälleen allegorisessa epigrammissa 8.55. Siinä paimen vie härät turvaan leijonalta (8.55.3-4 [...] *pastor / cum revocat tauros*). Leijona on metsän kuningas, jolle myös vahvan härän täytyy antautua. Tässä härkä on selkeästi alamainen leijonahallitsijalle, kuten jänikset epigrammissa 1.104.

Härkä esiintyy myös myytin realisoitumana. Epigrammista *spect.* 5¹⁸⁹ löytyy viittaus Pasifaehen ja Minotaurokseen (*spect.* 5.1 *Iunctam Pasiphaen Dictaeo credite tauro*). Kyseinen myytti eläimeen sekaantumisesta¹⁹⁰ on varmaankin ollut Martialiksen yleisölle tuttu. Partisiippi *iunctam* viittaa sekä sukupuoliyhteyteen että avioliittoon. On

¹⁸⁶ *Epigr.* 11 (Teubner).

¹⁸⁷ Ensimmäinen sarvikuono Roomassa nähtiin Pompeiuksen kisoissa vuonna 55 eaa. (Coleman 2006, 102). Kreikkalaiset tunsivat yksisarvisen intialaisen ja kaksisarvisen afrikkalaisen sarvikuonon. (Toynbee 1973, 125).

¹⁸⁸ *Taurus = rhinoceros*. Sanaleikki johtuu siitä, että sarvikuonoon viitattiin termillä *bos Aegyptius*. (Coleman 2006, 110.)

¹⁸⁹ *Epigr.* 6 (Teubner).

¹⁹⁰ Kreetan kuninkaan Minoksen vaimo Pasifae oli petkuttanut härän rakastelemaan kanssaan. Poseidon oli herättänyt Pasifaessa himon, koska Minos oli kieltäytynyt uhraamasta tuota komeaa eläintä jumalalle. Taitava Daidalos rakensi Pasifaelle onton puulehmän, jossa oli pyörät. Pasifae astui sisään ja lehmä työnnettiin niitylle. Härkä astui Pasifaen ja tuloksena oli poikalapsi, jolla oli härän pää. Hän sai nimekseen Minotauros (Minos-härkä). Minos ja Pasifae häpesivät lastaan niin, että he rakennuttivat Daidaloksella palatsinsa alle labyrintin asuinpaikaksi pojalleen. (Bellingham 1990, 57.)

mahdollista, että arenalla on esitetty jonkinlainen kohtaaminen, jossa tätä tapahtumaa on kuvattu.¹⁹¹ Abstrakti on muuttunut jälleen konkreettiseksi.

Substantiivi *iuvencus* tavataan epigrammissa 14.4 symbolisena uhrieläimenä. Tässä tapauksessa keisari on suosionosoituksena myöntänyt ylennyksen. Uhraus toimitetaan kuitenkin vasta sitten, kun keisari on suvainnut lähettää ylennystaulut¹⁹² (14.4.1-2):

*Caede iuvenorum domini calet area felix,
quinquipli cera cum datur altus honos.*

Symbolinen uhrieläin voidaan nähdä ontologisena metaforana, jossa eläimen uhraus on lahja jumalille, ja siten ihmisten ja jumalten välisen sidoksen toteutuma, esim. IHMISTEN JA JUMALTEN VÄLINEN SIDE ON UHRIELÄIN.

5.1.8 Linnut

Linnuista mainitaan keisaria ylistävissä epigrammeissa hanhi (*anser*), kotka (*aquila*), lintu (*avis*), kyyhkynen (*columba*), kurki (*grus*) ja Herakleen urotöissä esiintyvät linnut (*Stymphalida*). Kotka esiintyy aineistossa kerran, jolloin se viittaa Ganymedekseen, jonka Zeus / Juppiter sieppasi vahingoittumattomana kotkan avulla viininlaskijakseen (1.6.1-2):

*Aetherias aquila puerum portante per auras
inlaesum timidis unguibus haesit onus*

Kotka on Juppiterin lintu ja symboloi siksi keisarillista mahtia ja voitokkuutta sekä apoteosia.¹⁹³ Esimerkki voidaan nähdä sekä ontologisena metaforana, jossa jumaluus on konkretisoitunut (JUPPITER ON KOTKA) että orientoivana metaforana KORKEA ASEMA YLHÄÄLLÄ, kun kotka vie Ganymedeksen Olympokselle.

Myyttisen kotkan lisäksi epigrammissa 5.7 esiintyy niin ikään myyttinen Feeniks-lintu, joka loi itsensä uudestaan tuhkasta (5.7.2 *una decem quotiens saecula vixit avis*). Tulipalot olivat yleisiä Roomassa, jossa rakennuksiin käytettiin paljon puuta, ja ne sijaitsivat lähekkäin toisiaan. Feeniks symboloi uudesti luotua Roomaa, joka muistuttaa

¹⁹¹ *Dictaesus* viittaa Kreetan Dicte-vuoreen. Tämä voi myös olla ironinen viittaus siihen, että Zeus muuttui häräksi siepatakseen Europan, minkä vuoksi Zeus eli härkä olisi Pasifaen appi, koska hänen miehensä Minos oli Zeuksen poika. Tämä tekisi suhteesta inestisen. (Coleman 2006, 62-66.)

¹⁹² Ker 1920, 442, k. 2.

¹⁹³ Toynebee 1973, 240-241.

uljasta hallitsijaansa Domitianusta, jonka sanottiin nuorena olleen komea (5.7.4 *et sumpsit vultus praesidis ipsa sui*). Tämä on esimerkki ontologisesta metaforasta, esim. FEENIKS-LINTU ON ROOMA. Myyttinen lintu realisoituu uudelleen rakennettuna kaupunkina. Feeniks esiintyi myös Trajanuksen ja Hadrianuksen aikaisissa kolikoissa.¹⁹⁴

Linnut liittyvät keisariin myös kahdessa epigrammissa (8.78 ja 9.31), jotka käsittelevät sarmaatteja vastaan tehtyä sotaretkeä. Epigrammissa 8.78 keisari Domitianus on palannut sotaretkeltään kotiin. Keisarin läsnäolo kansan keskuudessa voittaa kaikki areenan hienoudet. Epigrammissa annetaan yleisölle lahjoja, joiden joukossa on myös lintuja. Yleensä lahjoista kamppaillaan, mutta lintujen ei tarvitse pelätä vahingoitetuksi tulemista, vaan ne lennähtävät isäntiensä syliin¹⁹⁵ (8.78.11-12):

*nunc implere sinus securos gaudet et absens
sortitur dominos, ne laceretur, avis.*

Lintujen voidaan katsoa olevan symboli ja ontologinen metafora keisarin anteliaisuudesta alamaisiaan kohtaan (ANTELIAISUUS ON LINTU). Epigrammissa 9.31 *avis* viittaa hanheen. Kyseessä on Marsin (ja myös Junon) pyhä lintu (9.31.2 [...] *hanc Marti pro duce vovit avem*). Kyseisessä epigrammissa hanhea kuvataan antropomorfisesti: se tekee tietoisien teon menemällä iloisena uhrattavaksi, koska se ymmärtää, että kyseessä on tärkeän sotaretken onnistuminen (9.31.5-7):

*ipse suas anser¹⁹⁶ properavit laetus ad aras
et cecidit sanctis hostia parva focis.
octo vides patulo pendere nomismata rostro*

Lintu myös oksensi mahastaan kahdeksan kolikkoa, mikä oli epäilemättä hyvä enne. Tämä voidaan nähdä ontologisena metaforana, jossa hyvän tulevaisuuden enteitä ovat lintu ja kolikot. Sota sarmaatteja vastaan ei kestänyt kahdeksaa kuukautta.¹⁹⁷

Keisaria ylistävässä yhteydessä esiintyy kerran myös kyyhkynen. Epigrammissa 8.32 se laskeutuu naisen syliin (8.32.2 *fluxit Aratullae¹⁹⁸ blanda columba sinus*) eikä lennä pois vaikka mikään ei sitä estäkään (8.32.4 *permissaque sibi nollet abire fuga*). Adjektiivi

¹⁹⁴ Howell 1995, 83-84.

¹⁹⁵ Schöffel 2002, 650, 660.

¹⁹⁶ Columellan mukaan hanhet eivät vaadi paljon huolenpitoa ja ovat koiria parempia vahteja. Tämä muistuttaa siitä, että Rooma pelastui vuonna 390 eaa. gallien hyökkäykseltä Capitoliumin hanhien ansiosta. (Colum. *res rustica* 8, 13, 1-2; Toynbee 1973, 261-262.)

¹⁹⁷ Ker 1920, 93, komm. 4.

¹⁹⁸ *Aretullae* (Teubner).

blanda viittaa kesyyn eläimeen ja eritoten Venuksen lintuun.¹⁹⁹ Linnun laskeutuminen syliin voidaan nähdä enteenä siitä, että maailman valtiias, keisari, antaisi naisen veljen palata kotiin maanpakolaisuudesta (8.32.6-8):

*et dominum mundi flectere vota valent,
haec a Sardois tibi forsitan exulis oris,
fratre reversuro, nuntia venit avis.*

Tämä voidaan nähdä erittäin hienovaraisena keisarin imarteluna ja jälleen esimerkkinä siitä, että keisari voi käskää myös lintuja niin halutessaan. Epigrammissa kyyhkyn rauhallinen luonne voi symboloida sisarusten välistä sidettä, mutta toisaalta toimia myös vastakohtana sisaren surulle ja veljen kovalle kohtalolle. Kyseessä on ontologinen metafora KEISARIN ARMO ON KYYHKYNEN ja kyseessä on tietenkin myös jumalallinen lintuene (*auspicium*).²⁰⁰

Viimeisenä esimerkkinä linnuista on epigrammi 9.13²⁰¹, jossa ylistetään eunukki Earinosta²⁰², joka oli Domitianuksen viininlaskijaorja. On kuitenkin selvää, että varsinainen ylistys kohdistuu keisariin, koska Earinos on hänen omaisuuttaan (9.13.8 *quod decet in sola Caesaris esse domo*). Ylistyksen metaforana ovat kurjet, jotka kirjoittavat ylistetyn nimen taivaalle käyttäen siipiä kyninään (9.13.7 *quod pinna scribente grues ad sidera tollant*). Sanotaan, että Euboian kuninkaan poika ja kirjoitustaidon kehittäjä Palamedes²⁰³ olisi kehittänyt kirjaimen Y katsellessaan kurkien lentoa.²⁰⁴ Tämä antropomorfinen metafora voidaan nähdä esimerkkinä orientoivalle metaforalle KORKEA ASEMA ON YLHÄÄLLÄ: ylhäällä taivaalla ylistys on kaikkien alamaisten nähtävissä.

5.1.9 Mehiläinen ja simpukka

Mehiläiset mainitaan yhteydessä Hymettos-vuoreen, joka antiikin aikana oli kuuluisa hunajastaan ja sinertävästä marmoristaan. Hymettoksen violettiä väriä auringonlaskun aikaan ylistettiin.²⁰⁵ Epigrammissa 6.34 Martialis pyytää suukkoja Diadumenukselta.

¹⁹⁹ Schöffel 2002, 296; Toynbee 1973, 259.

²⁰⁰ Schöffel 2002, 297.

²⁰¹ 9.12 (Teubner).

²⁰² Viittaus kreikan sanaan kevät (ἔαρ). Latinassa Earinos esiintyy muodossa Vernus. (Shackleton Bailey 1993b, 235, kōmm 18; Shackleton Bailey 1993b, 237, kōmm. 24.)

²⁰³ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 394.

²⁰⁴ Ker 1920, 79, kōmm. 4.

²⁰⁵ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 224.

Kun Diadumenus kysyy niiden määrää, Martialis käyttää vertauskuvaa ja strukturaalista metaforaa. Hän sanoo hyperbolisesti, että yhtä hyvin voisi yrittää laskea, kuinka paljon on simpukoita Egeanmeren rannalla tai mehiläisiä Hymettoksen vuorella (6.34.3-4):

et maris Aegaei sparsas per litora conchas

et quae Cecropio monte vagantur apes

Strukturaalinen metafora voisi olla esim. SUURI MÄÄRÄ SUUKKOJA ON SUURI MÄÄRÄ SIMPUKOITA / MEHILÄISIÄ. Hän imartelea keisaria sanomalla hyperbolisesti, että yhtä hyvin voisi yrittää laskea ne äänet ja kädet, jotka tervehtivät katsomossa istuvaa keisaria (6.34.5-6):

quaeque sonant pleno vocesque manusque theatro,

cum populus subiti Caesaris ora videt.

Edellä nähdystä ylistysepigrammissa 9.13 Domitianuksen juomanlaskijaorjalle Earinokselle viitataan kurkien lisäksi myös Hymettoksen mehiläisiin (9.13.2 *cum breve Cecropiae ver populantur apes*). Kurjet kirjoittavat ylistetyn nimen taivaalle ja myös hienoin hunaja vertautuu tähän orjaan, koska hän kuuluu jumalallisen Domitianuksen hoviin.

5.1.10 Muita eläimiä

Edellä esitettyjen eläinten lisäksi Martialis mainitsee vielä kalan (*piscis*), mahdollisesti käärmeen²⁰⁶ käyttämällä verbiä *serpere*, lampaan (*ovis*), karhun²⁰⁷ (*ursus*) ja yleisnimityksen karjasta (*pecus*). Näiden lisäksi myös villisika esiintyy kerran keisarin rintapanssarille esitetyn ylistyksen yhteydessä. Tällöin kyseessä on mytologinen viittaus Kalydonin villikarjuun.

Kala esiintyy vain epigrammissa 4.30. Kyseisessä runossa Martialis varoittaa salakalastajia menemästä saalistamaan keisarille kuuluvalla kala-altaalle. Koska allas kuuluu keisarille, sen kalat ovat pyhiä (4.30.3 *sacris piscibus hae natantur undae*). Varoituksena mainitaan eräs libyalainen, joka uskaltanut altaalle kalaan, mutta rangaistuksena sokeutui. Kalat ovat kesyjä ja tunnistavat herransa, jonka voidaan katsoa

²⁰⁶ Käärmeillä oli kreikkalais-roomalaisessa maailmassa enimmäkseen hyvä maine toisin kuin juutalais-kristillisessä. Niitä pidettiin lemmikkeinä, hyväntahtoisten henkien edustajina sekä parantavien ja hedelmällisten jumaluuksien edustajina. (Toynbee 1973, 223.)

²⁰⁷ Karhut olivat yleisimpiä areenoilla nähtyjä eläimiä, koska niitä esiintyi myös Italiassa (Toynbee 1973, 93).

olevan keisari tai sitten kala-altaan hoitaja. Ne tulevat jopa nuolemaan — mikä on kaloille fyysisesti mahdotonta — herransa kättä, jota suurempaa ei maailmassa ole, minkä voisi katsoa olevan synekdokee keisarille. Kaloilla on jopa nimet ja ne tulevat kutsusta paikalle (4.30.4-7):

*qui norunt dominum manumque lambunt*²⁰⁸
illam, qua nihil est in orbe maius.
quid quod nomen habent et ad magistri
vocem quisque sui venit citatus?

Siinä missä Colosseumin eläimet tunnistavat keisarin ja kunnioittavat häntä, myös kala-altaan kalat tunnistavat herransa. Tämä epigrammi voidaan nähdä allegoriana ja siten strukturaalisena metaforana maailmasta, jossa alamaiset tottelevat ehdoitta herraansa: KALA-ALLAS ON MAAILMA. Martialis kehottaa osoittamaan kaloja kohtaan kunnioitusta (4.30.16 *et pisces venerare delicatos*²⁰⁹).

Viittaus käärmeeseen voidaan nähdä epigrammissa 1.78, jossa Martialis käyttää verbiä *serpere*. Tässä epigrammissa Martialis ylistää Festusta²¹⁰, joka sairastui hirvittävään tautiin (1.78.2 *inque ipsos vultus serperet atra lues*) ja surmasi itsensä. Tauti esitetään jonakin, joka luikertelee miehen kasvoihin. Tämä voidaan nähdä konkreettisena ja ontologisena metaforana, jossa tauti konkretisoituu käärmeen hahmoon: TAUTI ON KÄÄRME. Kuolema on ehkä voinut muistuttaa käärmeenpuremaan kuolemista. Koska Festus oli keisarin ystävä, hänen kuolemansa oli ylevä (1.78.10 [...] *huius Caesar amicus erat*).

Karhu esiintyy aiemmin käsitellyn epigrammin 1.104 lisäksi epigrammissa *spect.* 21.²¹¹ Siinä viitataan mytologian Orfeukseen, joka lumosi eläimet soitollaan. Epigrammissa esiintyy kuitenkin kuolemaan tuomittu rikollinen, jonka karhu raatelee (*spect.* 21.7-8):

ipse sed ingrato iacuit laceratus ab urso.

haec tantum res est facta παρ' ἱστορίαν.

²⁰⁸ *manumque lambunt* voi myös viitata siihen, että kalat syövät kädestä. Verbi *lambere* viittaa kesyihin kaloihin. (Moreno Soldevila 2006, 261.)

²⁰⁹ Verbi *venerari* liittyy uskonnollisuuteen ja *delicatos* viittaisi siihen, että kalat ovat lemmikkejä (Moreno Soldevila 2006, 263).

²¹⁰ Festus viittaa mahdollisesti henkilöön, joka oli Domitianuksen kanssa konsulina vuonna 71 ja jonka ystävä hän ehkä oli (Howell 1980, 282).

²¹¹ *Epigr.* 24 (Teubner).

Epigrammi on julman ironinen.²¹² Mytologian Orfeuksella oli valta eläimiin, kuten olemisen suuri ketju määrää, mutta areenalla roolit ovat vaihtuneet: Orfeus joutuu arvoasteikossa alemman olion raatelemaksi. Tässä mytologia ei ole tullut todeksi, koska säkeessä 8 sanotaan, että tämä tapahtui toisin kuin legenda kertoo. Koska karhuun liitetään adjektiivi *ingratus* ('kiittämätön'), sitä on kuvattu antropomorfisesti. Strukturaalinen metafora voisi olla tyyppiä RAATELEVA ELÄIN ON KIITTÄMÄTÖN OLENTO.

Lammas esiintyy kerran (6.3.6 *et totam Phruxi Iulia nebit ovem*). Kyseisessä epigrammissa on viittaus Juliaan, Domitianuksen sukulaistyttöön, joka julistettiin kuoltuaan jumalalliseksi. Hän huolehtii keisarin tulevasta jälkeläisestä Kohtalottarien asemesta ja kutoo hänen elämänsä kultalangoin. Nämä langat hän saa Friksoksen lampaasta.²¹³ Abstraktista myytistä on siis tullut totta. Friksos oli Orkhomenoksen kuninkaan Athamaan ja Nefelen poika. Ino, Athamaan uusi vaimo, yllytti Athamasta surmaamaan paitsi Friksoksen myös hänen sisarensa Hellen. Sisarukset kuitenkin pelastuivat, koska Zeus lähetti kultataljaisen oinaan pelastamaan heidät.²¹⁴

Lopuksi epigrammissa 7.2 voidaan nähdä erikoinen animistinen metafora. *Martialis* ylistää keisaria osoittamalla sanansa keisarin käyttämälle rintapanssarille, jolla on onni olla niin lähellä jaloa rintaa. Elottomasta objektista on tehty iloa tunteva olio. Panssari on niin vahva, että se kestää voimakkaan vihollisen hyökkäyksen. Vihollista symboloi tässä valtava Kalydonin villikarju (7.2.3-4):

quam vel ad Aetolae securam cuspidis ictus

texuit innumeri lubricus unguis apri

Panssarin tehtävä on suojella keisaria ja tuoda hänet takaisin vahingoittumattomana, jotta hänen kunniaukseen voidaan aikanaan viettää triumfia.²¹⁵ Ontologinen metafora voisi olla esimerkiksi VIHOLLINEN ON VAARALLINEN ELÄIN.

²¹² Coleman 2006, 174, 179.

²¹³ Ker 1919, 358-359, komm. 3.

²¹⁴ Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 182.

²¹⁵ Galán Vioque 2006, 57.

5.1.11 Luvun 5.1 yhteenvetoa

Keisaria ylistävistä epigrammeista löytyy yhteensä 93 eläinmainintaa. Nimikkeitä löytyy 34 ja niiden jakautumisen voi nähdä seuraavasta taulukosta²¹⁶:

Taulukko 1. Eläinmaininnat keisaria ylistävissä epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Elefanti (<i>belua, elephas</i> 2)	3	3,2
Hevonen (<i>equus</i>)	7	7,5
Hirvieläimet (<i>cervus</i> 2, <i>damma</i> 3)	5	5,4
Hyönteiset (<i>apis</i>)	2	2,2
Jänis (<i>lepus</i>)	6	6,5
Kalat (<i>piscis</i>)	2	2,2
Karhu (<i>ursus</i>)	2	2,2
Karja (<i>pecus</i> 2, <i>pecudes</i>)	3	3,2
Kissaeläimet (<i>leo</i> 19, <i>pardus, tigris</i> 3)	23	24,7
Koirat (<i>canis</i> 4, <i>Molossus</i>)	5	5,4
Linnut (<i>anser, aquila, avis</i> 5, <i>columba, grus, Stymphalida</i>)	10	10,8
Matelijat (<i>serpere</i>)	1	1,1
Nautaeläimet (<i>bos</i> 2, <i>iuvencus</i> 4, <i>taurus</i> 6, <i>vison</i>)	13	14,0
Nilviäiset (<i>concha</i>)	1	1,1
Sarvikuono (<i>rhinoceros</i>)	1	1,1
Siat (<i>aper</i>)	5	5,4
Vuohieläimet (<i>agna, ovis, pecoris maritus, portitor Helles</i>)	4	4,3
Yhteensä	93	100

Selkeästi suurin ryhmä on kissaeläimet 24,7 prosentin osuudella. Leijonamainintoja on ylivoimaisesti eniten (19 kpl.). Syynä tähän on epäilemättä se, että leijona oli areenalla erittäin yleinen eläin ja myös se, että sen voi katsoa symboloivan keisaria ja korkeaa valta-asemaa. Lakoffin & Johnsonin teoriaa mukaillen voidaan muodostaa strukturaalinen metafora KEISARI ON LEIJONA tai LEIJONA ON KEISARI.

Toiseksi suurimman ryhmän muodostavat nautaeläimet (14,0 %), joista härkä (*taurus, bos, iuvencus*) on useimmin mainittu (12 kpl.). Kyseessä ovat usein mytologian tapahtumat, jotka toteutuvat areenalla jumalallisen keisarin vaikutuksesta.

²¹⁶ Taulukoissa prosentuaaliset osuudet on pyöristetty yhden desimaalin tarkkuuteen. Tämän vuoksi niiden yhteenlaskettu summa ei kaikissa taulukoissa ole tasan 100 prosenttia.

Kolmanneksi suurimman ryhmän muodostavat linnut (10,8 %), joista löytyy paitsi mytologisia viittauksia sekä Juppiter-kotkan ryöstämään Ganymedekseen että Feeniksiin, myös tapauksia, joissa ne toimivat viestintuojina, kirjoittavat ylistystä taivaalle tai menevät vapaaehtoisesti uhrattaviksi. Ne myös kuvataan sangen antropomorfisesti.

Taulukko 2 kuvaa sitä, miten erilaiset kuvaannolliset ilmaukset jakaantuvat keisaria koskevissa epigrammeissa. Kategoriat perustuvat metaforien osalta Leechin luokitteluun. Mukana ovat myös symboli ja allegoria. Hyperbolaa en ole luokitellut omaksi kategoriakseen, koska esimerkiksi metafora voi olla erittäin liioitteleva. Se on ikään kuin mauste, joka näihin kategorioihin voidaan liittää.

Taulukko 2. Kuvaannolliset ilmaukset keisaria ylistävissä epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
allegoria	37	39,8
antropomorfinen metafora	11	11,8
konkretisoiva metafora	24	25,8
käänteinen animistinen metafora	1	1,1
symboli	18	19,4
vertauskuva	2	2,2
Yhteensä	93	100

Allegorioita, joissa kokonaisen epigrammin tai suuren osan siitä voidaan katsoa olevan kertomus keisarista ja hänen suhteestaan alamaisiinsa, on löydettävissä aineistosta eniten (39,8 %). Toiseksi eniten (25,8 %) on tapauksia, jotka olen luokitellut konkretisoiviksi metaforiksi. Näissä myytit tulevat areenalla todeksi. Erikoinen konkretisoiva metafora on taudin kuvaaminen käärmeenä — mikä on myös Lakoffin termin ontologinen metafora TAUTI ON KÄÄRME — ja käänteinen animistinen metafora, jossa härkää kuvataan nukkena. Seuraavaksi eniten löytyy symboleita ja antropomorfisia metaforia, jotka yhdessä muodostavat 31,2 prosenttia aineiston esiintymistä.

Lakoff & Johnsonin metaforajakoa en ole taulukoinut joka ikisen yksittäisen tapauksen osalta, koska sen tarkoituksena ei oikeastaan ole luokitella yksittäisiä kielellisiä ilmauksia, vaan toimia eräänlaisena abstraktisena metatasona, jota taulukossa mainittujen kielellisten ilmausten voidaan katsoa edustavan. Analysoidessani esimerkkejä olen antanut viitteitä siitä, millaisia metatasoja yksittäiset esimerkit voisivat kuvata. Keisariin liittyvä strukturaalinen metafora on KEISARI ON LEIJONA ja ontologinen KEISARIN ARMO ON KYYPKYNEN. Eläimet, kuten ihmiset, ovat keisarin alamaisia strukturaalisella metaforalla ELÄIMET OVAT ALAMAISIA. Samalla tavoin

VIHOLLINEN ON VAARALLINEN ELÄIN ja RAATELEVA ELÄIN ON KIITTÄMÄTÖN.

Orienteivasta metaforasta esimerkkinä on KORKEA ASEMA ON YLHÄÄLLÄ, jossa kurjet kirjoittavat nimen taivaalle tai jumaliksi ylennetyt keisarit laskevat Nemean leijonan alas maan päälle. Ontologisesta metaforasta esimerkkeinä ovat mm. JUPPITER ON KOTKA (voi olla myös orientoiva), FEENIKS-LINTU ON ROOMA, ULJUUS ON HEVONEN ja MAHTAVUUS ON MAHTAVA ELÄIN.

Yhteenvedon voidaan todeta käyttäen Lakoff & Johnsonin säiliömetaforaa, että Colosseum — tai arena ylipäätään — on oma maailmansa, eräänlainen säiliö. Tässä säiliössä keisari on jumala ja kaikki palvelevat häntä, niin ihmiset kuin eläimet, ja hän päättää elämästä ja kuolemasta. Jumalan kaltainen keisari voi tehdä mytologiasta totta, abstraktista konkreettista. Eläimet toimivat inhimillisesti vastoin luontoaan palvoessaan häntä. Mikä tahansa on mahdollista kaikkivaltiaan keisarin areenalla, hänen omassa universumissaan, ja juuri tämän Martialis on edellä nähdyissä keisaria ylistävissä epigrammeissaan mielestäni selkeästi osoittanut.

5.2 Gladiaattoreja ja vaununajajia ylistävät epigrammit

Gladiaattoreita koskevissa ylistysepigrammeissa (*spect.* 13²¹⁷, *spect.* 15²¹⁸ ja *spect.* 27²¹⁹) esiintyvät villisika, leijona, leopardi, sika, härkä ja karhu. Ainoassa vaununajajaa koskevassa ylistysepigrammissa (10.50) puolestaan mainitaan luonnollisesti hevonen.

Gladiaattori Carpophorukselle²²⁰ on omistettu kaksi epigrammia, joissa häntä verrataan eläimiä surmanneisiin mytologian sankareihin. Näissä, kuten aiemmin nähdyissä Herakleeseen liittyvissä tapauksissa, areenalla myytit ovat konkretisoituneet. Epigrammeissa *spect.* 15 ja *spect.* 27 häntä verrataan villikarjun surmaamisen kautta Meleagrokseen (*spect.* 15.2 *quantast Carpophori portio, fusus aper*; *spect.* 27.4 *Arcas Maenaliium non timuisset aprum*). Tässä on kyseessä ontologinen metafora GLADIAATTORI ON MYYTTIEN SANKARI. Hän surmaa myös karhun (*spect.* 15.3 *ille et praecipiti venabula condidit urso*), Nemean leijonaan verrattavan pedon (*spect.*

²¹⁷ *Epigr.* 15 (Teubner).

²¹⁸ *Epigr.* 17 (Teubner).

²¹⁹ *Epigr.* 32 (Teubner).

²²⁰ Nimi Καρποφόρος on yksi monista Καρπ-alkuisista kreikkalaisista nimistä, jotka olivat suosittuja Roomassa (Coleman 2006, 141).

15.5 *stravit et ignota spectandum mole leonem; spect. 27.3 [...] Nemee frondosa leonem*) ja leopardin (*spect. 15.7 et volucrem longo porrexit vulnere pardum*). ilmaus *praecipiti [...] urso* viittaa todennäköisesti ihmisten tai eläinten asentoihin heidän paetessaan peloissaan tai hyökätessään aggressiivisina. *Volucrem [...] pardum* voi viitata itse asiassa useampaan täplikkääseen kissaeläimeen kuin vain leopardiin.²²¹ Carpophorus tappaa myös härän, mikä viittaa yhteen Iasonin tehtävistä (*spect. 27.7-8*):

*igniferos possit sine Colchide iungere tauros,
possit utramque feram vincere Pasiphaes.*

Iasonin oli mm. kynnettävä tulta syöksevillä härillä, ennen kuin hän sai kultaisen taljan.²²² Härkä ilmaisee tässä kontekstissa raivokkuutta.²²³ Nämä esimerkit vahvistavat jälleen sen, että keisarin areenan ihmeet voittavat mytologian ihmeet.

Erikoinen on epigrammi *spect. 13*, jossa gladiaattori surmaa emakon, jonka sisältä löytyy elävä porsas. Emakkoa kuvataan antropomorfisesti substantiivilla *mater* ('äiti') ja se on strukturaalinen metafora EMAKKO ON ÄITI. Emakko sekä menettää että antaa elämän, ja gladiaattori puolestaan nähdään miltei ihmeiden tekijänä, jonka vakaata miekkakättä ylistetään (*spect. 13.1-3*):

*Icta gravi telo confossaque vulnere mater
sus pariter vitam perdidit atque dedit.
o quam certa fuit librato dextera ferro!*

Ainoa vaununajajalle osoitettu epigrammi on muistokirjoitus Flavius Scorpukselle, joka on saanut surmansa ilmeisen nuorena. Kuoltuaan hänen on ohjastettava manalan mustia hevosia, jotka symboloivat kuolemaa (10.50.5-6):

*heu facinus! prima fraudatus, Scorpe, iuventa
occidis et nigros tam cito iungis equos.*

Ontologinen metafora on KUOLEMA ON MUSTA HEVONEN. Scopus oli todellinen henkilö ja sai kunnianosoituksena pronssisen ratsastajapatsaan ja paljon palkintorahoja.²²⁴

²²¹ Coleman 2006, 145.

²²² Coleman 2006, 240.

²²³ Coleman 2006, 241.

²²⁴ Watson & Watson 2003, 185.

Edellä nähdyissä neljässä epigrammissa esiintyy varsin vähäinen määrä eläimiä (10 kpl.), joista eniten kissaeläimiä ja sikoja. Tämä näkyy taulukossa 3:

Taulukko 3. Eläinmaininnat gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävissä epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hevoseläimet (<i>equus</i>)	1	10,0
Kissaeläimet (<i>leo 2, pardus</i>)	3	30,0
Karhu (<i>ursus</i>)	1	10,0
Nautaeläimet (<i>taurus</i>)	2	20,0
Siat (<i>aper 2, sus</i>)	3	30,0
Yhteensä	10	100

Taulukosta 4 puolestaan näkyy se, että gladiaattorit kuvataan myyttien sankareina, jotka arenalla tekevät myyteistä totta, abstraktista konkreettia. Antropomorfisesta metaforasta löytyy vain yksi tapaus (*mater sus*) ja symboleista yksi (*nigros [...] equos*).

Taulukko 4. Kuvaannolliset ilmaukset gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävissä epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
antropomorfinen metafora	1	10,0
konkretisoiva metafora	8	80,0
symboli	1	10,0
Yhteensä	10	100

5.3 Maaseutua ylistävät epigrammit

Aineistosta löytyy seitsemän epigrammia, joissa ylistyksen kohteena on maaseutu. Yksi Martialiksen teemoista on ylistää luonnon rauhaa ja valitella Rooman kiireistä ja meluista elämänmenoa.

Pisin Martialiksen kaikista epigrammeista on 3.58, jossa on 51 säettä. Se on omistettu Faustinuksen Baiassa sijaitsevalle huvilalle. Epigrammissa mainitaan peräti 18²²⁵ eri eläintä, joiden ilmeisenä tarkoituksena on olla symboleina rikkaudelle ja idyllisyydelle. Symbolit ovat variaatioita ontologisesta metaforasta RIKKAUS ON HYÖDYNNETTÄVIEN ELÄINTEN RUNSAUS. Nautaeläimistä mainitaan raivoisa härkä ja sarveton vasikka (säkeet 10-11):

²²⁵ Mukaan ei ole luettu säkeessä 3.58.37 mainittua eläintä, koska ei ole täysin selvää, minkälaiseen emään säe viittaa (*hic vagientem matris hispidae fetum*).

truces in alta valle mugiunt tauri

vitulusque inermi fronte prurit in pugnam.

Linnut ovat edustettuna runsain määrin: kaakattava hanhi ja loistava riikinkukko²²⁶ (säe 13 *argutus anser gemmeique pavones*), täplikäs peltopyy (säe 15 *picta perdix*), kunnottomien kolkhislaisten²²⁷ fasaani (säe 16 *et impiorum phasiana Colchorum*) ja kanoja astuvat kukot (säe 17 *Rhodias superbi feminas premunt galli*). Lisäksi mainitaan kyyhkyinen, metsäkyyhky ja turturikyyhky sekä porsas ja karitsa (säkeet 20-21):

sonantque turres plausibus columbarum,

gemit hinc palumbus, inde cereus turtur.

avidi secuntur vilicae sinum porci

matremque plenam mollis agnus expectat.

Pyydettäviä eläimiä ovat mm. rastas, jolle asetetaan verkot, ja kalat, joiden runsaus on saanut siimat jännittymään (säkeet 26-27):

sed tendit avidis rete subdolum turdis

tremulave captum linea trahit piscem

Pyyntieläin on myös peura (säe 28 *aut inpeditam cassibus refert dammam*). Lopuksi mainitaan vielä talviunille valmistautuvat pähkinähiiret²²⁸ (säe 36 *somniculosos ille porrigit glires*²²⁹), kastroidut syöttökukot (säe 38 *alius coactos non amare capones*) ja säkeen 50 kananpojat (*pullos*).

Kotiseudulleen Bilbilikselle Martialis on omistanut kaksi ylistysepigrammia (1.49 ja 12.31). Hevoset symboloivat aseiden ohella seudun ylväyttä (1.49.3 *equis*²³⁰ *et armis nobilem*). Seutu on lisäksi riistan suhteen runsas, joten sieltä löytyy peuroja ja villisikoja

²²⁶ Riikinkukkoja kasvatettiin ja myytiin usein hyvin korkeaan hintaan. Ne valittiin tarkoin niiden kauniin ulkonäön vuoksi. Mytologiassa riikinkukko oli Heran / Junon lintu. (Toynbee 1973, 251.)

²²⁷ Viittaus Medeian taikakeinoihin (Shackleton Bailey 1993a, 229, komm. 66.). Noitataidoistaan kuulu Medeia kosti miehelleen Iasonille, joka oli ottanut uuden vaimon. Hän surmasi palavalla viitalla Iasonin uuden morsiamen ja hänen kaksi poikaansa. (Bellingham 1990, 74.) Kolkhis oli Kaukasuksen vuorijonon ympäröimä kolmionmuotoinen alue, joka sijaitsi Mustanmeren itärannikolla. Sinne kultataljainen oinas vei Friksoksen, ja sinne Iason ja argonautit lähtivät taljaa hakemaan. (Braund 2012a, 346.)

²²⁸ Fusi 2006, 390.

²²⁹ Pähkinähiiri (*glis*) oli roomalaisten pitojen erikoisherkkua ja se mainitaan mm. Petroniuksen *Trimalkhion pidoissa* (Petron. 31, 3). Varro (*rust* 3, 3) kirjoittaa erityisistä häkeistä, joissa niitä pidettiin ja lihotettiin. (Toynbee 1973, 204.)

²³⁰ Pienet, mutta nopeat ja sitkeät ratsut (Howell 1980, 217).

sekä jäniksiä, joita voi metsästää vahvojen hevosten avulla. Hirvet voi puolestaan jättää tilanhoitajalle (1.49.23-26):

ibi inligatas mollibus dammas plagis
mactabis et vernas apros
*leporemque forti callidum rumpes equo*²³¹,
cervos relinques vilico.

Syy, miksi hirvet annetaan pois, voi olla se, että niitä jostain syystä ei pidetä arvokkaana riistana. Toinen vaihtoehto on se, että saalista on muutenkin yllin kyllin, mikä vain entisestään korostaa Bilbiliksen seudun runsaita antimia.²³²

Epigrammissa 12.31 Martialis ylistää Marcellalta saamansa Bilbiliksen maatilan ihanuutta, sen viiniköynnöksiä, virtaavaa vettä, niittyjä ja erilaisia kasveja. Kala-altaissa ui ankeriaita ja lakassa on kyyhkysiä (12.31.5-6):

quaeque natat clusis anguilla domestica lymphis,
quaeque gerit similes candida turris aves

Jo myöhäistasavallan aikana oli kala-altaita. Kala-allas ei itse asiassa voinut olla täysin suljettu (*clusa*), koska ankeriaat tarvitsevat virtaavaa vettä hengissä pysyäkseen. Kyyhkyslakkoja puolestaan rakennettiin talojen katoille, ja kyyhkysen kujerrus oli olennainen osa maalaisidylliä.²³³ Nämä esimerkit voidaan epäilemättä nähdä myös osoituksena siitä, että Martialiksella oli riittävästi aikaa ja varallisuutta nauttia tästä ylellisyydestä. Epigrammissa 12.63 hän puolestaan ylistää Cordubaa, jonka lampaiden villa ei ole purppurakotiloilla värjättyä, ja lampaat ovat parempia kuin Galaesosjoen²³⁴ varrella kasvaneet (12.63.3-5):

albi quae superas oves Galaesi
*nullo murice*²³⁵ *nec cruore mendax,*
sed tinctis gregibus colore vivo

²³¹ Metsästystapa, jossa jänikset näännytettiin jahtaamalla niitä nopeilla hevosilla (Howell 1980, 222).

²³² Howell 1980, 223.

²³³ Watson & Watson 2003, 137-138.

²³⁴ *OLD s.v. 'Galaesus'*. Joki Tarentumin lähellä. Lampaista kuuluisimpia olivat tarentumilaiset lampaat, jotka laidunsivat tämän virran rantamailla. Niiden ylistetystä villasta tehtiin hienoja vaatteita. (Toynbee 1973, 163.)

²³⁵ Ilmeisesti *Murex trunculus* eli purppurakotilo.

Valkeat lampaat symboloivat totutta ja puhtautta, kun taas purppurakotiloiden väri valheellisuutta. Samalla Martialis esittää myös pyynnön, ettei tästä rehellisestä maasta tulisi sellaisia, jotka runoilevat hänen nimissään.

Martialiksella oli myös maatila Nomentumissa, johon liittyy epigrammi 10.92. Martialis on lähdössä Hispaniaan ja luovuttaa ylistämänsä maatilän hoitovastuun Mariukselle. Tähän kuuluu myös uskonnollisten riittien suorittaminen, jossa uhrieläimiä symboloivat karitsa tai vuohi (10.92.6-7):

*Tonantis aras horridique Silvani,
quas pinxit agni saepe sanguis aut haedi*

Viimeisenä esimerkkinä ylistyksestä maaseudulle on epigrammi 10.30, jossa ylistetään Apollinariksen²³⁶ unelmahuvilaa meren rannalla. Huvilan ihanuutta ylistetään mainitsemalla monia arvostettuja kalalajeja, joita voi onkia mukavasti sohvalta käsin. Martialis mainitsee kampelan, meriahvenen, mureenän, juovakeltin²³⁷ ja punamullon (10.30.21-24):

*piscina rhombum pascit et lupos vernas,
natat ad magistrum delicata muraena,
nomenclator mugilem citat notum
et adesse iussi prodeunt senes nulli.*

Mureenään viitataan adjektiivilla *delicata*, mikä viittaisi kesyyyn kalaan, kun taas juovakeltin arvostuksesta kertoo se, että sen tulosta ilmoitetaan niin kuin ainakin arvovieraan. Tässä voidaan nähdä antropomorfinen metafora ja struktuurallinen metafora ARVOKAS ELÄIN ON ARVOKAS VIERAS. Myös punamullojen arvostuksesta kertoo niiden korkea ikä. Tämän idyllisen kuvauksen vastapainoksi Martialis toteaa, että Rooman kiireiden vuoksi Apollinariksella ei kuitenkaan ole aikaa nauttia tällaisesta idyllistä (10.30.25 *frui sed istis quando, Roma, permittis*). Tässä heijastuu jälleen kiireisen kaupungin ja kiireettömän maalaisidyllin välinen ristiriita.

²³⁶ Kyseessä lienee vuoden 97 *consul suffectus* L. Domitius Apollinaris, joka oli Martialiksen *patronus* (Kreilinger 2004, 133).

²³⁷ *Mugil cephalus*

([http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080597?search\[type\]=pika&search\[pika\]=juovakeltti](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080597?search[type]=pika&search[pika]=juovakeltti)).

Suurimman eläinryhmän maaseutua ylistävissä epigrammeissa muodostavat erilaiset linnut ja kalat (yhteensä 22 esimerkkiä 38:sta) eli liki 58 prosenttia. Seuraavana tulevat vuohieläimet ja hirvet. Tämä käy ilmi taulukosta 5:

Taulukko 5. Eläinmaininnat maaseutua ja luontoa ylistävissä epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hevoseläimet (<i>equus</i>)	2	5,3
Hirvieläimet (<i>cervus, damma</i> 2)	3	7,9
Jyrsijät (<i>glis</i>)	1	2,6
Jänis (<i>lepus</i>)	1	2,6
Kalat (<i>anguilla, lupus, mugil,</i> <i>mullus, muraena, piscis</i> 3, <i>rhombus</i>)	9	23,7
Linnut (<i>anser, avis, capo,</i> <i>columba, gallus, palumbus,</i> <i>pavo, perdix, phasiana,</i> <i>pullus, Rhodia femina,</i> <i>turdus, turtur</i>)	13	34,2
Nautaeläimet (<i>taurus,</i> <i>vitulus</i>)	2	5,3
Nilviäiset (<i>murex</i>)	1	2,6
Siat (<i>aper, porcus</i>)	2	5,3
Vuohieläimet (<i>agnus, -a</i> 2, <i>haedus, ovis</i>)	4	10,5
Yhteensä	38	100

Taulukon mukaan eläimet ovat keskeinen osa ruokataloutta joko suoraan ravintona tai muuten ihmistä hyödyttämässä. Useiden ruokapöydässä arvostettujen erilaisten lintu- ja kalalajien luettelo kuvastaa luonnonantimien runsautta ja seudun vaurautta sekä hyvinvointia. Näin ollen on luontevaa nähdä ne symboleina kyseisestä vauraudesta ja rauhallisen maalaiselämän idyllistä, kuten taulukko 6 osoittaa:

Taulukko 6. Kuvaannolliset ilmaukset maaseutua ja luontoa ylistävissä epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
antropomorfinen metafora	2	5,3
symboli	36	94,7
Yhteensä	38	100

Jos maaseutua ajatellaan säiliömetaforan kautta, voidaan havaita, että se on säiliö, jossa eläimet ovat täysin eri roolissa kuin arenalla. Ne eivät ole uhkaavia eivätkä käyttäydy niille epätyypillisesti. Tässä säiliössä toteutuu olemisen suuri ketju: eläimet ovat ihmistä varten ja mahdollistavat mukavan toimeentulon sekä hyvän elämän.

5.4 Muita ylistyksen kohteita

Keisarin ja näytäntöjen esiintyjien lisäksi Martialis kirjoitti ylistävän epigrammin taiteilijan taidosta, roomalaishyveet omaavasta pojasta, vaatekappaleesta, koiranpennusta ja kuolleesta orjatyöstä. Näistä kustakin aiheesta löytyy yksi eläinepigrammi.

Epigrammi 3.35 edustaa lajissaan poikkeuksellista realismia, joka on yleinen teema hellenistisissä epigrammeissa.²³⁸ Siinä ylistetään poikkeuksellisen taitavaa taiteilijaa, jonka tekemässä esineessä on kuvattu erittäin elävän näköisiä kaloja. Martialis sanoo hyperbolisesti, että tarvitsee vain lisätä vettä, jotta kalat lähtisivät uimaan. Tämä voidaan nähdä animistisena ja strukturaalisena metaforana KALAN KUVA ON ELÄVÄ KALA (3.35.1-2):

*Artis Phidiacae toreuma clarum
piscis aspicias: adde aquam, natabunt.*

Myös pieni poika, joka osoittaa poikkeuksellista kiinnostuneisuutta oikeusjuttuja kohtaan, saa Martialikselta ylistystä. Kyseessä on alle kolmen vuoden ikäinen Regulus-poika, joka ei viihdy äidin helmoissa. Hän seuraa isäänsä *centumvirin*²³⁹ eli siviilioikeusjuttuja ratkovan elimen kokouksiin. Häntä kuvataan innostuneeksi varsaksi ja vasikaksi, jolla ei ole vielä sarvia, eli hän ei pysty vielä ottamaan yhteen vastapuolen kanssa lainopillisissa kysymyksissä (6.38.7-8):

*acris equi suboles magno sic pulvere gaudet,
sic vitulus molli proelia fronte cupit.*

Tämä on yksi esimerkki siitä, miten olemisen suuresta ketjusta voidaan poiketa siten, että ylempänä olevaa ihmistä kuvataan alempana olevaksi eläimeksi. Tämä tapaus voidaan nähdä eräänlaisena käänteisenä antropomorfisena metaforana, jossa ihminen kuvataan eläimeksi. Teoriassaan Leech puhuu antropomorfisesta metaforasta, antropomorphic (humanizing) metaphor, jolloin ei-inhimillisiin entiteetteihin liitetään inhimillisiä piirteitä. Koska tämä esimerkki on päinvastainen tapaus, kutsun sitä tästä lähin termillä dehumanisoiva metafora. Ihminen nähdään siis esimerkiksi eläimenä tai jonain muuna entiteettinä, jolla ei ole inhimillisiä piirteitä. Kyseessä on myös strukturaalinen metafora LAPSI ON VASIKKA. Kuvaus on kuitenkin yksinomaan humoristinen eikä millään muotoa loukkaava.

²³⁸ Fusi 2006, 287.

²³⁹ Ker 1919, 381.

Epigrammi 8.28 on ylistys puhtaan valkealle togalle, joka on saatu lahjaksi ystävältä. Kyseisessä runossa toga on epäilemättä metonymia, joka liittyy lahjan antajaan, eli epigrammi ylistää viime kädessä häntä. Vaate on tehty hyvästä villasta, mikä käy ilmi viittauksesta Baetikseen (nykyinen Guadalquivir), joka on symboli hyvälle villalaadulle²⁴⁰ (8.28.6 *Baetis in Hesperia te quoque lavit ove*). Valkoista väriä ja puhtautta symboloivat vielä joutsen²⁴¹ ja Pafoksen kyyhkys²⁴² (8.28.13 *Spartanus tibi cedet olor Paphiaequae columbae*), eli nämä puhtaan valkeat linnutkin häviävät togan loistavan valkealle värille. Ontologiset metaforat ovat tyyppiä HYVÄ VILLALAATU ON BAETIKSEN LAMPAAN VILLA ja PUHTAUS ON JOUTSEN / KYYHKYEN.

Viehättävän leikkisä on epigrammi 1.109, joka on ylistys Publiuksen pienelle Issa-nimiselle koiranpennulle.²⁴³ Issaa kuvataan monin vertauskuvin: se on tuhmempi kuin Catulluksen runoissa esiintyvä lemmikkivarpunen, mutta puhtaampi kuin kyyhkyn suudelma. Se päihittää viehkeydellään kaikki tytötkin, mikä on selkeä hyperbola (1.109.1-3):

Issa est passere nequior Catulli,

Issa est purior osculo columbae,

Issa est blandior omnibus puellis

Sitä kuvataan myös erittäin antropomorfisesti, koska sen voisi luulla osaavan jopa puhua ja sillä on kyky tuntea iloa ja surua (1.109.6-7):

hanc tu, si queritur, loqui putabis;

sentit tristitiamque gaudiumque.

Se on sydämeltään puhdas eikä tunne seksuaalista halukkuutta (1.109.14-16):

²⁴⁰ Schöffel 2002, 267.

²⁴¹ Joutsen ei ollut Italiassa kovin yleinen, mutta se mainitaan usein antiikin teksteissä ja sitä ihailtiin värinsä vuoksi. Kreikkalaisissa maljakoissa joutsenet saattoivat vetää Afroditen vaunuja. (Schöffel 2002, 271.) Taiteessa joutsen yhdistetään joskus Apolloon. Se symboloi hauta-alttareissa onnellista kuolemaa. Roomassa samoin kuin Kreikassa joutsen oli myös Afroditen / Venuksen lintu. (Toynbee 1973, 260.)

²⁴² Kyproksen etelärannikolla sijaitseva Pafos oli Afroditen kultin keskus ja kyyhky Venuksen pyhä lintu (Schöffel 2002, 271).

²⁴³ Kaikista pidetyistä lemmikkieläimistä koira oli suosituin. Ajateltiin, että se oli uskollinen isännälleen tai emännälleen kuoleman jälkeen. Se esiintyy hautataiteessa uskollisuuden symbolina. (Toynbee 1973, 109.)

castae tantus inest pudor catellae,

ignorat Venerem; nec invenimus

dignum tam tenera virum puella

Issaa voitaisiin kuvata strukturaalisen metaforan avulla: LEMMIKKIKOIRA ON VIATON IHMINEN. Ikuistaakseen näin hienon koiranpennun Publius on teettänyt siitä maalauksen, joka on Martialiksen mukaan niin pennun näköinen, että maalauksen koiraa voisi luulla eläväksi tai elävää koiraa maalaukseksi (1.109.22-23):

aut utramque putabis esse veram,

aut utramque putabis esse pictam.

Tämä on hyvin samankaltainen kuin edellä kuvattu esimerkki taitavasti kuvatuista kaloista: KOIRAN KUVA ON ELÄVÄ KOIRA.

Martialis kuvaa kauniisti monin vertauskuvin Erotion-nimistä orjatyttöä, joka ei ollut ennättänyt täyttää kuutta vuotta kuollessaan. Erotion oli vanhoja joutsenia suloisempi, lempeämpi kuin Galaesuksen karitsa ja ihanampi kuin Lucrinuksen altaan simpukat. Hän vei voiton norsunluusta, ja hänen hiuksensa voittivat Baetisjoen lampaiden villan ja kultaisen pähkinähiiren (5.37.1-8):

Puella senibus dulcior mihi cycnis²⁴⁴

agna Galaesi mollior Phalantini,

concha Lucrini delicatior stagni,

cui nec lapillos praeferas Erythraeos

nec modo politum pecudis Indicae²⁴⁵ dentem

nivesque primas liliumque non tactum;

quae crine vicit Baetici gregis vellus

Rhenique nodos aureamque nitellam

²⁴⁴ *Puella senibus voce dulcior cycnis* (Teubner). Lukutavat tämän säkeen osalta vaihtelevat. On kyseenalaista, sopiiko vanhojen joutsenten ääni tähän asiayhteyteen. (Polkunen 2000, 285.)

²⁴⁵ Elefanti (Shackleton Bailey, 1993a, 361, komm. 84).

Erotioniin verrattuna komeana pidetty riikinkukkokin oli ruma, roomalaisten kovasti pitämä orava²⁴⁶ epämiellyttävä ja myyttinen Feeniks-lintu tuikitavallinen (5.37.12-13):

cui comparatus indecens erat pavo,

inamabilis sciurus et frequens phoenix

Tässä nähdään selvästi, että rakastettu ihminen on selkeästi kaikkein rakastetuimpien ja arvostetuimpien eläinten yläpuolella. Näiden vertauskuvien avulla strukturaalinen metafora voisi olla esim. RAKASTETTU IHMINEN ON ARVOKKAAMPI KUIN KAIKKI ELÄIMET.

Tämän sekalaisen joukon eläinesiiintymät näkyvät alla olevassa taulukossa. Esiintymiä on verraten vähän (20 kpl.), ja koska jokainen runo ylistää eri asiaa, ei taulukon avulla voi tehdä suurempia yleistyksiä. Eniten mainintoja on linnuista (7 kpl.) ja vuohieläimistä (4 kpl.):

Taulukko 7. Eläinmaininnat muissa ylistysepigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Elefantti (<i>pecus Indica</i>)	1	5,0
Hevoseläimet (<i>equus</i>)	1	5,0
Jyrsijät (<i>nitella, sciurus</i>)	2	10,0
Kalat (<i>piscis</i>)	1	5,0
Koiraeläimet (<i>catella</i>)	2	10,0
Linnut (<i>columba 2, cycnus, olor, passer, pavo, phoenix</i>)	7	35,0
Nautaeläimet (<i>vitulus</i>)	1	5,0
Nilviäiset (<i>concha</i>)	1	5,0
Vuohieläimet (<i>agna, Baetici grex, ovis, pecus</i>)	4	20,0
Yhteensä	20	100

Taulukosta 8 käy ilmi, että kuvaannollisista ilmauksista vertauskuvia esiintyy selkeästi eniten (11 kpl.). Muita ilmauksia esiintyy vain muutamia.

²⁴⁶ Polkunen 2000, 286.

Taulukko 8. Kuvaannolliset ilmaukset muissa ylistysepigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
animistinen metafora	1	5,0
antropomorfinen metafora	2	10,0
dehumanisoiva metafora	2	10,0
konkretisoiva metafora	1	5,0
symboli	3	15,0
vertauskuva	11	55,0
Yhteensä	20	100

6 ELÄIMET IVAEPIGRAMMEISSA

6.1 Seksuaalissävytteiset

6.1.1 Vanhat sukupuolisesti aktiiviset naiset

Pilkkarunot ikääntyneiden naisten sukupuolisesta aktiivisuudesta olivat antiikin aikana yleisiä. Martialiksen tuotannossa epigrammi 3.93 on erityisen edustava, sillä siinä jo nimensäkin puolesta vanha (*vetus*) nainen nimeltään Vetustilla kuvataan peräti yhdeksän eri eläimen avulla, eivätkä vertaukset ole lainkaan mairittelevia. Strukturaalinen metafora voisi olla tyyppiä EPÄMIELLYTTÄVÄ NAINEN ON ALHAINEN ELÄIN, minkä voi selkeästi nähdä tämän osaluvun esimerkeissä. Epigrammin säkeet 1-12 kuuluvat seuraavasti:

*Cum tibi trecenti consules, Vetustilla,
et tres capilli quattuor sint dentes,
pectus cicadae, crus colorque formicae;
rugosiolem cum geras stola frontem
et araneorum cassibus pares mammas; 5
cum comparata rictibus tuis ora
Niliacus habeat corcodilus angusta,
meliusque ranae garriant Ravennates
et Atrianus dulcius culix cantet,
videasque quantum noctuae vident mane, 10
et illud oleas quod viri capellarum,
et anatis habeas orthopygium macrae*

Vetustillan kuvaamisessa Martialis käyttää varsin hyperbolisia ilmauksia, mikä käy selväksi heti alusta lähtien, kun Martialis väittää Vetustillan eläneen kolmesataa konsulikautta eli vuotta. Hänen fyysistä olemustaan kuvataan käyttämällä vertauskuvina hyönteisiä ja matelijoita eli olemisen suuressa ketjussa eläimistä alimpia. Hyönteisiin viittaavat kolmannessa säkeessä mainitut heinäsirkan povi ja muurahaisen sääret ja väri (*pectus cicadae, crus colorque formicae*), ja se, että hänen rintansa ovat kuin hämähäkin seitti (säe 5 *araneorum cassibus pares mammas*). Hänen laulunsakin on kehnompaa kuin Atrian²⁴⁷ sääsksen ininä (säe 9 *et Atrianus dulcius culix cantet*). Matelijoihin ja sammakoihin löytyvät viittaukset säkeistä 6-7, joissa Vetustillan kitaa sanotaan suuremmaksi kuin Niilin krokotiililla:

cum comparata rictibus tuis ora

Niliacus habeat corcodilus angusta

Säkeessä 8 Ravennan²⁴⁸ sammakotkin raakkuvat miellyttävämmiin kuin Vetustilla lörpöttelee (*meliusque ranae garriant Ravennates*). Lintuihin löytyy kaksi viittausta: säkeessä 10 Vetustilla näkee yhtä huonosti kuin pöllö valoisan aikaan (*videasque quantum noctuae vident mane*) ja säkeessä 12 hänellä puolestaan on laihan ankan takamus (*et anatis habeas orthopygium²⁴⁹ macrae*). Tässä todetaan siis aivan suoraan, että Vetustilla on eläin, joten tämä on selkeä esimerkki dehumanisoivasta metaforasta. Fyysisten ominaisuuksien lisäksi häneen liittyy myös paha haju, sillä säkeessä 11 hän haisee kuin vuohi (*et illud oleas quod viri capellarum*). Tämä lienee kuitenkin paremminkin kirjallisuuden tehokeino kuin faktatieto kyseiseen eläimeen liittyen.²⁵⁰ Toisaalta pukki (*hircus*) usein esitetään pahanhajuisena etenkin kiiman aikaan, jolloin sen erittämät hajut voivat vahvistua.²⁵¹ Viittaus hajuun voi hyvinkin liittyä tähän.

Vetustilla on siis jonkinlainen outo hyönteisen ja matelijan sekoitus, jolla on huono näköaisti ja paha haju. Kun ihminen kuvataan olemisen suuressa ketjussa alhaalla olevien eläinten kautta, vaikutelma on selvästi herjaava ja erittäin negatiivinen. Aiemmin näimme, että ylistysepigrammeissa eläimiin liitettiin positiivisia inhimillisiä piirteitä, mutta tässä ivaepigrammissa ihmiseen liitetään selkeästi negatiivisia eläimellisiä piirteitä. Kyseessä näyttää siis olevan täysin päinvastainen ilmiö.

²⁴⁷ Atria (nyk. Adria) oli suoaluetta, joten sääskiä esiintyi luultavasti paljon (Fusi 2006, 530).

²⁴⁸ Myös Ravenna oli rakennettu soiselle alueelle (Fusi 2006, 529).

²⁴⁹ *Orthopygium* viittaa linnun alaselän alimpaan kohtaan (Fusi 2006, 530).

²⁵⁰ Fusi 2006, 530.

²⁵¹ Moreno Soldevila 2006, 116-117.

Muita himokkaksiin vanhoihin naisiin viittaavia epigrammeja ovat 3.32, 10.67, 10.90 ja 11.29. Epigrammissa 3.32 Martialis jälleen liioittelee. Matronia-niminen nainen tiedustelee häneltä, voisiko hän ajatella olevansa sukupuoliyhteydessä vanhan naisen kanssa (3.32.1-2):

*”An possim vetulam” quaeris, Matronia: possum²⁵²
et vetulam, sed tu mortua, non vetula es.*

Martialis vastaa kyllä voivansa, mutta ei tässä nimenomaisessa tapauksessa, sillä Matronia ei ole vanha, vaan suorastaan kuollut. Hänen aikansa on siis auttamatta ohi. Hän vertaa naista Hekabeen ja Niobeen, jotka vastaavasti muuttuivat koiraksi ja kiveksi. Samalla tavalla hän olisi voinut olla sukupuoliyhteydessä heidän kanssaan ennen heille tapahtunutta metamorfoosia (3.32.3-4):

*possum Hecubam, possum Nioben, Matronia²⁵³, sed si
nondum erit illa canis, nondum erit illa lapis.*

On selvää, että tässä tapauksessa viittaus mytologiaan saa aikaan koomisen vaikutuksen.²⁵⁴ Tästä voisi vetää myös sen johtopäätöksen, että sukupuoliyhteys Matronian kanssa olisi verrattavissa jopa eläimeen sekaantumiseen. Kuten edellä nähtiin Vetustillan kohdalla, myös Matronian tapauksessa kyseessä on dehumanisoiva metafora, jossa ihmistä kuvataan eläimenä.

Korkeaan ikään löytyy viittaus myös hautakirjoitusta parodioivasta epigrammista 10.67, jossa Martialis puhuttelee naista nimeltä Plotia²⁵⁵, joka eli pitempään kuin kaikki varikset (10.67.5 *iam cornicibus omnibus superstes*). Varisten näet sanottiin elävän yhdeksän sukupolvea.²⁵⁶ Epigrammi päättyy erittäin absurdiin toteamukseen, jossa Plotia kuoltuaankin himoitsee kaljua Melanthiota (10.67.6-7):

*hoc tandem sita prurit in sepulchro
calvo Plotia cum Melanthis.*

²⁵² *Non possum vetulam. quaeris, Matronia? possum* (Teubner).

²⁵³ *Niobam, Matronia* (Teubner).

²⁵⁴ Fusi 2006, 275.

²⁵⁵ *Plotia* (Teubner). Martialis nimittää naista Pyrrhan tyttäreksi. Pyrrha symboloi aikojen alkua. (Watson & Watson 2003, 354.)

²⁵⁶ Watson & Watson 2003, 355.

Myös yksi viittaus leijonaan löytyy. Epigrammissa 10.90 ivan kohteena on nainen nimeltä Ligeia, joka nyppii alapäättään karvattomaksi. Martialis aloittaa epigramminsa kysymällä, miksi hän sen tekee, koska niin hän vain sotkee hautansa tuhkaa (10.90.1-2):

Quid vellis vetulum, Ligeia, cunnum?

quid busti cineres tui lacessis?

Kuten edelläkin, Ligeia on käytännöllisesti katsoen kuollut seksuaalisessa mielessä. Tässäkin nainen kuvataan suoraan eläimenä, tai tarkemmin ottaen synekdokeena, sillä naisen vagina on eläin eli leijona. Se ei herää henkiin karvoja nyppimällä (10.90.9-10):

quare, si pudor est, Ligeia, noli

barbam vellere mortuo leoni.

Vaikka kyseessä voidaan nähdä olevan synekdokee, olen kuitenkin luokitellut tämän esimerkiksi dehumanisoivasta metaforasta. Itse asiassa osa ihmisestä edustaa osaa eläimestä: *vetulus cunnum* on *barba mortui leonis*. Tärkempää kuin se, että osa edustaa kokonaisuutta, on se, että ihminen menettää ihmisen piirteensä, ja häntä kuvataan eläimenä. Sen vuoksi dehumanisoiva metafora on se, joka voisi tässä tapauksessa kirjoittaa naurut yleisöltä, ei synekdokee.

Strukturaalinen metafora voisi olla VANHA VAGINA ON KUOLLUT LEIJONA. Aiemmin näimme, että leijonaan liitetyt mielikuvat ovat sangen positiivisia. Näin on itse asiassa tässäkin, sillä elävä leijona on elinvoimainen ja raivokas, mutta kuollut leijona eloton ja hyödytön.

Epigrammissa 11.29 vanha Phyllis yrittää herättää runoilijaminän seksuaalisen kiinnostuksen hieromalla hänen sukupuolielintään. Phyllis kutsuu häntä hiirulaiseksi (säe 3) ja silmiensä valoksi, mutta turhaan. Martialis sanoo, että hänen tulisi saada maaomaisuutta, talo, orjapoikia, kulta-astioita ja pöytiä. Näille ”hyväilyille” hän antaisi paljon enemmän arvoa kuin Phylliksen ikivanhalle kädelle, jonka kosketuksesta hän ei kiihotu (11.29):

Languida cum vetula tractare virilia dextra

coepisti, iugulor pollice, Phylli, tuo:

nam²⁵⁷ cum me murem, cum me tua lumina dicis,

²⁵⁷ iam (Teubner).

horis me refici vix puto posse decem.

blanditias nescis: "Dabo" dic "tibi milia centum

et dabo Setini iugera certa soli;

accipe vina, domum, pueros, chrysendeta, mensas."

nil opus est digitis: sic mihi, Phylli, frica.

Tässä esimerkissä mies nähdään eläimenä, pienenä hiirenä, joten kyseessä on selkeästi dehumanisoiva metafora. Vertaus voitiin käsittää loukkauksena, koska hiiren katsottiin olevan himokas eläin. Mielenkiintoinen seikka on se, että Martialiksen mielestä rikkaan naisen tulee maksaa seksuaalisista palveluksista siinä missä miehenkin.²⁵⁸

6.1.2 Fellaation harjoittajat

Martialiksen purevan ivan kohteeksi joutuvat myös fellaation harjoittajat tai sellaisiksi epäillyt epigrammeissa 1.83, 2.61, 3.77, 4.4 ja 6.93. Epigrammi 1.83 alkaa kuvauksella siitä, kuinka Manneia-nimisen naisen koiranpentu nuolee hänen kasvojaan. Toisessa säkeessä Martialis huomauttaa, ettei tässä ole mitään ihmettelemistä, sillä koirathan pitävät ulosteesta (1.83.1-2):

Os et labra tibi lingit²⁵⁹, Manneia, catellus:

non miror, merdas si libet esse cani.

Uskottiin, että fellaatiota harjoittavien hengitys haisee pahalta²⁶⁰, ja koska koirat voivat syödä ulostetta, Manneian hengitys rinnastuu suoraan ulosteen hajuun. Tämä voidaan nähdä dehumanisoivana metaforana, jossa Manneia on itse asiassa ulostetta. Strukturaalisena metaforana se voisi olla FELLAATION HARJOITTAJA ON SAASTAA. Myös epigrammissa 2.61 osoitetaan sanat naiselle, joka on harjoittanut nuoruudessaan fellaatiota (2.61.2 *lambebat medios improba lingua viros*). Nyt vanhempana häntä kavahtavat niin hautausurakoitsijat kuin pyövelitkin, joten hän puolestaan haukkuu kenet tahansa. Manneian voidaan katsoa olevan itse asiassa koira, mikä tulee ilmi verbin *adlatrare* ('haukkua') valinnasta (2.61.6 *adlatras nomen quod tibi*

²⁵⁸ Polkunen 2000, 92.

²⁵⁹ Verbi *lingere* esiintyy usein rivossa kontekstissa (Howell 1980, 287).

²⁶⁰ Howell 1980, 287.

cumque datur). Tässä on jälleen kyseessä dehumanisoiva metafora ja strukturaalinen metafora FELLAATION HARJOITTAJA ON ALHAINEN ELÄIN.

Martialis suomii myös miehiä. Epigrammissa 3.77 mies nimeltä Baeticus syö vain huonoja ruokia eikä välitä lainkaan laaturavinnosta, jota symboloivat punamullo, rastas, jänis, fasaani ja villisika (3.77.1-4):

*Nec mullus nec te delectat, Baetice, turdus,
nec lepus est umquam nec tibi gratus aper;
nec te liba iuvant nec sectae quadra placentae,
nec Libye mittit nec tibi Phasis²⁶¹ aves*

Sen sijaan hänelle maistuu keho ruoka kuten härski kalakastike ja roskakalat (3.77.7 *teque iuvant gerres* [...]²⁶²). Voi olla, että myös Baeticus on *fellator* eli hänen suunsa on saastunut (*impurus ore*). Huonoja ruokia syömällä hän voi täten yrittää peitellä pahanhajuista hengitystään.²⁶³ Nämä ovat strukturaalisia metaforia HYVÄ KALA ON ARVOSTETTUA RUOKAA kun taas HUONO KALA ON HALVEKSUTTAVAA RUOKAA.

Pahanhajuisia naisia pilkataan myös epigrammeissa 4.4. ja 6.93, joissa Bassa ja Thais saavat kuulla kunniansa. Bassan yhteydessä Martialis käyttää vertauskuvina sukupuoliyhteydessä olevan pukin hajua (4.4.4 *quod pressa²⁶⁴ piger hircus in capella*) ja kahdesti purppurakotilolla²⁶⁵ värjättyä kangasta (4.4.6 *quod bis murice vellus inquinatum*). Lisäksi hän mainitsee pakenevan ketun ja käärmeen pesän (4.4.11 *quod volpis fuga, viperae cubile*). Kettu voi paetessaan päästää paha hajua ja käärmeet voivat munia lantakasoihin, joissa mätänevä aines toimii hautomona. Jotkin käärmeet voivat myös päästää paha hajua anaalirauhasten kautta.²⁶⁶ Ivan huipennuksen Martialis säästää viimeisen säkeen vertaukseen, jossa hän sanoo, että kaikkia näitä hän haistelisi mieluummin kuin Bassaa (4.4.12 *malleum quam quod oles olere, Bassa*). Bassa on mitä

²⁶¹ Phasisjoki (nyk. Rioni) kulkee Kolkhiin tasankomaiden läpi Mustaanmereen. Jokisuulla sijaitti Phasisksen kaupunki (nyk. Poti). Jokea pidettiin joskus Euroopan ja Aasian rajajokena, ja tältä seudulta fasaanin katsottiin olevan kotoisin. (Braund 2012b, 1124.)

²⁶² On epäselvää, mihin kalaan *gerres* viittaa. *OLD*:n mukaan se on roskakala, “an inferior kind of fish” (*OLD s.v. ‘gerres’*). Se voi kuitenkin olla mojarra, jonkinlainen ahvenkala (http://www.itis.gov/servlet/SingleRpt/SingleRpt?search_topic=TSN&search_value=169013).

²⁶³ Fusi 2006, 470.

²⁶⁴ Partisiippi *pressa* viittaa sukupuoliyhteyteen (Moreno Soldevila 2006, 117).

²⁶⁵ Purppurakotilolla (*murex*) oli erittäin pistävä haju. Se oli suosittu kankaiden värjäyksessä. (Moreno Soldevila 2006, 117.)

²⁶⁶ Moreno Soldevila 2006, 121.

ilmeisimmin *fellatrix*.²⁶⁷ Strukturaalinen metafora on jälleen tyyppiä EPÄMIELLYTTÄVÄ NAINEN ON ALHAINEN ELÄIN.

Sama strukturaalinen metafora nähdään epigrammissa 6.93, jossa esiintyy nainen nimeltä Thais. Hän on hyvin samankaltainen kuin Bassa. Myös tässä Martialis kuvaa mahdollista fellaation harjoittajaa vertauskuvien kautta. Thais haisee Bassan tavoin pahemmalta kuin vasta paritellut vuohi tai leijonan kita, Tiberin takaiselta alueelta²⁶⁸ peräisin oleva koiran repimä nahka ja munaansa mädäntynyt kananpoika (6.93.3-5):

non ab amore recens hircus, non ora leonis,

non detracta cani Transtiberina cutis,

pullus abortivo nec cum putrescit in ovo

Vaikka Thais kuinka yrittäisi, hän ei pysty salaamaan hajuaan, joka kielii häneen kohdistuvasta häpeästä (6.93.12 *omnia cum fecit, Thaida Thais olet*).

Edellä olevat esimerkit osoittavat, kuinka alas Martialis asettaa pahanhajuiset naiset olemisen suuressa ketjussa. Näyttää siltä, että mitä alempana ihminen on ja mitä inhottavammin eläimellisin ominaisuuksin hänet kuvataan, sitä herjaavampi ja koomisempi vaikutelma hänestä saadaan. Voitaisiinkin sanoa yleistäen, että HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HALVEKSUTTAVA ELÄIN.

6.1.3 Homoseksuaalit

Homoseksuaaleihin liittyviä eläinepigrammeja löytyy neljä kappaletta. Ne käsittelevät kaikki miehiä. Epigrammissa 3.95 Martialis osoittaa sanansa Naevolukselle, joka ei koskaan tervehti häntä ensimmäisenä. Tästä syystä Martialis joutuu alisteiseen asemaan, sillä hän joutuu tervehtimään ensin.²⁶⁹ Hän vertaa Naevolusta korpeihin, jotka oppivat tervehtimään vastaan tulijoita²⁷⁰ (3.95.2 *quod prior et corvus dicere saepe solet*), joten miksei Naevoluskin siis voisi häntä tervehtiä. Metafora voisi olla strukturaalinen SIVISTYMÄTÖN IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN. Näin olemisen suuressa ketjussa

²⁶⁷ Moreno Soldevila 2006, 114.

²⁶⁸ Viittaus nykyisen Trasteveren alueeseen (*Transtiberim*), jossa nahanparkitsijat harjoittivat ammattiaan (Ker 1919, 417).

²⁶⁹ Fusi 2006, 539.

²⁷⁰ Voi viitata hyvin tunnettuun tarinaan, jossa eräällä miehellä oli kaksi korppia, jotka hän oli opettanut tervehtimään sekä Octavianusta että Marcus Antoniusta lausuen *imperator* riippuen siitä, kumpi sattuisi pääsemään valtataistelussa voitolle.

alempana oleva eläin osoittaa ihmistä parempaa käytöstä. Martialis osoittaa, että Naevoluksen ei kannattaisi olla ylpeä, sillä säkeessä 14 hän paljastaa tämän taipumuksen homoseksuaaliseen anaaliyhdyntään leikitellen sanalla *prior* (3.95.13-14):

sed pedicaris, sed pulchre, Naevole, ceves.

iam iam tu prior es, Naevole, vincis: have.

Eli koska Naevolus siis todella on kirjaimellisesti *prior*, ei tosin siinä merkityksessä kuin hän itse haluaisi, niin Martialis tervehtii häntä ironisesti.

Epigrammissa 10.65 korinttilainen Charmenion pitää Martialista veljenään, vaikka tällä on keltiberiläiset juuret, eikä heissä ole yhdennäköisyyttäkään havaittavissa. Martialis esittelee eri eläimiä havainnollistaakseen, kuinka paljon he toisistaan eroavat. Hän mainitsee kotkan ja kyyhkysen sekä gasellin ja leijonan (10.65.12-13):

tam dispar aquilae columba non est

nec dorcas²⁷¹ rigido fugax leoni.

Dehumanisoivan metaforan kautta Martialis on uljas ja saalistava kotka tai leijona, kun taas Charmenion on rauhallinen ja saaliin asemassa oleva kyyhkynen tai gaselli. Metafora on strukturaalinen YLISTETTÄVÄ IHMINEN ON VAHVA ELÄIN, kun taas HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HEIKKO ELÄIN. Hän kieltää Charmenionia kutsumasta häntä veljeksi, ettei hän kutsuisi tätä sisareksi (10.65.14-15):

quare desine me vocare fratrem,

ne te, Charmenion, vocem sororem.

Tämä yllättävä viimeinen säe voisi viitata Charmenionin homoseksuaalisiin taipumuksiin.

Epigrammissa 10.98 ei mainita eläintä substantiivilla, vaan kyseessä on pukinhajuinen²⁷² sikopaimen (*hircosus subulcus*) eli henkilö, joka on suoraan tekemisissä sian kanssa. Tässä ihmisen arvon määrittää hänen alhaiseen eläimeen liittyvä ammattinsa. Sikopaimen on Martialiksen silmissä vähäpätöinen. Epigrammissa Martialis luo eroottisen jännitteen palvelijapojan ja pitovieraan välille, joten isännälle tulee huoli siitä, että hän menettää kauniin orjapoikansa hänelle.²⁷³ Martialis käskeekin isäntää vastedes pitämään

²⁷¹ Vrt. kreikan δорκάς, δόξ (*OLD s.v. 'dorcās'*).

²⁷² Antiikin Roomassa pukinhajua pidettiin yhtenä pahimmista hajuista (Polkunen 2000, 160-161).

²⁷³ Kropp 2004, 347.

juomanlaskijoina pukinhajuisen sikopaimenen kurjia poikia, jottei hänen tarvitse kärsiä turhasta mustasukkaisuudesta (10.98.9-10):

tonsos horridulos rudes pusillos

hircosi mihi filios subulci.

Ei siis ainoastaan sikopaimen itse, vaan myös hänen poikansa ovat vastenmielisiä: heihin voidaan katsoa liittyvän eläimellisiä piirteitä, eli kyseessä on dehumanisoiva metafora, mihin viittaa sikopaimeneen liitetty adjektiivi *hircosus*. Strukturaalinen metafora voisi olla EPÄMIELLYTTÄVÄ IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN. Myös epigrammissa 9.47 adjektiivia *hircosus* käytetään aivan vastaavalla tavalla viittaamassa pukinhajuisen Pannychukseen, joka on homoseksuaali (ks. 9.47.5).

6.1.4 Muita seksuaalissävytteisiä tapauksia

Martialis tekee pilaa myös ihmisten genitaaleista. Epigrammissa 9.27 hän ivailee Chrestus-nimistä miestä. Chrestus ajelee alapäänsä karvattomaksi ja hänen sukupuolielintään kuvataan vertaamalla sitä korppikotkan kaulaan (9.27.1-2):

Cum depilatos, Chreste, coleos portes

et vulturino mentulam parem collo

Tässä voidaan nähdä myös synekdokee, jossa yksi Chrestuksen ruumiinosa on korppikotkamainen. Olen luokitellut tämän Leechin teorian mukaan dehumanisoivaksi metaforaksi samasta syystä kuin sivulla 61 esitellyn Ligeian tapauksen. Kyseessä on Chrestuksen laajempi samastaminen petolintuun. Metafora voidaan nähdä strukturaalisesti: PENIS ON KORPPIKOTKAN KAULA tai MIES ON RAADONSYÖJÄLINTU. Chrestus haluaa antaa itsestään arvokkaan vaikutelman, sillä toisessa yhteydessä hän on ankara moralisti kuten Cato, mutta mitä ilmeisimmin hän käyttää kieltään myös moraalittomiin tarkoituksiin, eli on mahdollisesti *fellator* (9.27.11-14):

iam paedagogo liberatus et cuius

refibulavit turgidum faber penem,

nutu vocatum ducis, et pudet fari

Catoniana, Chreste, quod facis lingua

Naisen genitaaleille Martialis puolestaan irvailee epigrammissa 11.21. Lydia on *laxa*, eli väljä, niin kuin Ravennan pelikaanin ruma kurkku (11.21.10 *turpe Ravennatis guttur onocrotali*²⁷⁴) tai niin kuin metsäkyyhkyjä varten ripustettu verkko (11.21.5 *quam quae rara vagos expectant retia*²⁷⁵*turdos*). Pelikaanin kurkku on suora vertauskuva, mutta *turdus* voi olla metafora miehelle tai tarkemmin sanoen penikselle kuten viittauksessa Catulluksen varpuseen (*passer*)²⁷⁶. Tällöin se olisi dehumanisoiva metafora. Esimerkit voitaisiin nähdä strukturaalisina metaforina: VAGINA ON LINNUN KITA ja PENIS ON LINTU. Tästä voisi myös vetää sen johtopäätöksen, että HALVEKSUTTAVA NAINEN ON RUMA LINTU ja MIES ON SAALISLINTU.

Erikoinen on epigrammin avaussäe, jossa sanotaan, että Lydia on väljä kuin pronssisen ratsumiehen takamus (11.21.1 *Lydia tam laxa est equitis quam culus aeni*). Säe on enigmaattinen, koska ei ole täysin selvää, kohdistuuko vertauskuva ratsumieheen vai ratsuun. Kyse voi olla virheestä kopiotekstissä tai se voi viitata patsaan suureen kokoon. Ongelmallista on se, että säkeessä on viittaus metalliin, mikä puolestaan ei sopisi yhteen löysyyden kanssa.²⁷⁷

Martialis myös varoittelee ilmeisen viatonta Gallusta joutumasta irstaan naisen kynsiin. Gallus on ilmeisen viehättävä, koska hänellä on sileämpi iho kuin Cytherean simpukoilla (2.47.1-2):

*Subdola famosae moneo fuge retia moechae,
levior o conchis, Galle, Cytheriacis*²⁷⁸

Tämä metafora on strukturaalinen: SILEÄ IHO ON MEREN HUUHTOMA SIMPUKKA.

Epigrammissa 7.30 Martialis ivaa puolestaan naista, joka harrastaa seksiä kaikkien ulkomaalaisten kanssa, mutta ei roomalaisten (7.30.6 *nec te Sarmatico transit Alanus*

²⁷⁴ Viittaus on tässä pelikaanin (*Pelecanus onocrotalus*) roikkuvaan kitaan. Lintua tavataan Italian lisäksi Niilillä, Romaniassa, Bulgariassa ja Pohjois-Kreikassa. (Kay 1985, 117.) Pliniukselta (Plin. nat. 10, 66) löytyy viittaus pelikaanin ahneuteen, koska se varastoi kalaa kitaansa (Toynbee 1973, 247).

²⁷⁵ Verkko (*rete*) oli noin 60 metriä pitkä ja 1-2 metriä korkea. Se aseteltiin ympyrän muotoon. Kyseessä on siis selvä hyperbola. Lisäksi verkot roikkuivat, mikä viittaisi Lydian genitaaleihin. (Kay 1985, 115.)

²⁷⁶ 11.6.16: *donabo tibi passerem Catulli* ("lahjoitan sinulle Catulluksen varpusen").

²⁷⁷ Kay 1985, 114. Jyväskylän yliopistossa 6.6.2012 pidetyssä latinan pro gradu -seminaarissa lehtori Raija Vainio huomautti eräästä ratsastajapatsaaseen liittyvästä valuteknisestä seikasta: ratsun selkään valetulla ratsastajalla ei ollut takamusta, jotta se istuisi paremmin hevosen selkään ja olisi siten helpompi valaa.

²⁷⁸ Kytheran saari sijaitsi Maleanniemen lähellä Peloponnesoksella. Siellä esiintyi paljon purppurakotiloita (*murex*), minkä vuoksi sinne perustettiin varhainen minolainen yhteisö. (Forrest & Spawforth 2012, 407.)

equo). *Alanus* viittaa skyyttilaiseen heimoon, jota pidettiin kiiwasluontoisena. *Sarmatico* [...] *equo* voi olla metonymia (pro *curru*) tai kirjaimellinen merkitys. Sarmaateille hevoset olivat erittäin tärkeitä. Kyseinen ilmaus voi olla myös metafora viitaten yhdyntäasentoon.²⁷⁹ Tässä yhteydessä olen tulkinnut ilmauksen metonymiaksi. Tosin se voisi myös olla antropomorfinen metafora, jossa *equus* olisi penissymboli niin kuin *turdus* edellä.²⁸⁰ Tällöin sen voisi ilmaista strukturaalisen metaforan kautta HEVONEN ON PENIS.

Taulukosta 9 nähdään, että linnut muodostavat hieman yli neljänneksen (27,9 %) kaikista eläinmainnoista seksuaalissävytteisissä epigrammeissa. Toiseksi eniten löytyy mainintoja koirista ja vuohieläimistä (14,0 %). Huomattavaa on myös se, että hyönteisiä, matelijoita, sammakkoeläimiä ja nilviäisiä esiintyy enemmän, kuin ylistysepigrammeissa on nähty. Ne muodostavat hieman yli viidenneksen maininnoista (21,0 %). Vastaavasti aiemmin tavattuja kissaeläimiä, härkiä ja hevosia esiintyy vain vähän tai ei lainkaan. Tämä kertonee jo osaltaan siirtymisestä ylistämisestä ivaamiseen. Taulukossa 9 on mukana myös ihmiseen viittaava *subulcus* ('sikopaimen') sen sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi.

²⁷⁹ Galán Vioque 2002, 218-219.

²⁸⁰ Shackleton Bailey 1993b, 97, komm. 47.

Taulukko 9. Eläinesiintymät seksuaalissävytteisissä epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Gasellit (<i>dorcas</i>)	1	2,3
Hevoseläimet (<i>equus</i>)	1	2,3
Hyönteiset (<i>araneus, cicada, culix, formica</i>)	4	9,3
Jyrsijät (<i>mus</i>)	1	2,3
Jänis (<i>lepus</i>)	1	2,3
Kalat (<i>mullus</i>)	1	2,3
Kissaeläimet (<i>leo</i>)	3	7,0
Koiraeläimet (<i>adlatrare, canis 3, catellus, volpes</i>)	6	14,0
Linnut (<i>anas, aquila, columba, cornix, corvus, noctua, onocrotalus, Phasis avis, pullus, turdus 2, vulturinus</i>)	12	27,9
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>corcodilus, rana, vipera</i>)	3	7,0
Nilviäiset (<i>concha, murex</i>)	2	4,7
Siat (<i>aper, subulcus</i>)	2	4,7
Vuohieläimet (<i>capella, hircus 2, hircosus 2, vir capellarum</i>)	6	14,0
Yhteensä	43	100

Taulukosta 10 käy ilmi, että muutos ylistysepigrammeista ivaepigrammeihin näkyy myös kuvaannollisissa ilmauksissa. Dehumanisoivat metaforat ovat suurin ryhmä 41,9 prosentin osuudellaan. Vertauskuvia löytyy lähes yhtä paljon niiden osuuden ollessa 39,5 prosenttia. Tämä voisi olla merkki siitä, että ivaamisessa tärkeintä on ivan ymmärtäminen välittömästi, eivätkä esim. peiteltyimmät kielikuvat kuten allegoriat ole niin sopivia tätä tarkoitusta ajatellen. Vajaan viidenneksen muodostavat puolestaan symbolit ja yksi metonymiaksi katsottava ilmaus (7.30.6 *nec te Sarmatico transit Alanus equo*).

Taulukko 10. Kuvaannolliset ilmaukset seksuaalissävytteisissä epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	18	41,9
metonymia	1	2,3
symboli	7	16,3
vertauskuva	17	39,5
Yhteensä	43	100

Myös lukuisat strukturaaliset metaforat paljastavat, että halveksuttavat ihmiset saavat halveksuttavien eläinten piirteitä, kun taas ylistettävät saavat yleisiin eläimiin liitettäviä piirteitä.

6.2 Plagioijat ja huonot runoilijat

Martialis arvostelee terävästi myös häntä plagioivia henkilöitä sekä hänen mielestään huonoja runoilijoita. Näitä epigrammeja löytyy aineistosta kuusi kappaletta.

Fidentinus on plagioinut Martialista lisäämällä yhden oman sivun Martialiksen teokseen. Kyseinen sivu sisältää kuitenkin niin huonoa runoutta, että hän jää siitä heti kiinni.²⁸¹ Epäaidot epigrammit joutuvat naurunalaisiksi ja erottuvat aidoista selvästi kuten mustat korvit valkeista joutsenista, ja rumaäänisesti lörpöttelevät harakat²⁸² satakielistä²⁸³ (1.53.7-10):

*sic niger in ripis errat cum forte Caystri,
inter Ledaeos ridetur corvus olores,
sic ubi multisona fervet sacer Atthide lucus,
inproba Cecropias offendit pica querellas.*

Myös epigrammissa 10.100 Martialis kysyy, miksi plagioija lisäälee Martialiksen epigrammeihin omiaan (10.100.1 *Quid, stulte, nostris versibus tuos misces?*). Tässä huonoja epigrammeja edustavat kettu ja pöllö, kun taas Martialiksen epigrammit vertautuvat leijonaan ja kotkaan (10.100.3-4):

*quid congregare cum leonibus volpes
aquilisque similes facere noctuas quaeris?*

Vaikka edellä mainitut eläimet edustavat epigrammeja, voidaan ne kuitenkin nähdä metonymioina: runot liittyvät läheisesti niiden kirjoittajiin (ks. s. 22 ”Olen lukenut Dickensiä”), eli Martialis puhuu itsestään joutsenena, satakielenä, kotkana ja leijonana, kun taas petollinen runoilijakollega on korppi, harakka, pöllö tai kettu. Jälleen kyseessä on Leechin teorian mukaan strukturaalinen metafora: YLEVÄ IHMINEN ON YLEVÄ ELÄIN, kun taas HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HALVEKSUTTAVA ELÄIN.

Huonoista runonlausujista ja runoilijoista löytyy kolme epigrammia. Turvautuen jälleen hyperbolaan Martialis kirjoittaa epigrammissa 3.44 runoilija Ligurinuksesta. Ligurinus on huono runoilija, joka yrittää innokkaasti ja sinnikkäästi esitellä ”taitojaan” välittämättä ajasta tai paikasta. Tämän vuoksi ihmiset karttavat häntä peläten häntä enemmän kuin

²⁸¹ Howell 1980, 234.

²⁸² Tämä ominaisuus liitettiin harakkaan (Howell 1980, 234). Pliniuksen (Plin. nat. 10, 59) mukaan harakat kuolevat, jos ne eivät osaa toistaa jotain vaikeaa sanaa (Toynbee 1973, 275).

²⁸³ Pliniuksen (Plin. nat. 10, 43) kertoman mukaan satakielestä saatettiin maksaa yhtä paljon kuin orjasta (Toynbee 1973, 276).

tiikeriemoa, jolta on ryöstetty pennut, auringon paahteesta ärsyyntynyttä käärmettä tai skorpionia²⁸⁴ (3.44.6-8):

*non tigris catulis citata raptis,
non dipsas medio perusta sole,
nec sic scorpios inprobis timetur.*

Liguriuksen vaarallisuuden liioittelu näin räikeiden vertauskuvien avulla saa aikaan erittäin koomisen vaikutelman. Strukturaalinen metafora voisi olla HUONO RUNOILIJAN ON PELOTTAVA ELÄIN.

Ligurius mainitaan myös epigrammeissa 3.45 ja 3.50. Kummassakin epigrammissa hän on pitojen isäntä, mutta tilaisuuden ainoana tarkoituksena on päästä lukemaan runoja pitovieraille. Martialis toteaaakin, että vaikka tarjottu ruoka sinänsä on hienoa, ei mikään maailmassa voi tuottaa iloa silloin, kun Ligurius lausuu runoja (3.45.4 *sed nihil omnino te recitante placet*). Pöytien eläimet symboloivat rikkautta ja hienostuneisuutta kuten kampela²⁸⁵, punamullo sekä osterit, mutta Martialiksen ainoa toive on, että Ligurius vaikenisi (3.45.5-6):

*nolo mihi ponas rhombos mullumve bilibrem
nec volo boletos, ostrea nolo: tace.*

Martialis toteaa myös, että vaikka kyseessä olisi hienoinkin ruokalaji, esimerkiksi villisika, niin se myös alkaisi etoa, jos sitä tarjottaisiin jatkuvasti (3.50.8 *putidus est, totiens si mihi ponis aprum*). Koska kuitenkin kyseessä ovat Liguriuksen turhanaikaiset ja vieläpä suorastaan rikollisen huonot (*scelerata poemata*) kirjoitukset, hänen kannattaa heittää kirjoituksensa makrilleille, muuten Martialis poistuu pidoista (3.50.9 *quod si non scombris*²⁸⁶ *scelerata poemata donas*). Tässä voidaan nähdä ontologiset metaforat VAURAUUS ON LAATURUOKAA ja KÖYHYYS ON HUONOA RUOKAA.

Erityisen sapekas on epigrammi 10.5, joka on osoitettu häväistysrunojen kirjoittajille, eli niille, jotka eivät ole osoittaneet kunnioitusta ylhäisille rouville tai virkamiehille, joille sitä olisi pitänyt osoittaa. Tällaisille henkilöille Martialis toivoo erityisen julmaa

²⁸⁴ Martialiksen mainitsema käärme *dipsas* (kr. δῖψας, *Cerastes vipera*) viittaa kylälajiin, joka elää Afrikan autiomaa-alueilla. Käärmeiden ohella myös skorpionit miellettiin aggressiivisiksi eläimiksi. (Fusi 2006, 324.)

²⁸⁵ Kampela (*rhombus*), etenkin ravennalainen, oli yksi arvostetuimmista kaloista (Fusi 2006, 331).

²⁸⁶ *Scomber* (kr. σκόμβρος) viittaa makrilliin. *Scelerata poemata donas* voi viitata siihen, että kaloja valmistettiin ruuaksi papyruskääröissä, mihin tehtävään Liguriukset runot olisivat Martialiksen mielestä sopivimmat. (Fusi 2006, 357.) Toisaalta kysymys voisi olla yksinkertaisesti runojen heittämisestä mereen (lehtori Raija Vainion ehdotus).

kohtaloa: että heistä tulisi vihoviimeisiä kerjäläisiä, joiden pitäisi syödä koirien ruokaa, joka symboloi ihmiselle kelpaamatonta ravintoa (10.5.1-5):

*Quisquis stolaeve purpuraeve contemptor
quos colere debet laesit impio versu,
erret per urbem pontis exul et clivi,
interque raucos ultimus rogatores
oret caninas panis improbi buccas.*

Kuoleman koittaessa he kuulisivat koirien tappelevan heidän ruumiistaan ja he yrittäisivät hätistellä pois korppikotkia, jotka olisivat kerääntyneet valmiina nokkimaan heitä (10.5.10-12):

*at cum supremae fila venerint horae
diesque tardus, sentiat canum litem
abigatque moto noxias aves panno.*

Olemisen suurta ketjua ajatellen ihminen on tässä alennettu eläimen tasolle: hän syö samaa ruokaa kuin koira ja joutuu raadonsyöjien kaluamaksi. Näiden eläinten voi katsoa olevan symboleita tuholle ja ihmisarvon menetykselle. Metafora on ontologinen: HÄPEÄLLINEN KUOLEMA ON JOUTUA ELÄINTEN RUOAKSI. Sävy on erittäin jyrkkä, mikä voi johtua siitä, että häväistysjuttuja on mahdollisesti kirjoitettu Martialiksen nimissä, mikä on voinut olla vaarallista hänelle itselleen.²⁸⁷

Plagioijille ja huonoille runoilijoille osoitetuista epigrammeista löytyy 20 eläinmainintaa. Linnut ovat suurin ryhmä hieman yli kolmanneksen osuudellaan. Kalat, kissaeläimet ja koira-eläimet saavat kukin 15 prosentin osuuden.

²⁸⁷ Watson & Watson 2003, 99.

Taulukko 11. Elänesiintymät plagioijia ja huonoja runoilijoita koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hyönteiset (<i>scorpions</i>)	1	5,0
Kalat (<i>mullus, rhombus, scomber</i>)	3	15,0
Kissaeläimet (<i>leo, catulus, tigris</i>)	3	15,0
Koiraeläimet (<i>caninus, canis, volpes</i>)	3	15,0
Linnut (<i>aquila, atthis, corvus, noctua, noxia avis, olor, pica</i>)	7	35,0
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>dipsas</i>)	1	5,0
Nilviäiset (<i>ostreum</i>)	1	5,0
Siat (<i>aper</i>)	1	5,0
Yhteensä	20	100

Kuvaannolliset ilmaukset puolestaan jakaantuvat selkeästi siten, että dehumanisoivat metaforat ja symbolit muodostavat 80,0 prosenttia tapauksista ja loput ovat vertauskuvia.

Taulukko 12. Kuvaannolliset ilmaukset plagioijia ja huonoja runoilijoita koskevissa epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	8	40,0
symboli	8	40,0
vertauskuva	4	20,0
Yhteensä	20	100

Halveksittavat ihmiset saavat jälleen negatiivisia piirteitä tai jopa menettävät ihmisyytensä joutuessaan eläinten ruoaksi.

6.3 Kitsaat patronukset ja pitojen isännät

Myös kitsaat patronukset (vrt. alaviite 18) ja pitojen isännät saavat osansa Martialiksen purevasta ivasta neljässä epigrammissa. Epigrammissa 1.43 pitojen isäntä Mancinus on kutsunut peräti kuusikymmentä vierasta pitoihin, mutta hän ei tuo pöytään mitään muuta kuin villisikaa (1.43.2):

*Bis tibi triceni fuimus, Mancine, vocati
et positum est nobis nil here praeter aprum*

Villisika on yleensä symboli erinomaiselle ruoalle ja vauraudelle eli VAURAUUS ON LAATURUOKAA, kuten edellä nähtiin. Hilpeyttä herättää kuitenkin se, että kuudellekymmenelle vieraalle tuodaan niin mitättömän pieni villisika, jonka voisi tappaa aseeton kääpiökin. Mitätön villisika on selkeä symboli Mancinuksen saituudelle. Varsinainen itaruuden ja absurdismin huippu saavutetaan, kun ruokaan ei edes kosketa, vaan sitä ainoastaan katsellaan. Niinpä Martialis ja muut pitovieraat olisivat siis voineet aivan yhtä hyvin mennä amfiteatteriin katsomaan eläinnäytöksiä, koska sielläkin villisian olisi voinut nähdä, muttei maistaa sitä (1.43.9-12):

nudus aper, sed et hic minimus qualisque necari

a non armato pumilione potest.

et nihil inde datum est; tantum spectavimus omnes:

ponere aprum nobis sic et harena solet.

Martialis leikittelee tässä verbin *ponere* kaksoismerkityksellä, joka viittaa sekä ruokatarjontaan että amfiteatterin katseluelämykseen. Suivaantuneena moisesta kitsaudesta Martialis toteaa lopuksi, että toivottavasti Mancinukselle ei tarjota enää villisikaa, vaan villisialle tarjotaan Mancinus: hän joutuisi siten villikarjun raatelemaksi niin kuin tuomittu rikollinen²⁸⁸ (1.43.13-14):

ponatur tibi nullus aper post talia facta,

sed tu ponaris cui Charidemus apro.

Epigrammissa 2.43 Candidus väittää, että ystävien pitää jakaa asiat keskenään. Hän itse kulkee togassa, joka on tehty hienosta villasta. Tämä on samankaltainen tapaus kuin Baetiksen lampaiden villa, joka esiintyi edellä. Runominän vaatetus puolestaan ei kelpaisi edes nukelle, joka on tehty ärsyttämään areenan härkää ja jonka härkä on raadellut (2.43.3-6):

te Lacedaemonio velat toga lota Galaeso

vel quam seposito de grege Parma dedit:

at me, quae passa est furias et cornua tauri,

noluerit dici quam pila prima suam.

²⁸⁸ Howell 1980, 43.

Metafora on tässä tapauksessa strukturaalinen: KÖYHÄ IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN.

Epäsuhtaisuus näkyy myös ravinnossa: Candidus saa syödäkseen hienoa punamulloa, kun taas toisen on tyytyminen hummeriin. Tässä esiintyvä antropomorfinen metafora on erityisen koominen: hummeri itse punastellen häpäilee vaatimatonta osaansa pitopöydässä, mikä voidaan ilmaista ontologisena metaforana HUONO LAATU ON ALHAINEN ELÄIN (2.43.11-12):

inmodici tibi flava tegunt chrysendeta nulli:

concolor in nostra, cammare, lance rubes.

Naevoluksen saituutta pilkataan kahden vertauskuvan avulla. Hänellä on hienoja vaatteita niin kuin Sisilian Hyblassa on ahkeria mehiläisiä. Tämä vastaa aiemmin nähtyä esimerkkiä runsaslukuisista simpukoista ja mehiläisistä (2.46.1-2):

Florida per varios ut pingitur Hybla colores,

cum breve Sicaniae ver populantur apes

Palelevalle ystävälleen hän ei kuitenkaan anna yhtään mitään, vaan on huolestuneempi koiperhosten kuin ystävänsä tähden (2.46.9-10):

quantum erat, infelix, pannis fraudare duobus—

quid metuis?— non te, Naevole, sed tineas?

Tämä voitaisiin kiteyttää strukturaalisella metaforalla KITSAALLE IHMISELLE HALPA-ARVOINEN ELÄIN ON PAREMPI KUIN YSTÄVÄ. Tässä olemisen suuressa ketjussa mitätön koi asetetaan korkeammalle sijalle kuin ystävä, mikä aiheuttaa koomisen vaikutelman. Epigrammin 12.36 viimeisessä säkeessä oikeastaan kiteytyy Martialiksen mielipide kitsaista ihmisistä. Kyseisessä epigrammissa Labullus lahjoittaa jotakin mitätöntä vain siksi, että voi sanoa lahjoittaneensa. Tämä ei vielä tee ihmisestä anteliasta, sillä on annettava riittävästi, jotta sillä olisi jotain merkitystä. Martialis kirjoittaa, ettei ole mikään kunnia juosta nopeammin kuin aasit (12.36.13 *nulla est gloria praeterire asellos*). Tämän vertauskuvan kautta Martialis huomauttaa, ettei ole mikään kunnia tehdä lahjoitusta, joka ei saajaa yhtään hyödytä.

Kitsaiden patronusten ja pitojen isäntien yhteydessä löytyy vain kaksitoista eläinmainintaa, kuten taulukosta 13 ilmenee. Näistä viisi mainintaa, eli lähes puolet, liittyvät villisikoihin, mikä on todisteena eläimen tärkeästä asemasta pitoruokana.

Taulukko 13. Eläinmaininnat kitsaita patronuksia ja pitojen isäntiä koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hevoseläimet (<i>asellus</i>)	1	8,3
Hyönteiset (<i>apis, tineä</i>)	2	16,7
Kalat (<i>mullus</i>)	1	8,3
Nautaeläimet (<i>taurus</i>)	1	8,3
Siat (<i>aper</i>)	5	41,7
Vuohieläimet (<i>grex</i>)	1	8,3
Äyriäiset (<i>cammarus</i>)	1	8,3
Yhteensä	12	100

Taulukosta 14 näkyy, että symboli on suurin ryhmä näiden ivaepigrammien osalta. Eläimet symboloivat ruokapöydän rikkautta tai vaatimattomuutta.

Taulukko 14. Kuvaannolliset ilmaukset kitsaita patronuksia ja pitojen isäntiä koskevissa epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
antropomorfinen metafora	1	8,3
symboli	6	50,0
vertauskuva	5	41,7
Yhteensä	12	100

6.4 Ahneet ja kiittämättömät pitovieraat

Aineistosta löytyy neljä epigrammia, joissa myös pitovieraat joutuvat vähemmän mairittelevan kuvauksen kohteiksi. Epigrammissa 5.44 klientti nimeltä Dento²⁸⁹ on kieltäytynyt patronuksensa pitokutsusta jo neljästi ja hylännyt hyväntekijänsä löydettyään paremman. Martialis sanoo, että Dento on koira, joka seuraa aina kuonoaan löytääkseen ruokaa (5.44.7-8):

sic est, captus es unctiore mensa

et maior rapuit canem culina.

Voidaan siis todeta, että KIITTÄMÄTÖN IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN. Epigrammi päättyy toteamukseen, että sitten kun uusi isäntä saa selville Denton todellisen luonteen, hän päättyy entisen isäntänsä luokse luita järsimään (5.44.11 *antiquae venies ad*

²⁸⁹ Vrt. *dens* = 'hammas' (Howell 1995, 129).

ossa cenae). Kuten aiemmin on nähty, tässä toteutuu dehumanisoiva metafora eli Dento on käytännöllisesti katsoen koira.

Ahneita pitovieraita ovat myös Caecilianus (2.37) ja Santra (7.20). Caecilianus kerää ahneuksissaan suuret määrät herkkuruokia kotiin vietäväksi. Näitä herkkuja symboloivat sian utareet (*mammae suminis*), porsaankylki (*imbrex porci*), frankoliini (*attagena*), punamullo (*mullus*), meriahven (*lupus*), mureena (*muraena*), kananpoika (*pullus*) ja metsäkyyhky (*palumbus*) kastikkeessaan (2.37.2-6):

mammās suminis²⁹⁰ imbricemque porci

communemque duobus attagenam,²⁹¹

mullum dimidium lupumque totum

muraenaeque latus femurque pulli

stillantemque alica sua palumbum.

Martialis huomauttaa, että mikäli Caecilianukselta löytyy yhtään säädylisyyttä, hänen pitäisi laittaa keräämänsä ruoka pois, sillä hän ei kutsunut Caecilianusta syömään seuraavaksi päiväksi (2.37.10-11):

ullus si pudor est, repone cenam:

cras te, Caeciliane, non vocavi.

Tässä voidaan jälleen nähdä strukturaalinen metafora VAURAUUS ON LAATURUOKAA.

Santra puolestaan pihistää pitopöydästä kaiken mahdollisen. Hän aloittaa hienoimmista ruoista, siirtyy vähä vähältä vaatimattomampiin, kunnes hän poimii lattialle pudonneet kelvottomat tähteet. Hän pyrkii tekemään kaiken salavihkaa, mutta hänen touhunsa kyllä huomataan. Santra ottaa villisikaa ja jänistä, valehtelee ilmeisesti jääneensä osattomaksi rastaasta sekä nappaa vieläpä ostereiden syötäväksi kelpaamattomat osatkin (7.20.4-7):

²⁹⁰ Sian utareet olivat herkkua, etenkin Plautuksella (Galán Vioque 2002, 437).

²⁹¹ *Attagena* (kr. ἀτταγήν), *OLD s.v. 'attagen'*. Kyseessä on peltopyytä muistuttava kanalintu, ilmeisesti frankoliini: ”a bird resembling the partridge, perh. the francolin”.

ter poscit apri glandulas, quater lumbum,
*et utramque coxam leporis*²⁹² *et duos armos,*
nec erubescit peierare de turdo
*et ostreorum rapere lividos cirros.*²⁹³

Hän nappaa vielä turturikyyhkyn, jolta joku on jo syönyt pään, ja kerää lopuksi sen, mikä on jäänyt jäljelle pöydän siivonneelta orjalta ja koirilta (7.20.15-17):

et devorato capite turturem truncum.
colligere longa turpe nec putat dextra
*analecta*²⁹⁴ *quidquid et canes reliquerunt.*

Huvittavinta Santran hyperbolisessa kuvaamisessa on se, että hän näkee moisen vaivan ja vie kaiken ruuan vain, jotta voisi myydä sen edelleen. Tämän voisi nähdä ontologisena metaforana, jossa ahneus suorastaan henkilöityy Santraan, mikä antaa erittäin koomisen vaikutelman: AHNEUS ON SANTRA. Martialis toteaa suoraan epigrammin hyperbolisessa avaussäkeessä, ettei ole olemassa mitään kurjempaa ja ahneempaa kuin Santra (7.20.1 *Nihil est miserius neque gulosius Santra*).

Martialis kirjoittaa vielä ylpeästä pitovieraasta Papyluksesta, joka antaa hienoja lahjoja vaatimattoman aterian vastalahjaksi. Kun hänelle tarjotaan vaatimatonta makrillin pyrstöä tai korkeintaan simpukoita, hän tarjoaa vastalahjaksi sian utareita, villisikaa, jänistä, sieniä, ostereita ja punamulloa. Hän tekee tämän todennäköisesti vain pröystäilläkseen omaisuudellaan. Osoittaessaan näin huonoa harkintakykyä hän kuitenkin onnistuu antamaan vain tyhmän vaikutelman itsestään (7.78.1-4):

²⁹² Fraasi *coxam leporis* on harvinainen, sillä lonkka (*coxa*) viittaa Martialiksella vain tämän kerran ruokaan (Galán Vioque 2002, 159).

²⁹³ Galán Vioquen mukaan osat, jotka jäävät jäljelle, kun simpukka irrotetaan kuorestaan (Galán Vioque 2002, 160). Walter C. A. Ker käyttää käännöksessään substantiivia *beard*, 'parta' (Ker 1919, 435). Ks. myös *OLD s.v. 'cirrus'*. Kyseessä voi olla ostereiden, kuten myös simpukoiden, kiinnitysrihmasto (*byssus*), jolla ne kiinnittyvät kiviin tai muihin koviin kohteisiin. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön FAO:n helmisimpukoita koskevassa julkaisussa vuodelta 1991 kirjoitetaan seuraavasti: "The byssus gland organ [...] is located ventrally at the proximal end of the foot. The byssal gland lodges the common root of a bundle of stout, laterally compressed bronze-green fibres: the byssal threads. Each fibre of the byssus anchors the pearl oyster to rocks and other hard objects [...]" (FAO 1991, 3.2.3.) Julkaisussa mainittu väri (*bronze-green*) voisi olla melko lähellä Martialiksen käyttämää adjektiivia *lividus*.

²⁹⁴ Orjat (*analecta*), jotka siivosivat ruokapöydän, tekivät roomalaisten mielestä inhottavaa työtä. Koiria ruokittiin ruoantähteillä, joita niille saatettiin heittää pöydästä. (Galán Vioque 2002, 164.)

*Cum Saxetani ponatur coda lacerti*²⁹⁵

et, bene si cenas, conchis inuncta tibi:

sumen aprum leporem boleto ostrea mullos

mittis: habes nec cor, Papyle, nec genium.

Taulukosta 15 käy ilmi, että pitovieraille osoitetuissa epigrammeissa tärkeimmät eläimet ovat kalat, linnut ja siat symboloiden rikkautta ja pidoissa tarjottuja herkkuruokia.

Taulukko 15. Eläinmaininnat ahneita ja kiittämättömiä pitovieraita koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Jänis (<i>lepus</i>)	2	9,1
Kalat (<i>lacertus, lupus, mullus 2, muraena</i>)	5	22,7
Koiraeläimet (<i>canis</i>)	2	9,1
Linnut (<i>attagen(a), palumbus, pullus, turdus, turtur</i>)	5	22,7
Nilviäiset (<i>concha, ostreum 2</i>)	3	13,6
Siat (<i>aper 2, porcus 1, sus 2</i>)	5	22,7
Yhteensä	22	100

Edellä nähdyissä epigrammeissa koskien kitsaita patronuksia ja pitojen isäntiä sekä ahneita pitovieraita voidaan nähdä jälleen säiliömetafora. Pidot itse ovat tietynlainen säiliö, sosiaalinen tapahtuma, jossa osallistujilla on omat roolinsa. Isännän on tarjottava asemansa mukaista herkkuruokaa, mikä näkyy eläinten valinnassa. Pitovieraiden on puolestaan osoitettava patronuksiaan kohtaan asianmukaista kunnioitusta. Lisäksi

²⁹⁵ Sexetanum tai Saxetanum sijaitsi Hispania Baeticassa. Paikka tunnettiin siitä, että siellä suolattiin kalaa. *Lacertus* on Pliniuksen mukaan hyvin pieni kala (Shackleton Bailey 1993b, 136, komm. 119; ks. Plin. nat. 32, 146). *Coda lacerti* viittaa vaatimattomaan ateriaan (Galán Vioque 2002, 435-436.) Georgesin sanakirjassa *lacertus* on makrillin kaltainen merikalat: ”ein der Makrele ähnlicher Seefisch, *der Stöcker*” (Georges 1959, s.v. '*lacertus*'). OLD:n mukaan kyseessä on *Spanish mackerel*, joka on latinalaiselta nimeltään *Scomber colias* (OLD s.v. '*lacerta*'). IUCN:n (The International Union for Conservation of Nature) uhanalaisia lajeja käsittelevällä verkkosivulla *Scomber colias* on englanninkieliseltä nimeltään *Atlantic chub mackerel* ja se esiintyy Atlantin valtameren lisäksi Välimeressä ja Mustassameressä (<http://www.iucnredlist.org/details/170357/0>). Suomen tullin verkkosivuilla *Atlantic chub mackerel* on pelkästään 'makrilli' (http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/julkaisut_ja_esitteet/kasikirjat/kayttotariffi/osa1/jakso04/ryhma16.pdf, sivu 16-6).

vastavuoroisuuden pitää toteutua: vaatimattomaan ateriaan vastataan vaatimattomalla ja runsaaseen puolestaan runsaalla.

Kuvaannolliset ilmaukset ovat lähes kaikki symboleja, jotka samalla tavoin kuin edellä kitsaiden patronusten ja pitojen isäntien kohdalla symboloivat rikkautta tai köyhyyttä, anteliaisuutta tai saituutta. Ainoa poikkeus tähän näyttäisi olevan Denton tapaus, jossa hänet nähdään koirana, joka ennen pitkää palaa isäntänsä luo.

Taulukko 16. Kuvaannolliset ilmaukset ahneita ja kiittämättömättömiä pitovieraita koskevista epigrammeista.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	1	4,5
symboli	21	95,5
Yhteensä	22	100

6.5 Turhamaiset ja ylpeät ihmiset

Turhamaisista naisista Martialis kertoo kahdessa epigrammissa. Lalage ei ole tyytyväinen peilissä näkemäänsä kampaukseen, joten Martialis antaa hänelle neuvon: joko hiukset ajellaan pois tai asian hoitaa salamanteri, jonka kosketuksen uskottiin aiheuttavan karvanlähtöä²⁹⁶ (2.66.7 *hoc salamandra notet vel saeva novacula nudet*). Salamanterin voisi katsoa symboloivan maagisia voimia. Näin Lalage ja peilikuva vastaisivat toisiaan eli molemmat olisivat yhtä rumia. Gellia puolestaan käyttää liikaa hajuvettä. Martialis huomauttaa, että Gellian ei kannattaisi turvautua ulkomaiseen turhakkeeseen, sillä itse asiassa kapinen koira voisi tuoksua hyvältä, jos se parfymoitaisiin (3.55.3-4):

nolo peregrinis placeas tibi, Gellia, nugis.

scis, puto, posse meum sic bene olere canem.

Joko tässä vertauskuvana on hajuveden liikkäytön aiheuttama paha haju tai Martialis vihjaa, että Gellia muutenkin haisee pahalle. Strukturaalisena metaforana tämä voitaisiin ilmaista TURHAMAINEN IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN.

Miehistä löytyy puolestaan kuusi epigrammia. Laetinus yrittää peitellä ikäänsä värjäämällä hiuksensa valkoisista mustiksi, jolloin Martialis sanoo hänen muuttuneen yhtäkkiä valkoisesta joutsenesta mustaksi korpiksi (3.43.1-2):

²⁹⁶ Ker 1919, 148, komm. 1.

Mentiris iuvenem tinctis, Laetine, capillis,

tam subito corvus, qui modo cyncus eras.

Tässä nähdään selkeästi dehumanisoiva metafora: vanha on muuttunut nuoreksi, mutta arvokkuus ja eleganssi ovat hävinneet muutoksen myötä. Strukturaalinen metafora on sama kuin edellä. Vaikka Laetinus onnistuisikin hämäämään ihmisiä hiusten värjäyksellään, hän ei kuitenkaan voi nuorentua eikä saada lisää päiviä elämäänsä, koska manalan valtiatar Proserpina tietää hänen oikean ikänsä ja on riisuva pois valheellisen naamion (3.43.3-4):

non omnes fallis; scit te Proserpina canum:

personam capiti detrahet illa tuo.

Mies nimeltä Quintus puolestaan pöyhkeilee rikkauksillaan kuten viineillä, huonekaluilla ja rattailla. Hän on maksanut jopa halpa-arvoisesta muulista enemmän kuin muut maksaisivat talosta (3.62.6 *quod pluris mula est quam domus empta tibi*). Muuli voi olla symboli köyhyydelle tai arvottomuudelle. Tämä hyperbola osoittaa, kuinka pitkälle Quintus on mennyt vain osoittaakseen rikkauttaan.²⁹⁷ Hänessä henkilöityy kohtuuttomuus eli ontologisena metaforana tämän voisi ilmaista KOHTUUTTOMUUS ON TURHAMAINEN IHMINEN. Vastakohtana tälle Martialis esittelee Nestorin, joka puolestaan pöyhkeilee köyhyydellään. Symboleina ovat kirpunsyömä peti, toga ja kotilieden lämpö: mitään näitä Nestorilla ei ole (11.32.1 *Nec toga nec focus est nec tritus cimice lectus*). Köyhyys on niin totaalista, ettei hän omista edes koiraakaan²⁹⁸ (11.32.4 *nec sera nec clavis nec canis atque calix*). Martialis huomauttaa, että Nestor imarteleo itseään kutsumalla itseään köyhäksi. Nestor ei ole köyhä, vaan kerjäläinen: hän ei kuulu muiden kansalaisten joukkoon, koska kerjäläisenä oleminen on sosiaalisesti tuomittavaa.²⁹⁹ Tässä voisi nähdä saman ontologisen metaforan kuin edellä, sillä Nestor on köyhäilyssään yhtä kohtuuton kuin Quintus julkituodessaan rikkauttaan.

Ylpeistä miehistä kertovat epigrammit 6.77, 10.11 ja 12.61. Afer kuljetuttaa itseään kuuden kappadokialaisen orjan kantamassa tuolissa, vaikka hän on köyhempi kuin kurjin kerjäläinen, vahvempi kuin Parthenopaios³⁰⁰ ja kreikkalainen Artemidoros, joka oli voittoa Capitoliumin kisoissa vuonna 86 jaa.³⁰¹ Tämän vuoksi hänelle nauretaan yhtä

²⁹⁷ Fusi 2006, 403.

²⁹⁸ Vakavampi merkki köyhyydestä oli se, ettei omistanut koiraakaan kuin se, ettei omistanut orjaa (Kay 1985, 144).

²⁹⁹ Kay 1985, 142-143.

³⁰⁰ Yksi Teebaa vastaan sotineesta seitsemästä sankarista (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 406).

³⁰¹ Ker 1919, 408, komm. 1.

paljon, kuin jos hän kulkisi Forumilla alastomana. Vertauskuvana Martialis manitsee, että Artemidorosta osoitellaan kuin Atlasta ja hänen pientä muuliaan (6.77.7 *non aliter monstratur Atlans cum compare ginno*) tai mustaa libyalaista ja hänen elefanttiaan (6.77.8 *quaeque vehit similem belua nigra Libyn*). *Atlans* viittaa paitsi jättiläiseen, myös samannimiseen kääpiöön Juvenaloksen kahdeksannessa satiirissa³⁰² herättäen näin koomisen reaktion. Näin kääpiö ja muuli vastaavat toisiaan kooltaan niin kuin musta libyalainen ja elefantti toisiaan väriltään. Myös tässä voisi todeta saman ontologisen metaforan, jossa kohtuuttomuus todellistuu Aferin toiminnassa.

Calliodorus puolestaan uskoo olevansa myyttisten sankareiden, kuten Pyladeen,³⁰³ veroinen anteliaisuudessaan, mutta tosiasiaa hän kuitenkin vain korostaa omaa vaurauttaan ja omahyväisyyttään. Tämän vuoksi Martialis huomauttaa, että hän kelpaa korkeintaan paimentamaan Peirithooksen³⁰⁴ sikoja, jotka ovat symboli vähäpätöisyydelle. Hän voisi itse asiassa olla sikopaimen eli *subulcus* (10.11.3-4):

*dispeream, si tu Pyladi praestare matellam
dignus es aut porcos pascere Pirithoi.*

Myös Calliodorus on edellä olevien kaltainen esimerkki kohtuuttomuudessaan ja omahyväisyydessään.

Ligurra pelkää, että Martialis kirjoittaa hänestä epigrammin. Itse asiassa hän kuitenkin toivoo, että näin kävisi, koska todennäköisesti häntä imartelisi tulla mainituksi. Martialis huomauttaa, että tämä pelko tai toive on turha, sillä Ligurra ei ole niin tärkeä henkilö, että Martialis vaivautuisi hänestä kirjoittamaan. Dehumanisoivaa metaforaa käyttäen hän puhuu itsestään leijonana, joka hyökkää härkiä vastaan eikä välitä ryhtyä jahtaamaan mitättömiä perhosia (12.61.1-6):

*Versus et breve vividumque carmen
in te ne faciam times, Ligurra,
et dignus cupis hoc metu videri.
sed frustra metuis cupisque frustra,
in tauros Libyci ruunt³⁰⁵ leones,*

³⁰² 8.32 (Shackleton Bailey 1993b, 59, komm. 93).

³⁰³ Pylades oli fokislainen sankari (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 472).

³⁰⁴ Peirithoos oli lapiittien kuningas (Castrén & Pietilä-Castrén 2006, 411).

³⁰⁵ *fremunt* (Teubner).

non sunt papilionibus molesti.

Vitsinä tässä on myös se, että hän tuo julki Ligurran salaisen halun tulla mainituksi, eli kuitenkin kirjoittaa hänestä, muttei Ligurran toivomalla tavalla. Strukturaalinen metafora on YLEVÄ IHMINEN ON YLEVÄ ELÄIN ja ALHAINEN IHMINEN ON ALHAINEN ELÄIN.

Turhamaisiin ja ylpeisiin ihmisiin liittyvissä epigrammeissa on 13 eläinmainintaa, mutta ei yhtä yksittäistä suosikkieläintä. Hevoseläimet, hyönteiset, koirat ja linnut saavat kaksi mainintaa kukin.

Taulukko 17. Eläinmaininnat turhamaisia ja ylpeitä ihmisiä koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Elefantti (<i>belua</i>)	1	7,7
Hevoseläimet (<i>ginnus, mula</i>)	2	15,4
Hyönteiset (<i>cimex, papilio</i>)	2	15,4
Kissaeläimet (<i>leo</i>)	1	
Koiraeläimet (<i>canis</i>)	2	15,4
Linnut (<i>corvus, cygnus</i>)	2	15,4
Nautaeläimet (<i>taurus</i>)	1	7,7
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>salamandra</i>)	1	7,7
Siat (<i>porcus</i>)	1	7,7
Yhteensä	13	100

Taulukko 18 esittää, että dehumanisoiva metafora on yleisin kuvaannollinen ilmaus turhamaisia ja ylpeitä ihmisiä koskevissa epigrammeissa. Näitä on liki 40 prosenttia tapauksista. Melkein yhtä ison osuuden saavat myös symboli ja vertauskuva.

Taulukko 18. Kuvaannolliset ilmaukset turhamaisia ja ylpeitä ihmisiä koskevissa epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	5	38,5
symboli	4	30,8
vertauskuva	4	30,8
Yhteensä	13	100

6.6 Filosofit

Filosoifeista Martialis kirjoittaa epigrammeissa 4.53 ja 9.57. Hyökkäykset filosofeja kohtaan olivat yleisiä etenkin antiikin komedioissa, satiireissa ja epigrammeissa. Martialis hyökkää heitä vastaan siksi, että he eivät elä niin kuin opettavat.³⁰⁶

Epigrammissa 4.53 Martialis kuvailee vanhaa sauvan kanssa kulkevaa miestä, jolla on epäsiisti parta ja risainen vaateparsa. Vastaantulijat antavat hänelle ruokaa, jota hän ”haukkuen” pyytää. Häntä voisi erehtyä luulemaan kyynikkofilosofiksi näiden tunnusmerkkien perusteella, mutta Martialiksen mukaan hän on itse asiassa koira (4.53.6-8):

cui dat latratos obvia turba cibos,

esse putas Cynicum deceptus imagine ficta.

non est hic Cynicus, Cosme: quid ergo? canis.

Vitsi piilee siinä, että mies todellakin elää niin kuin opettaa ja on siksi koira, koska kyynikko (kr. κυνικός) viittaa kreikan koiraan (κύων) tarkoittavaan sanaan. Näin Martialis kiinnittää huomion kyynikon koiramaiseen olemukseen ja tapoihin.³⁰⁷ Tämä on jälleen esimerkki dehumanisoivasta metaforasta ja strukturaalisesta metaforasta HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HALVEKSUTTAVA ELÄIN.

Toinen esimerkki miehestä, jolla on kulunut vaateparsa, on Hedylus, joka tavataan epigrammissa 9.57. Hän on asustaan ylpeä. Martialis luettelee monia vertauskuvia: kuluneita asioita kuten korinttilaisia pronssiesineitä, kuluneet tieurat Via Flaminialla ja aaltojen huuhtomat rantakivet. Eläinvertauksista löytyy muulin³⁰⁸ hiertynyt kaula (9.57.4 *nec ruptae recutita colla mulae*), laiskan muulinajajan³⁰⁹ kärrynpyörä (9.57.9 *nec pigri rota quassa mulionis*), häkkiään vasten kylkensä hangannut visentti³¹⁰ (9.57.10 *nec rasum cavea latus visontis*) ja raivoisan villisian vanha syöksyhammas³¹¹ (9.57.11 *nec dens iam senior ferocis apri*).

³⁰⁶ Moreno Soldevila 2006, 372.

³⁰⁷ Moreno Soldevila 2006, 381.

³⁰⁸ Muulia pidettiin parhaana eläimenä raskaisiin töihin (Henriksén 1999, 39).

³⁰⁹ Muulinajajat (*muliones*) eivät olleet Martialiksella kovinkaan hyvässä huudossa, sillä monet heistä olivat orjia (Henriksén 1999, 40).

³¹⁰ Visenttejä tuotiin näytäntöjä varten Germaniasta, jossa niitä eli villoin. Tässä voi olla viittaus siihen, että pitkällä matkalla Germaniasta se on hieronut itseään häkkiä vasten. (Henriksén 1999, 40.)

³¹¹ Voi viitata siihen, että villisika on jo ollut osallisena monessa tappelussa (Henriksén 1999, 41).

On kuitenkin yksi asia, joka on vielä kuluneempi: Hedylyksen takapuoli.³¹² Hedylyus on mitä ilmeisimmin homoseksuaali, sillä *Hedylos* (kr. ἡδύς, josta diminutiivi ἡδύλος) viittaa homoseksuaalisen suhteen passiiviseen osapuoleen.³¹³ Strukturaalinen metafora on samantyyppinen kuin edellä. Tämä on hyvä esimerkki nimestä, jonka *Martialis* on varmasti keksinyt saadakseen vitsin aikaiseksi.

Eläinmainintoja filosofeihin liittyen löytyy vain viisi kappaletta. Mukana taulukossa on myös ihmiseen viittaava *mulio* ('muulinajaja'), koska sillä on vahva eläinkonnotaatio:

Taulukko 19. Eläinmaininnat filosofeja koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hevoseläimet (<i>mula, mulio</i>)	2	40,0
Koiraeläimet (<i>canis</i>)	1	20,0
Nautaeläimet (<i>vison</i>)	1	20,0
Siat (<i>aper</i>)	1	20,0
Yhteensä	5	100

Filosofien kohdalla yleisin kuvaannollinen ilmaus on vertauskuva, joita on 80 prosenttia aineistosta eli neljä viidestä. Yksi ainoa esimerkki löytyy myös dehumanisoivasta metaforasta:

Taulukko 20. Kuvaannolliset ilmaukset filosofeja koskevissa epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	1	20,0
vertauskuva	4	80,0
Yhteensä	5	100

6.7 Sekalaisia tapauksia

Aineistosta löytyy vielä kymmenen epigrammia, jotka ovat yksittäistapauksia. Epigrammeissa kohdataan tuomittu rikollinen, sukkelana itseään pitävä mies, tarpeettomasti kiirehtivä mies, perinnöntavoittelija, herjaaja, aisankannattaja, suukottelija, ilotalon emäntä, häiritsevä opettaja ja kodistaan häädetty perhe.

³¹² Henriksen 1999, 38.

³¹³ Henriksen 1999, 39.

Daidalos on tuomittu kuolemaan areenalla karhun raatelemana epigrammissa *spect.* 8.³¹⁴ Hän toivoisi, että hänellä olisi siivet, jotta hän voisi lentää karkuun kuten mytologinen kaimansa. Tämäkin voi olla esimerkki Martialiksen keksimästä nimestä (*spect.* 8.1-2):

*Daedale*³¹⁵, *Lucano cum sic lacereris*³¹⁶ *ab urso,*
quam cuperes pinnas nunc habuisse tuas!

Abstraktista myytistä on areenalla jälleen tullut totta, mutta hieman muunneltuna: areenan Daidalos ei pääse pakoon. Tämän voisi nähdä orientoivana metaforana, jossa vapaus olisi saavutettavissa ylhäällä siipien avulla, mutta alhaalla maan päällä häntä kohtaa tuho.

Epigrammissa 1.41 Martialis osoittaa sanansa Caeciliukselle, joka luulee olevansa sukkela (1.41.1 *Urbanus tibi, Caecili, videris*), mutta on itse asiassa kaikkea muuta. Martialis luettelee joukon ihmisiä, joita Caecilianus muistuttaa ja joita hän ei liiemmin arvosta. Näiden joukosta löytyy myös käärmeiden kanssa tekemisissä oleva henkilö (1.41.7 *quod custos dominusque viperarum*). Kyseessä on vertauskuva käärmeenlumoojasta, joka kerjää rahaa.³¹⁷ Caecilius luulee olevansa niin hyvä, että peittoaa Tettius Caballuksenkin³¹⁸ (1.41.17 *posses vincere Tettium Caballum*). Todellisuudessa Caeciliuksella ei kuitenkaan ole hyvää makua, joten hän ei ole ”Tettius”, vaan *caballus*, eli kaakki (1.41.19-20):

ludit qui stolida procacitate,
non est Tettius ille, sed caballus.

Tässä yhteydessä ei ole täysin selvää, miten tarkalleen ottaen tämä dehumanisoiva metafora on tässä yhteydessä loukkaava. Kyseessä voi olla viittaus hyödyttömään, loppuun ajettuun kaakkiin tai huonoon runoilijaan.³¹⁹ Jälleen HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HALVEKSUTTAVA ELÄIN.

Attalus-nimisellä miehellä on aina kiire puuhastella jotakin. Hän esiintyy oikeudessa ja harjoittaa liiketoimia. Kun hänellä ei ole mitään tähdellistä tekemistä, hän on silti puuhastelemassa jotakin (1.79.1-2):

³¹⁴ *Epigr.* 10 (Teubner).

³¹⁵ Daidalos keksi siivet, jotta pääsisi pois Kreetan saarelta Minoksen vankina ollessaan. (Coleman 2006, 97.)

³¹⁶ Verbiä *lacerare* käytetään erityisesti, kun eläin raatelee (Coleman 2006, 99).

³¹⁷ Käärmeiltä oli yleensä poistettu myrkkyhampaat (Howell 1980, 195).

³¹⁸ Henryn mukaan Tettius Caballus oli ilveilijä (*scurra*) ilmeisesti atellaanifarsseissa (Henry 1919, 375).

³¹⁹ Howell 1980, 198.

Semper agis causas et res agis, Attale, semper:

est, non est quod agas, Attale, semper agis.

Martialis leikittelee verbillä *agere* todetessaan, että mikäli hänellä ei ole oikeusjuttuja tai liikeasioita ajettavina, hän voisi aivan yhtä hyvin olla muulinajaja (1.79.3 *si res et causae desunt, agis, Attale, mulas*). Tämä vertauskuva on luonnollisesti loukkaus, sillä kukaan asianajaja tai liikemies ei moiseen alentuisi. Muuli siis alentaa ihmisen, johon se liitetään.

Perinnön tavoittelua (*captatio*) kohtaan esiintyy pilkkaa jo Plautuksesta lähtien.³²⁰ Martialis vertaa perintöä tavoittelevaa Gargilianusta (*captator*) kalastajaan, joka yrittää saada koukkuunsa rikkaan uhrin (4.56.5 *sic avidis fallax indulget piscibus hamus*). Tässä huiputettavat ihmiset ovat dehumanisoituja metaforia, kaloja, joita yritetään saada satimeen. Kalastaminen ja metsästäminen ovat metaforia perinnön tavoittelulle ja muulle petolliselle toiminnalle. *Captator* toivoo aina uhrinsa kuolemaa, jotta pääsisi mahdollisimman pian hyötymään hänestä.³²¹ Strukturaaliset metaforat ovat tyyppiä PERINNÖN TAVOITTELIJA ON KALASTAJA ja PERINNÖN JÄTTÄJÄ ON SAALIS.

Martialis puhuttelee myös miestä, joka luulee voivansa tulla kuuluisaksi tekemällä pahansuopia hyökkäyspuheita.³²² Martialis vastaa samalla mitalla ja sanoo miestä haukkuvaksi koiraksi³²³ (5.60.1-2):

Adlatres licet usque nos et usque

et gannitibus improbis lacessas

Hän sanoo, ettei aio kirjoittaa miehestä sanaakaan, sillä miksi maailman pitäisi tietää, että moinen mies on koskaan elänytään? Kuolkoon hän siis tuntemattomana (5.60.6-7):

nam te cur aliquis sciat fuisse?

ignotus pereas, miser, necesse est.

Hän päättää epigramminsa sanomalla, että voi olla joitakin, jotka suostuisivat kirjoittamaan, mutta sellaisia ihmisiä voi verrata koirannahan järsijöihin, sillä hän itse ei sellaiseen saastan suostu koskemaan (5.60.10-11):

³²⁰ ks. esim. Plaut. *mil.* 705-715; Moreno Soldevila 2006, 400.

³²¹ Moreno Soldevila 2006, 403.

³²² Howell 1995, 142.

³²³ Koirat olivat arvostettuja apureita ja seuralaisia, mutta niiden katsottiin voivan olla myös pahansuopia ja ilkeitä (Howell 1995, 142).

pellem rodere qui velint caninam:

nos hac a scabie tenemus unguis.

Pellem rodere viittaa myös koiriin, jotka pitävät nahan järsimisestä. Substantiivilla *scabies* on sekä metaforinen merkitys (”halu tehdä jotakin”) ja kirjaimellinen merkitys (’syyhy’). Martialis ei siis edes koske tuollaiseen henkilöön saati sitten pure häntä takaisin.³²⁴ Jälleen kerran HALVEKSUTTAVA IHMINEN ON HALVEKSUTTAVA ELÄIN.

Epigrammissa 6.39 esiintyy aisankannattaja Cinna, jonka vaimo Marulla on synnyttänyt useita lapsia, joilla kaikilla on eri isä. Erityisen paheksuttavaksi tämän tekee se, että isät eivät ole kunnianarvoisia miehiä. He ovat orjia kuten kokki, painivalmentaja ja leipuri sekä henkisesti aikuisen tason alapuolella oleva mies nimeltä Cyrta. Isän alhaisen sosiaaliluokan voi nähdä myös lapsissa, jotka kuvataan fyysisesti rumiksi ja joita verrataan aasiin, koska korvat liikkuvat kuin aasilla (6.39.15-17):

hunc vero acuto capite et auribus longis,

*quae sic moventur ut solent asellorum*³²⁵,

quis morionis filium negat Cyrtae?

Suuret korvat olivat merkki tyhmyydestä ja ne liitettiin aasiin. Roomalaisilla oli tapana laittaa peukalo ohimolle ja liikuttaa muita sormia matkien näin tyhmää aasia.³²⁶ Strukturaalinen metafora on sama kuin edellä.

Epigrammissa 7.95 tavataan erikoinen henkilö Linus, joka on *basiator*: hän suukottelee vastaan tulijoita. Ajankohta on talvi, koska Linuksen koiramaisista sieraimista roikkuu lyijynkarvaita jääpuikkoja. Hänen jäätynyt ja jäykkä partansa muistuttaa pukin karkeaa karvaa, jonka kilikialainen keritsijä leikkaa (7.95.10-13):

cuius livida naribus caninis

dependet glacies rigetque barba,

qualem forficibus metit supinis

³²⁴ Howell 1995, 143.

³²⁵ Roomalaisten suhtautuminen aaseihin oli yleensä tunteetonta ja kovaa. Niitä pidettiin tyhminä eläiminä, joita saattoi hakata ja jotka olivat soveliaita raskaimpiin töihin. Niistä ankarin oli myllynkivien pyörittäminen. (Toynbee 1973, 193, 195.)

³²⁶ Watson & Watson 2003, 238.

*tonsor Cinyphio*³²⁷ *Cilix*³²⁸ *marito*.

On muistettava, että pukin katsottiin olevan pahanhajuinen eläin.³²⁹ Linus näyttäytyy siis jonkinlaisena koiran (adjektiivi *caninus*) ja pukin (*Cinyphius maritus*) hybridinä eli kyseessä on dehumanisoiva metafora. Martialis kehottaa Linusta säästämään suukkosensa kevääseen. Strukturaalinen metafora on sama kuin edellä.

Edellä on käsitelty Martialiksen epigrammeja vanhoista naisista. Epigrammissa 9.29 parodioidaan hautaepigrammia, jossa ”surraan” Philaenis-nimistä naista. Hän oli vanha (*vetula*) ja siksi lähtökohtaisesti joko fyysisesti tai moraalisesti vastenmielinen. Lisäksi hän oli ilotalon emäntä (*lena*) ja ärsyttävän suulas, mistä kertoo se, että hänen kielelleen olisi hävinnyt tuhat orjahuutokauppaa, ryhmä aamutunneille saapuvia koululaisia tai Strymonin rannoilla raakkuva kurkiparvi.³³⁰ Martialis kirjoittaa tavanomaisen toivomuksen kevyistä mullista, mutta siksi, että koirat pääsisivät paremmin kaluamaan hänen luitaan. Koirat voidaan nähdä symbolina ihmisarvon menetykselle, kun ihmisen jäännöksistä tulee koiranruokaa (9.29.11-12):

*sit tibi terra levis mollique tegaris harena,
ne tua non possint eruere ossa canes.*³³¹

Tässä voisi nähdä ontologisen metaforan ihmisen elämän päätepisteelle: KURJA KUOLEMA ON JOUTUMINEN ELÄINTEN RUOAKSI. Myös orientoiva metafora olisi mahdollinen, esim. MATALA ASEMA ON ALHAALLA. Jumalat ja keisari ovat ylhäällä omassa maailmassaan, ja kurjan kuoleman kokenut ihminen alhaalla maan tomussa.

Osansa Martialiksen epigrammeissa saavat myös opettajat. Hän ivaa opettajia, koska he huutavat aina oppilailleen ja aloittavat koulunpidon, ennen kuin kukko laulaa, minkä vuoksi Martialis ei saa nukkua rauhassa.³³² Strukturaalisena metaforana voisi olla OPETTAJA ON KUKKO, eli opettaja on itse asiassa varastanut kukon roolin

³²⁷ *Cinyphius* viittaa jokeen Pohjois-Afrikassa. Sen lähistöltä tavattiin erityisen karvaisia vuohia. (Watson & Watson 2003, 313.)

³²⁸ *Cilix* viittaa Vähän-Aasian Kilikiaan, joka oli Roomassa tunnettu merirosvoistaan ja karkeakarvaisista vuohestaan (Galán Vioque 2002, 501).

³²⁹ Galán Vioque 2002, 501.

³³⁰ Strymon viittaa jokeen Makedoniassa. Se oli kuuluisa siitä, että se oli kurkien muuttoreitin varrella. Tässä siis kurjet rinnastuvat Philaeniksen raakkuvaan ääneen. (Watson & Watson 2003, 349.)

³³¹ Vaara, että luut joutuivat koirien kaluttaviksi, oli todellinen (Watson & Watson 2003, 350).

³³² Opettaja oli usein vapautettu orja, jolle vanhemmat maksoivat vaatimattoman palkkion poikiensa tai tytärtensä opettamisesta. Opettaja saattoi huutaa oppilailleen ja kurittaa heitä fyysisesti. Opetuspaikkana oli esim. pylväskäytävä tai pergola. (Polkunen 2000, 79.)

pahaäänisenä aamun avaajana. Hän vertaa opettajan ääntä myös sepän takomiseen, kun seppä valmistaa ratsastajapatsasta lakimiehelle (9.68.3-6):

*nondum cristati rupere silentia galli:
murmure iam saevo verberibusque tonas.
tam grave percussis incudibus aera resultant,
causidicum medio cum faber aptat equo*

Kuudes säe viittaa vallalla olleeseen tapaan, että lakimiehet tilasivat koteihinsa ratsastajapatsaan itsestään, koska julkisille paikoille pystytettiin patsaita vain keisariperheelle tai muille korkea-arvoisille valtion virkamiehille. Epigrammissa ilmeisesti ivataan myös lakimiestä, joka ritarisäätyyn kuulumisestaan huolimatta ei ollut patsasta ansainnut, joten hän turhamaisuuksissaan teetti itselleen sellaisen.³³³ Tässä nähdään, että ritari / ratsumies (*eques* ← *equus*) on kunnioitettu yhteiskunnan jäsen, kun taas edellä nähdyt muulinajaja (*mulio* ← *mula*) ja sikopaimen (*subulcus* ← *sus*) ovat poikkeuksetta negatiivisia käsitteitä. Ontologinen metafora voisi tässä tapauksessa olla turhamaisuuden konkretisoituminen patsaana, esim. TURHAMAISUUS ON PATSAS.

Viimeinen käsiteltävä epigrammi koskee tapahtumaa, jossa kokonainen perhe on häädetty pois asunnostaan. Onnettomat ihmiset kulkevat rähjäisinä pois talostaan kantaen mukanaan mitätöntä omaisuuttaan, kuten rikkinäisiä huonekaluja ja astioita. Tähän yhteyteen sopii myös se, että heidän ruokansa on mitätöntä ja köyhää. Tätä symboloivat haisevaan suolaveteen säilötyt roskakalat, kuten mojarra (*gerres*) ja kilohaili (*maena*) (12.32.15-16):

*fuisse gerres aut inutiles maenas*³³⁴
odor inpudicus urcei fatebatur

Adjektiivi *inutiles* voisi viitata siihen, että kyseiset kalat olisivat pahaksi vatsalle.³³⁵ Tässä on vielä huomattava se, että häätö ei yleensä herättänyt antiikin aikana sympatiaa, vaan pikemminkin halveksuntaa.³³⁶ Ontologinen metafora voisi olla KÖYHYYS ON HUONOA RUOKAA.

³³³ Shackleton Bailey 1993b, 286-287, komm. 118; Henriksen 1999, 77-78.

³³⁴ Ilmeisesti kilohaili, ”a sprat or a similar small fish” (*OLD s.v. ‘maena’*).

³³⁵ Watson & Watson 2003, 299.

³³⁶ Watson & Watson 2003, 293.

Taulukosta 21 näkyy, että sekalaisen tapausten kohdalla eniten mainintoja löytyy hevoseläimistä, koirista ja kaloista, jotka muodostavat 68,8 prosenttia kaikista tapauksista.

Taulukko 21. Eläinmaininnat sekalaisia tapauksia koskevissa epigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Hevoseläimet (<i>asellus, caballus, equus, mula</i>)	4	25,0
Kalat (<i>gerres, maena, piscis</i>)	3	18,8
Karhu (<i>ursus</i>)	1	6,3
Koiraeläimet (<i>adlatrare, caninus 2, canis</i>)	4	25,0
Linnut (<i>gallus, Strymonius grex</i>)	2	12,5
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>vipera</i>)	1	6,3
Vuohieläimet (<i>Cinyphius maritus</i>)	1	6,3
Yhteensä	16	100

Taulukko 22 osoittaa, että dehumanisoiva metafora on yleisin kuvaannollinen ilmaus sekalaisen tapausten yhteydessä 37,5 prosentin osuudellaan. Vertauskuvia löytyy hieman yli kolmannes ja symboleja neljännes esimerkeistä. Konkretisoivasta metaforasta löytyi vain yksi tapaus.

Taulukko 22. Kuvaannolliset ilmaukset sekalaisia tapauksia koskevissa epigrammeissa.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
dehumanisoiva metafora	6	37,5
konkretisoiva metafora	1	6,3
symboli	4	25,0
vertauskuva	5	31,3
Yhteensä	16	100

7 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Tässä luvussa esitän lyhyen yhteenvedon tutkimustuloksista. Taulukot 23 ja 24 sisältävät koonnin eläinesiintymistä ylistysepigrammeissa ja ivaepigrammeissa. Taulukot 25 ja 26 puolestaan esittävät yhteenvedon kuvaannollisten ilmausten jakaantumista näissä epigrammeissa käyttäen Leechin luokittelua. Pohdin myös kuvaannollisten ilmausten luokittelua Lakoff & Johnsonin teorian mukaan.

Tutkimuksessani keskityin Martialiksen niihin epigrammeihin, joissa on mainittu jokin eläinsubstantiivi tai eläimeen selkeästi viittaava verbi tai adjektiivi. Lisäksi epigrammeissa tuli esiintyä selkeästi epigrammissa mainitun tahon ylistystä tai ivausta. Lopullinen tutkittava aineisto koostuu siten 105 epigrammista, joista 52 on ylistäviä ja 53 ivaavia (ks. liite 1). Ylistävistä epigrammeista löytyy 161 eläinmainintaa ja ivaavista 131, eli mainintoja on yhteensä 292. Useimmat eläinmaininnat ovat substantiiveja. Aineistossa ovat mukana myös verbit *adlatrare* ('haukkua'), joka viittaa selkeästi koiraan, ja *serpere* ('kiemurella'), joka on mahdollinen viittaus käärmeeseen. Adjektiiveista mukana ovat *caninus* ('koiramainen'), *hircosus* ('pukinhajuinen') ja *vulturinus* ('korppikotkamainen'). Olen sisällyttänyt aineistoon myös substantiivit *subulcus* ('sikopaimen') ja *mulio* ('muulinajaja'), koska niissä on vahva eläinkonnotaatio. Niiden kautta ihminen määritellään negatiivisesti, koska hänet liitetään alhaisina pidettyihin eläimiin. Sen sijaan substantiivina *eques* ('ritari', 'ratsumies'), jota sivusin epigrammin 11.21 käsittelyn yhteydessä (ks. s. 67), en ole laskenut mukaan taulukointiin, koska yhteys substantiiviin *equus* ('hevonen') ei ole niin välitön.

7.1 Eläinmaininnat

Ylistys- ja ivaepigrammeista löytyy yhteensä 292 eläinmainintaa. Taulukosta 23 käy ilmi, että eläinmainintoja ylistysepigrammeista löytyy 161 kappaletta, jotka on jaoteltu 18 eri ryhmään:

Taulukko 23. Yhteenvedo eläinmaininnoista ylistysepigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Elefantti (<i>belua, elephas 2, pecus Indica</i>)	4	2,5
Hevoseläimet (<i>equus</i>)	11	6,8
Hirvieläimet (<i>cervus 3, damma 5</i>)	8	5,0
Hyönteiset (<i>apis</i>)	2	1,2
Jyrsijät (<i>glis, nitela, sciurus</i>)	3	1,9
Jänis (<i>lepus</i>)	7	4,3
Kalat (<i>anguilla, lupus, mugil, mullus, muraena, piscis 6, rhombus</i>)	12	7,5
Karhu (<i>ursus</i>)	3	1,9
Karja (<i>pecus 2, pecudes</i>)	3	1,9
Kissaeläimet (<i>leo 21, pardus 2, tigris 3</i>)	26	16,1
Koiraeläimet (<i>canis 4, catella 2, Molossus</i>)	7	4,3
Linnut (<i>anser 2, aquila, avis 6, capo, columba 4, cynus, gallus, grus, olor, palumbus, passer, pavo 2, perdix, phasiana, phoenix, pullus, Rhodia femina, Stymphalida, turdus, turtur</i>)	30	18,6
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>serpere</i>)	1	0,6
Nautaeläimet (<i>bos 2, iuvencus 4, taurus 9, vison, vitulus 2</i>)	18	11,2
Nilviäiset (<i>concha 2, murex</i>)	3	1,9
Siat (<i>aper 8, porcus, sus</i>)	10	6,2
Sarvikuono (<i>rhinoceros</i>)	1	0,6
Vuohieläimet (<i>agnus, -a 4, Baetici grex, haedus, ovis 3, pecoris maritus, pecus, portitor Helles</i>)	12	7,5
Yhteensä	161	100

Taulukko 24 osoittaa, että ivaepigrammeista löytyy 131 mainintaa, jotka jakaantuvat puolestaan 17 ryhmään:

Taulukko 24. Yhteenvedo eläinmaininnoista ivaepigrammeissa.

Eläin	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
Gasellit (<i>dorcas</i>)	1	0,8
Elefantti (<i>belua</i>)	1	0,8
Hevoseläimet (<i>asellus</i> 2, <i>caballus</i> , <i>equus</i> 2, <i>ginnus</i> , <i>mula</i> 3, <i>mulio</i>)	10	7,6
Hyönteiset (<i>apis</i> , <i>araneus</i> , <i>cicada</i> , <i>cimex</i> , <i>papilio</i> , <i>culix</i> , <i>formica</i> , <i>scorpions</i> , <i>tinea</i>)	9	6,9
Jyrsijät (<i>mus</i>)	1	0,8
Jänis (<i>lepus</i>)	3	2,3
Kalat (<i>gerres</i> , <i>lacertus</i> , <i>lupus</i> , <i>maena</i> , <i>mullus</i> 5, <i>muraena</i> , <i>piscis</i> , <i>rhombus</i> , <i>scomber</i>)	13	9,9
Karhu (<i>ursus</i>)	1	0,8
Kissaeläimet (<i>catulus</i> (= <i>tigris</i>), <i>leo</i> 5, <i>tigris</i>)	7	5,3
Koiraeläimet (<i>adlatrare</i> 2, <i>caninus</i> 3, <i>catellus</i> , <i>canis</i> 10, <i>volpes</i> 2)	18	13,7
Linnut (<i>anas</i> , <i>aquila</i> 2, <i>attagen(a)</i> , <i>atthis</i> , <i>columba</i> , <i>cornix</i> , <i>corvus</i> 3, <i>cycnus</i> , <i>gallus</i> , <i>noctua</i> 2, <i>noxia avis</i> , <i>olor</i> , <i>onocrotalus</i> , <i>palumbus</i> , <i>Phasis avis</i> , <i>pica</i> , <i>pullus</i> 2, <i>Strymonius grex</i> , <i>turdus</i> 3, <i>turtur</i> , <i>vulturinus</i>)	28	21,4
Matelijat ja sammakkoeläimet (<i>corcodilus</i> , <i>dipsas</i> , <i>rana</i> , <i>salamandra</i> , <i>vipera</i> 2)	6	4,6
Nautaeläimet (<i>taurus</i> 2, <i>vison</i>)	3	2,3
Nilviäiset (<i>concha</i> 2, <i>murex</i> , <i>ostreum</i> 3)	6	4,6
Siat (<i>aper</i> 10, <i>porcus</i> 2, <i>subulcus</i> , <i>sus</i> 2)	15	11,5
Vuohieläimet (<i>capella</i> , <i>Cinyphius maritus</i> , <i>grex</i> , <i>hircus</i> 2, <i>hircosus</i> 2, <i>vir capellarum</i>)	8	6,1
Äyriäiset (<i>cammarus</i>)	1	0,8
Yhteensä	131	100

Taulukoista voidaan havaita, että linnut ovat suurin ryhmä ylistysepigrammeissa. Lintumainintoja löytyy 30 kappaletta (18,6 %). Kissaeläimet ovat toisella sijalla vain neljää vähemmällä maininnalla (16,1 %). Ivaepigrammeissa linnut ovat selkeästi ykkössijalla 21,4 prosentin osuudellaan, mutta kissaeläinten osuus on vain 5,3 prosenttia. Ylistysepigrammeissa linnut herättävät enimmäkseen positiivisia mielikuvia

symboloiden maaseutuelämän rikkautta sekä myös esimerkiksi kyyhkyn avulla puhtautta ja keisarin anteliaisuutta sekä armeliaisuutta. Ivaepigrammeissa esiintyy etenkin vertailujen yhteydessä negatiivisia mielikuvia herättäviä lintuja, kuten korppikotka ja pelikaani. Ivaepigrammeissa esiintyy myös arvostettuja lintuja, kuten edellä mainittu kyyhkynen. Tällöin sitä kuitenkin verrataan vahvempaan lintuun, esimerkiksi kotkaan, jolloin kyyhkynen arvostetusta asemastaan huolimatta näyttäytyy heikompana. Tästä esimerkkinä Martialis puhuu itsestään kotkana ja ivattavasta henkilöstä kyyhkynä (ks. s. 65). Ylistysepigrammien suuri kissaeläinmainintojen määrä johtuu pääasiassa leijonamaininnoista ja ne liittyvät siten keisariin. Kolmanneksi suurimman ryhmän ylistysepigrammeissa muodostavat nautaeläimet (11,2 %), kun taas ivaepigrammeissa ne ovat vähäinen ryhmä hieman yli kahden prosentin osuudellaan. Ilmeisesti nautaeläimet eivät ole kovin osuvia esimerkkejä ivattaessa.

Neljänneksi suurin ryhmä sekä ylistys- että ivaepigrammeissa ovat kalat. Ylistysepigrammeissa ne jakavat saman sijoituksen vuohieläinten kanssa. Ylistysepigrammeissa kalojen osuus on 7,5 prosenttia ja ivaepigrammeissa 9,9 prosenttia. Ylistysepigrammeissa esiintyy ainoastaan arvostettuja kalalajeja, kuten esim. *mullus* ('punamullo'), *muraena* ('mureena') ja *rhombus* ('kampela'). Sen sijaan ivaepigrammeissa tavataan vähäpätöisiä kaloja, kuten *gerres* ('mojarra'), *maena* ('kilohaili') ja *scomber* ('makrilli'), jotka muodostavat kontrastin edellä mainituille arvokaloille.

Hevoseläimet ovat mielenkiintoinen ryhmä. Ylistysepigrammeista mainintoja löytyy yksitoista kappaletta ja ivaepigrammeista kymmenen. Ylistysepigrammeissa niiden osuus on 6,8 prosenttia ja ivaepigrammeissa 7,6 prosenttia. Sijoitus on kummassakin ryhmässä viides. Ylistysepigrammeissa esiintyy ainoastaan hevosta tarkoittava positiivisesti latautunut substantiivi *equus*. Ivaepigrammeissa on puolestaan enemmän negatiivisia hevoseläinten nimityksiä, kuten *asellus* ('aasi'), *caballus* ('kaakki') ja *mula* ('muuli'), joten tässä ryhmässä näille eläimille löytyy enemmän käyttöä.

Siat ovat jaetulla kuudennella sijalla ylistysepigrammeissa (6,2 %) mutta kolmannella sijalla ivaepigrammeissa (11,5 %). Kummassakin ryhmässä villisika (*aper*) on yleisin: ylistysepigrammeissa areenan esiintyjänä ja ivaepigrammeissa pitojen herkkuruokana.

Koiraeläinten kohdalla voidaan havaita huomattava ero. Ivaepigrammeissa ne löytyvät toiselta sijalta (13,7 %), mutta ylistysepigrammeissa ne saavat jäniksen kanssa jaetun yhdeksännen sijan (4,3 %). Tästä päätellen koirat nähdään etupäässä negatiivisessa

merkityksessä. Ylistysepigrammeissa ne esiintyvät areenalla raivokkaina eläiminä ja yhdessä epigrammissa myös hellyttävänä lemmikkinä (1.109).

Hyönteiset ovat ivaepigrammeissa kuudennella sijalla (6,9 %), mutta ylistysepigrammeissa vasta 16. sijalla (1,2 %). Hyvää hunajaa tuottava mehiläinen (*apis*) esiintyy ainoana ylistysepigrammeissa, mutta ivaepigrammeista löytyy peräti yhdeksän erilaista hyönteistä, tosin kukin niistä mainitaan vain kerran. Enin osa liittyy epigrammiin 3.93, jossa Vetustillaa kuvataan usean eri hyönteisen kautta.

Matelijat ja sammakkoeläimet saavat jaetun yhdeksännen sijan ivaepigrammeissa yhdessä nilviäisten kanssa (4,6 %), mutta ylistysepigrammeista ei löydy yhtään varsinaista eläin substantiiviva. Ainoastaan verbin *serpere* ('kiemurrella') voidaan katsoa mahdollisesti viittaavan myrkylliseen käärmeeseen. Tämä ainoa verbi tuo matelijoille ja sammakkoeläimille yhden sarvikuonomaininnan kanssa jaetun viimeisen sijan 0,6 prosentin osuudella.

Vuohieläimet esiintyvät molemmissa epigrammiluokissa suunnilleen samassa määrin. Ylistysepigrammeissa ne ovat kalojen kanssa jaetulla neljännellä sijalla (7,5 %) ja ivaepigrammeissa seitsemännellä sijalla (6,1 %). Erikoista on se, että *Martialis* käyttää myös substantiiveja *maritus* ('aviomies') ja *vir* ('mies') puhuessaan tämän ryhmän urospuolisista eläimistä.

Voidaan sanoa, että tärkeimmät eläimet ylistysepigrammeissa ovat linnut, kissaeläimet (etenkin leijona) ja nautaeläimet. Ivaepigrammeissa tärkeimmät eläimet ovat linnut, koira-eläimet ja siat. Mielenkiintoisimmat eroavuudet eläinmainintojen käytössä löytyvät lintujen, koira-eläinten, kalojen ja hyönteisten osalta, kuten edellä on nähty. Muiden eläinten voidaan katsoa olevan lähinnä marginaalisessa roolissa. Näitä ovat gaselli, elefantti, hirvieläimet, jyräjät, jänis, karhu, nilviäiset ja äyriäiset. Omana ryhmänään taulukossa 23 esiintyvät yleisesti karjaan viittaavat *pecus* ('karja') ja *pecudes* ('karja', 'kotieläimet'). Tämän ryhmän rooli ei ole kokonaisuudessaan kovinkaan merkittävä.

7.2 Kuvaannolliset ilmaukset

Taulukko 25 osoittaa, miten erilaiset kuvaannolliset ilmaukset jakaantuvat ylistysepigrammeissa Leechin teorian mukaisesti eri luokkiin. Leechin teoriaan perustuen olen näiden kuuden luokan lisäksi muodostanut kaksi muuta luokkaa. Nämä ovat

käänteinen animistinen metafora, jossa elollinen olio kuvataan elottomana oliona, ja **dehumanisoiva metafora**, jossa ihminen kuvataan ei-inhimillisenä. Kuvaannollisia ilmauksia ylistysepigrammeista löytyi yhteensä 161 kappaletta ja ne jakaantuvat kahdeksaan eri luokkaan:

Taulukko 25. Yhteenvedo kuvaannollisista ilmauksista ylistysepigrammeissa Leechin teorian mukaan.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
allegoria	37	23,0
metaforat yhteensä	53	32,9
animistinen metafora	1	0,6
antropomorfinen metafora	16	9,9
dehumanisoiva metafora	2	1,2
konkretisoiva metafora	33	20,5
käänteinen animistinen metafora	1	0,6
symboli	58	36,0
vertauskuva	13	8,1
Yhteensä	161	100

Ivaepigrammit puolestaan jakaantuvat kuuteen luokkaan. Kuvaannollisia ilmauksia niistä löytyi yhteensä 131 kappaletta, kuten taulukko 26 osoittaa:

Taulukko 26. Yhteenvedo kuvaannollisista ilmauksista ivaepigrammeissa Leechin teorian mukaan.

Luokittelu	Lukumäärä	Prosentuaalinen osuus
metaforat yhteensä	41	31,3
antropomorfinen metafora	1	0,8
dehumanisoiva metafora	39	29,8
konkretisoiva metafora	1	0,8
metonymia	1	0,8
symboli	48	36,6
vertauskuva	41	31,3
Yhteensä	131	100

Kuvaannollisten ilmausten osalta symboli näyttää olevan tärkein sekä ylistysepigrammeissa että ivaepigrammeissa. Edellisten osuus on 36,0 prosenttia ja jälkimmäisten 36,6 prosenttia. Tämä kategoria on hieman ongelmallinen, koska lienee mahdotonta identifioida ja analysoida symboleja täysin objektiivisesti.

Ivaepigrammien toiseksi suurin ryhmä on vertauskuva 31,3 prosentin osuudellaan. Ylistysepigrammien osalta vertauskuvien osuus on 8,1 prosenttia. Tämä voi kertoa

osaltaan siitä, miten nimenomaan ivaepigrammien teho perustuu selkeästi ymmärrettyyn suoraan eläinvertaukseen, jolloin ihmistä kuvataan alentavasti liittämällä häneen negatiivisia eläinpiirteitä. Kun ihmiseen liitetään näitä piirteitä, hänen voidaan katsoa alenevan olemisen suuressa ketjussa eli menettävän ihmisyyttään, kuten on todettu sivuilla 18-19. Ylistysepigrammien pienempi vertauskuvamäärä voi selittyä sillä, että ylistystä annetaan peitellymmiin allegorioiden kautta, joita ivaepigrammeista ei puolestaan löytynyt ainuttakaan. Keisaria siis imarrellaan epäsuorasti, mutta tavallista ihmistä ivataan täysin suoraan.

Kolmannen sijan ivaepigrammeissa vie luokka, jota kutsun dehumanisoivaksi metaforaksi johtaen sen Leechin luokittelusta. Kuten vertauskuvissa, niin myös tässä luokassa ihmiseen liitetään eläinpiirteitä. Hieman yli neljännes tapauksista (29,8 %) osoittaa, että tämä on Martialiksella sangen yleinen, ja samoin kuin vertauskuvat, ne alentavat ihmistä arvossa. Tämä ryhmä on pienempi kuin vertauskuva, mikä voisi johtua siitä, että vertauskuva on välittömästi ymmärrettävissä, kun taas metaforaa voi joutua pohtimaan enemmän. Mikäli ajatellaan, että runoilija on ikään kuin stand up -koomikko (ks. s. 14), vertauskuvat voisivat naurattaa yleisöä välittömästi runoja ääneen luettaessa. Tosin dehumanisoiva metafora voi myös toimia ylentävästi, kuten epigrammissa 6.38, jossa lainopista innostunutta pikkupoikaa kutsutaan humoristisesti substantiiveilla *vitulus* ('vasikka') ja *equus* ('hevonen'). Nämä tapaukset ovat ainoat ylistysepigrammeissa (1,2 % tapauksista). Esimerkkejä dehumanisoivasta metaforasta positiivisessa merkityksestä löytyy myös ivaepigrammien puolelta, esimerkiksi epigrammista 10.65, jossa Martialis puhuu itsestään uljaana kotkana tai leijonana halutessaan erottua muista, häntä huonommista runoilijoista.

Allegoria on kategoria, jota tapaa siis vain ylistysepigrammien osalta. Se löytyy toiselta sijalta (23,0 %). Tällöin runojen voidaan katsoa olevan ikään kuin kertomuksia keisarin suhteesta alamaisiinsa eläinten avulla kerrottuina. Näitä tapauksia ei ivaepigrammeissa ole lainkaan. Voi olla, että niissä allegoria ei toimitakaan, koska allegoria on enemmän tai vähemmän peitelty ja epäsuora. Iva sen sijaan vaatii melko helposti ymmärrettävän ja melko yksiselitteisen ilmauksen, jotta se voidaan välittömästi havaita.

Ylistysepigrammeista löytyy myös lukuisia tapauksia, jotka olen luokitellut konkretisoiviksi metaforiksi. Ne ovat kolmannella sijalla (20,5 %). Tämä luokka viittaa tapauksiin, joissa mytologia herää henkiin areenan näytännöissä: myyttiset eläimet ja

pedot sekä sankarit esiintyvät yleisölle. Ivaepigrammien osalta tämä ryhmä ei ole keskeinen, sillä tapauksia on vain yksi (0,8 %).

Antropomorfinen metafora on ylistysepigrammeissa neljänneksi suurin ryhmä (9,9 %). Ivaepigrammeissa on vain yksi esiintymä (0,8 %). Tämä on ymmärrettävää, koska silloin kun eläimeen liitetään inhimillisiä piirteitä, ne ovat useimmiten positiivisia. Tällöin olemisen suuressa ketjussa voi myös eläimen nähdä ylenevän, kun se käyttäytyy ihmisen tavoin. Vastaavasti ivaepigrammeissa mennään toiseen suuntaan, kun vertauskuvien tai dehumanisoivien metaforien kautta ihmiseen liitetään negatiivisia eläimellisiä piirteitä. Tällöin olemisen suuressa ketjussa ihmisen arvo alenee kuvattaessa häntä ei-inhimillisin piirtein.

Muut luokat kuten animistinen metafora, käänteinen animistinen metafora ja metonymia ovat marginaalisia tapauksia. Kutakin löytyy vain yksi tapaus.

Myös Lakoff & Johnsonin teorian avulla aineisto avautuu kiintoisalla tavalla. Strukturaalisia metaforia löytyy enemmän ivaepigrammeista ja ontologisia metaforia puolestaan enemmän ylistysepigrammeista. Tätä selittää se, että lukuisat symbolit ja vertauskuvat voidaan lukea strukturaalisiksi, kun iva esitellään sangen selkeästi: esimerkiksi vastenmieliset ihmiset näyttävät vastenmielisinä eläiminä ja ylistettävät ihmiset puolestaan ylevinä eläiminä. Ontologisia metaforia puolestaan on enemmän ylistysepigrammeissa, joissa esimerkiksi abstraktit mytologiset oliot todentuvat areenalla. Orientoivia metaforia löytyy kaiken kaikkiaan vain muutamia.

Ylistysepigrammien osalta strukturaaliset metaforat osoittavat selkeästi, että keisari on leijona ja alamaiset ovat eläimiä. Keisarinpalvontaa korostaa hyvin esimerkki suuresta suukkojen määrästä, joka rinnastuu suureen määrään simpukoita tai mehiläisiä. Nämä puolestaan vertautuvat keisaria palvovan yleisön lukemattomiin ääniin ja käsiin, jotka osoittavat hänelle suosiotaan. Muut strukturaaliset metaforat kuvaavat eläimiä inhimillisinä: arvokas eläin on arvokas vieras, kuten hyvälaatuinen kala, areenalla kuoleva emakko on äiti, jolla on lapsensa vielä vatsassaan kuoleman koittaessa, lemmikkikoira on viaton ihminen ja raateleva eläin on kiittämätön olento. Erikoinen on tapaus, jossa huono taistelueläin on nukke ja kalan kuva on aivan elävän kalan kaltainen. Lisäksi kala-allas voi olla kokonainen maailma, jonka olennot palvovat keisaria. Tämä on myös hyvä esimerkki säiliömetaforasta.

Useissa ontologisissa metaforissa jotain abstraktia konkretisoituu. Myyttiset eläimet tulevat todeksi Colosseumin yleisön silmien alla, ja gladiaattorit ovat myyttisten sankareiden toteutumia. Keisarin mahtavuus on nähtävissä mahtavina ja uljaina eläiminä, kuten elefanteina ja hevosina, ja hänen armonsä puolestaan kesynä kyyhkysenä. Puhtaus on yhtä kuin joutsen tai kyyhkynen. Tauti on salakavala käärme, joka tappaa keisarin ystävän, ja vihollinen on vaarallinen eläin. Kuolema on musta hevonen, jota edesmennyt vaununajaja ohjastaa. Feeniks-lintu on uudesti luotu Rooma.

Orientoivia metaforia löytyy vain muutamia. Ne osoittavat, että taivas kuuluu jumalille ja keisarille, eli korkea asema rinnastuu taivaan korkeuteen. Sieltä jumaliksi korotetut keisarit voivat lähettää myyttisiä eläimiä maan päälle, ja sinne kurjet voivat siivillään kirjoittaa ylistettävän henkilön nimen.

Ivaepigrammien osalta strukturaalisia metaforia löytyy runsaasti, kun ihmisiä kuvataan eläinten piirteillä. Epämiellyttävät vanhat naiset ovat hyönteisiä tai rumia lintuja, filosofit koiria, huonot runoilijat käärmeitä ja skorpioneja pelottavampia, ja korvit sivistyneempiä kuin jotkut ihmiset. Alhaisten eläinten kautta kuvataan epämiellyttäviä, kiittämättömiä, turhamaisia ja köyhiä ihmisiä. Halveksuttavat ihmiset ovat siis halveksuttavia eläimiä, mutta ylistettävät ja ylevät ihmiset ovat yleviä eläimiä, kuten kotkia tai leijonia. Myös intiimit ruumiinosat voidaan nähdä eläinten kautta, mikä antaa koomisen vaikutelman.

Ontologisten metaforien osalta mielenkiintoisia ovat sellaiset tapaukset, joissa jokin negatiivinen abstrakti entiteetti toteutuu jossain yksittäisessä ihmisessä: pidoista kaikkia eläinruokalajeja varasteleva Santra on ahne, mutta oikeastaan ahneus on Santra itse, koska maailmasta ei löydy mitään ahneempaa. Kohtuuttomuus ja turhamaisuus toteutuvat kohtuuttomina ja turhamaisina ihmisinä ja heidän tekoinaan, ja heidät esitellään alhaisten eläinten kautta.

Selkeästi orientoivia metaforia ivaepigrammeista on vaikea löytää. Sellaiseksi voidaan katsoa tapaus, jossa kuolemaan tuomittu Daidalos ei pääse ylös vapauteen ilman siipiä, vaan joutuu kuolemaan arenalla alhaalla maassa. Toinen esimerkki voisi olla tapaus, jossa koirat voivat kaluta ylös halveksitun ihmisen jäänteet, jotka on haudattu matalaan hautaan. Siinäkin tuho ja turmio tapahtuvat alhaalla maassa, kun taas esimerkiksi jumalaksi korotetut keisarit ovat nouseet taivaisiin.

7.3 Päättäntö

Olen käyttänyt tutkimuksessani Leechin ja Lakoff & Johnsonin teorioita. Leechin teorian osalta käy ilmi, että aineistosta voidaan löytää kaikkia paitsi synestesisiä metaforia. Leechin luokittelu on melko väljä, ja enin osa tapauksista voidaan luokitella symboleiksi sekä ylistys- että ivaepigrammien osalta. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, olisiko tämän laajan kategorian sisältä löydettävissä vielä tarkempia alakategorioita.

Myös Lakoff & Johnsonin teoria oli osaltaan apuna aineiston selittämisessä. Strukturaalisia metaforia aineistossa ovat mm. KEISARI ON LEIJONA, YLISTETTÄVÄ IHMINEN SAA POSITIIVISIA ELÄINPIIRTEITÄ ja IVATTAVA IHMINEN SAA NEGATIIVISIA ELÄINPIIRTEITÄ. Esimerkki ontologisesta metaforasta on TAUTI ON KÄÄRME. Myös orientoivia metaforia voidaan löytää, joissa korkea asema mielletään ylhäälle. Itse asiassa voisi sanoa, että myös olemisen suuri ketju voidaan nähdä tällaisena metaforana: ylin olento on ihminen, ja muut olennot ovat hänen alapuolellaan. Myös esimerkit säiliömetaforasta osoittavat, että eläimillä on eri säiliöissä erilaisia rooleja, kuten arenalla, maatilalla tai pitopöydässä.

Valitut teorit näyttävät selittävän aineistoa mielestäni ainakin kohtalaisen hyvin, mutta eivät aukottomasti eivätkä yksiselitteisesti. On kuitenkin selvää, ettei ole olemassa yhtä yksittäistä teoriaa, jonka avulla aineistoa voisi tyhjentävästi ja kaikenkattavasti analysoida.

Mielestäni tutkimukseni osoittaa, että Martialiksen ylistys- ja ivaepigrammeissa esiintyy lukuisa joukko monenlaisia eläimiä, joilla on keskeinen rooli ihmisen ja hänen toimintansa eloisassa ja persoonallisessa kuvauksessa. Martialis käyttää eläinten osalta lukuisia symboleja, metaforia ja vertauskuvia, jotka ovat paikoin yllättäviä mutta jotka kuitenkin voidaan nähdä perinteisen olemisen suuren ketjun toteutumina. Ylistysepigrammeissa mukana on positiivisesti kuvattuja eläimiä, mutta ivaepigrammeissa puolestaan ihmisiä kuvataan negatiivisten eläinpiirteiden kautta. Ylistysepigrammeissa esiintyy lisäksi arvostettuja eläimiä, kuten leijonia, kotkia ja jalokaloja, mutta ivaepigrammeissa myös hyönteisiä, roskakaloja ja matelijoita.

Eläinten tutkiminen Martialiksen epigrammeissa oli haastavaa ja aikaavievää, mutta ennen kaikkea kiinnostavaa ja — mikä parasta — erittäin hauskaa. Tutkimuksen myötä avautui näkökulmia paitsi siihen, mitä eläimiä varhaisella keisariajalla arvostettiin ja mitä ei, myös roomalaisen yhteiskunnan sosiaaliseen hierarkiaan. Mielenkiintoinen

jatkotutkimuksen aihe olisi tutkia elänesiintymiä muiden runoilijoiden tuotannossa ja verrata niitä tämän tutkimuksen löydöksiin. Antoisaa voisi myös olla keskittyminen jonkin tietyn eläimen tai eläinryhmän kuvaamiseen paitsi runoudessa myös proosakirjallisuudessa.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alkuperäislähteet

Martial: *Epigrams: in two volumes*. Vol. 1. With an English translation by Walter C. A. Ker. Cambridge (Mass.) & London 1919 (rev. edition 1968; Loeb CL).

Martial: *Epigrams: in two volumes*. Vol. 2. With an English translation by Walter C. A. Ker. London. Cambridge (Mass.) & London 1920 (repr. 1968; Loeb CL).

M. Valerii Martialis Epigrammata. Post W. Heraeum edidit D. R. Shackleton Bailey. Stuttgart 1990 (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana).

Tutkimuskirjallisuus ja elektroniset lähteet

Badian, E. & Balsdon, J. P. V. D. 'Cornelius Lentulus Gaetulicus, Gnaeus'. *OCD*, 380.

Bellingham, D. 1990. *Kreikan mytologia*. Suomentanut Juha Väänänen. Hongkong.

Black, M. 1955. 'Metaphor'. Teoksessa John E. & McIver Lopes D. (eds.), 212-219.

Braund, D. C. 2012a. 'Colchis'. *OCD*, 346.

Braund, D. C. 2012b. 'Phasis'. *OCD*, 1124.

Cameron, A. D. E. 2012. 'Epigram, Greek'. *OCD*, 515-516.

Cary, M. & Wilkes, J. 2012. 'Sarmatae'. *OCD*, 1319.

Castrén, P. 2011. *Uusi antiikin historia*. Keuruu.

Castrén, P. & Pietilä-Castrén, L. 2006³. *Antiikin käsikirja*. Keuruu.

Citroni, M. 2012a. 'Epigram, Latin'. *OCD*, 516-519.

Citroni, M. 2012b. 'Martial'. *OCD*, 904-906.

Coarelli, F. 2007. *Rome and environs: an archaeological guide*. Translated by James J. Clauss and Daniel P. Harmon, illustrations adapted by J. Anthony Clauss. Berkeley.

Coleman, K. (ed.) 2006. *M. Valerii Martialis Liber Spectaculorum*. Edited with introduction, translation and commentary by Kathleen M. Coleman. Oxford.

Courtney, E. 2012a. 'Albinovanus Pedo'. *OCD*, 474.

Courtney, E. 2012b. 'Domitius Marsus', *OCD*, 474.

Damschen, G. & Heil, A. 2004. *Marcus Valerius Martialis Epigrammaton liber decimus = Das zehnte Epigrammbuch. Text, Übersetzung, Interpretationen mit einer Einleitung, Martial-Bibliographie und einem rezeptionsgeschichtlichen Anhang herausgegeben von Gregor Damschen und Andreas Heil*. Frankfurt am Main (Studien zur klassischen Philologie, Bd. 148).

FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). 1991. *Pearl Oyster Farming and Pearl Culture. Training manual*, No. 8: 3.2.3.

<http://www.fao.org/docrep/field/003/ab726e/AB726E03.htm#ch3> [online] [14.5.2015]

Finlex.

[http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080597?search\[type\]=pika&search\[pika\]=juo vakeltti](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080597?search[type]=pika&search[pika]=juo vakeltti) [online] [21.11.2014]

Fitzgerald, W. 2007. *Martial. The world of the epigram*. Chicago & London.

Forrest, W. G. & Spawforth, A. 2012. 'Cythera'. *OCD*, 407.

Fowler, R. 2013. *Early Greek Mythography. Volume 2: Commentary*. Oxford.

http://books.google.fi/books?id=scd8AQAAQBAJ&pg=PA320&lpg=PA320&dq=herakles+alkaios&source=bl&ots=RQnnYytnngM&sig=ZeWS-SbDJqX6ZZSGebaByBUIPAg&hl=fi&sa=X&ei=ZPNyVPzBIsr_ywPE6ICoAg&ved=0CD0Q6AEwBA#v=onepage&q=alcides%20herakles&f=false [online] [24.11.2014]

Fusi, A. 2006. *M. Valerii Martialis epigrammaton liber tertius*. Introduzione, edizione critica, traduzione e commento a cura di Alessandro Fusi. Hildesheim (Spudasmata, Bd. 108).

Föster, R. (ed.) 1893. *Scriptores Physiognomonici Graeci et Latini. Vol. I. Physiognomonica Pseudaristotelis, Graece et Latine, Adamantii cum epitomis Graece, Polemonis e recensione Georgii Hoffmanni Arabice et Latine continens*. Recensuit Richardus Foerster. Lipsiae (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana).

Galán Vioque, G. 2002. *Martial, Book VII: A Commentary*. Translated by J.J.

Zoltowski. Leiden (Mnemosyne, supplementum, vol. 226).

Georges, K. E. 1959. *Ausführliches Lateinisch-Deutsch Handwörterbuch*. 2. Band, [I-Z]. Aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel ausgearbeitet von Karl Ernst Georges. 10. Aufl., Nachdr. der 8. verb. und verm. Auflage / von Heinrich Georges. Basel.

Gilhus, I. S. 2006. *Animals, Gods and Humans. Changing attitudes to animals in Greek, Roman and early Christian ideas*. London & New York.

Griffiths, A. H. 2012. 'Eos'. *OCD*, 507.

Hammond, N. G. L. 2012. 'Molossi'. *OCD*, 966.

Harvilahti, L. et al. (toim.) 1992. *Metafora: ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki (Suomi, 162).

Haser, V. 2005. *Metaphor, Metonymy and Experientialist Philosophy*. Berlin & New York (Topics in English linguistics, 49).

Henriksén, C. 2012. *A Commentary on Martial. Epigrams Book 9*. Oxford.
https://books.google.fi/books?id=TgPJfgToMpMC&pg=PA304&lpg=PA304&dq=christer+henriks%C3%A9n+martial+parents+fronto&source=bl&ots=hdA5_Loy6W&sig=RUYuDQvNWfoGIuwjJLUmcxkx2PQ&hl=fi&sa=X&ei=aedJVbXMFYqZsgGn0IDAAQ&ved=0CB4Q6AEwAA#v=onepage&q=christer%20henriks%C3%A9n%20martial%20parents%20fronto&f=false [online] [6.5.2015]

Henriksén, C. 1999. *Martial, Book IX. A Commentary*. Vol 2. Uppsala (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Latina Upsaliensia, 24:2).

Henry, G. G. K. 1919 (?). *Roman actors*. North Carolina, 334-383.
<https://archive.org/stream/romanactors00henr#page/n27/mode/2up> [online] [21.11.2014]

Hoffmann, G. (ed.) 1893. *Polemonis De Physiognomonia liber Arabice et Latine edidit Georgius Hoffmann*. Teoksessa Förster, R. (ed.), 93-294.

Holzberg, N. 1988. *Martial*. Heidelberg (Heidelberger Studienhefte zur Altertumswissenschaft).

Howell, P. 1995. *Martial: The Epigrams Book V*. With an introduction, translation and commentary by Peter Howell. Warminster.

Howell, P. 1980. *A Commentary on Book One of the Epigrams of Martial*. London.

ITIS (Integrated Taxonomic Information System).

http://www.itis.gov/servlet/SingleRpt/SingleRpt?search_topic=TSN&search_value=169013 [online] [21.11.2014]

IUCN (International Union for Conservation of Nature). 'The IUCN Red List of Threatened Species'. <http://www.iucnredlist.org/details/170357/0> [online] [8.5.2015]

John, E. & McIver Lopes, D. (eds.) 2006. *Philosophy of literature: contemporary and classic readings: an anthology*. Malden, MA (Blackwell philosophy anthologies, 22).

Kay, N.M. 1985. *Martial Book XI: A Commentary*. London.

Ker, W. C. A. 1919 (rev. edition 1968). 'Introduction and Translation'. Teoksessa *Martial: Epigrams: in two volumes*. Vol. 1. With an English translation by Walter C. A. Ker. Cambridge (Mass.) & London (Loeb CL), vii-xv; 1-491.

Ker, W. C. A. 1920 (repr. 1968). 'Translation'. Teoksessa *Martial. Epigrams: in two volumes*. Vol. 2. With an English translation by Walter C. A. Ker. Cambridge (Mass.) & London (Loeb CL), 1-531.

Knowles, M. & Moon, R. 2006. *Introducing Metaphor*. London & New York.

Koski, M. 1992. 'Erilaisia metaforia'. Teoksessa Harvilahti, L. *et al.*, 13-32.

Kreiling, U. 2004. 'Traumvilla mit Pferdefuss'. Teoksessa Damschen G. & Heil A., 133-134.

Kropp, A. 2004. 'Die Eifersucht des Hausherrn'. Teoksessa Damschen G. & Heil A., 347-348.

Lakoff, G. & Johnson, M. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago & London.

Lakoff, G. & Turner, M. 1989. *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago.

Leech, G. 1969 (repr. 1979). *A Linguistic Guide to English Poetry*. London (English language series, 4).

Mantke, J. 1967-1968. 'Do we know Martial's parents? (Mart. V 34)'. *Eos* 57, 234-244.

Moreno Soldevila, R. 2006. *Martial, book IV: a commentary*. Leiden (Mnemosyne, Supplementum, vol. 278).

Newmyer, S. T. 2011. *Animals in Greek and Roman thought. A Sourcebook*. London & New York (Routledge sourcebooks for the ancient world).

OCD = Oxford Classical Dictionary. 2012 (4th edition). Edited by S. Hornblower and A. Spawforth. Oxford.

OLD = Oxford Latin Dictionary. 1985. (Repr.). Edited by P. G. W. Glare. Oxford.

Polkunen, M-L. 2000. 'Suomennos, selitykset ja sanastot.' Teoksessa *Martialis, Marcus Valerius. Venus, viini ja vapaus. Epigrammeja*. Keuruu, 11-312.

Rose, H. J. & Scheld, J. 2012. 'Flora'. *OCD*, 582.

Roth, J. P. 2009. *Roman warfare*. New York (Cambridge Introduction to Roman Civilization).

Schöffel, C. 2002. *Martial, Buch 8: Einleitung, Text, Übersetzung, Kommentar*. Stuttgart (Palingenesia, Bd. 77).

Shackleton Bailey, D. R. 1993a. 'Introduction & Translation'. Teoksessa *Martial: Epigrams: Vol. 1*. Edited and translated by D. R. Shackleton Bailey. Cambridge (Mass.) & London (Loeb CL), 1-395.

Shackleton Bailey, D.R. 1993b. 'Translation'. Teoksessa *Martial: Epigrams: Vol 2*. Edited and translated by D.R. Shackleton Bailey. Cambridge (Mass.) & London (Loeb CL), 2-409.

Sullivan, J. P. 1991. *Martial: the unexpected classic. A literary and historical study*. Cambridge.

Suomen tulli. 'Lihasta, kalasta, äyriäisistä, nilviäisistä tai muista vedessä elävistä selkärangattomista valmistetut tuotteet'.

http://www.tulli.fi/fi/suomen_tulli/julkaisut_ja_esitteet/kasikirjat/kayttotariffi/osa1/jako04/ryhma16.pdf, s. 16-6. [online] [8.5.2015]

Toynbee, J. M. C. 1973. *Animals in Roman life and art*. New York.

Vidén, G. 1993. *Women in Roman literature. Attitudes of Authors under the Early Empire*. Göteborg (Acta Universitatis Gothoburgensis. Studia Graeca et Latina Gothoburgensia 57).

Watson, L. & Watson, P. (eds.) 2003. *Martial. Select epigrams*. Cambridge (Cambridge Greek and Latin Classics).

Weidner, A. 1889. *D. Iunii Iuvenalis Saturae*. Erklärt von Andreas Weidner. Leipzig.
<http://www.archive.org/stream/diuniiiuvenalis00weidgoog#page/n180/mode/2up>
[online] [21.11.2014]

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Eläinmaininnat keisaria ylistävissä epigrammeissa	45
Taulukko 2. Kuvaannolliset ilmaukset keisaria ylistävissä epigrammeissa	46
Taulukko 3. Eläinmaininnat gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävissä epigrammeissa	49
Taulukko 4. Kuvaannolliset ilmaukset gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävissä epigrammeissa	49
Taulukko 5. Eläinmaininnat maaseutua ja luontoa ylistävissä epigrammeissa	53
Taulukko 6. Kuvaannolliset ilmaukset maaseutua ja luontoa ylistävissä epigrammeissa	53
Taulukko 7. Eläinmaininnat muissa ylistysepigrammeissa	57
Taulukko 8. Kuvaannolliset ilmaukset muissa ylistysepigrammeissa	58
Taulukko 9. Eläinmaininnat seksuaalissävytteisissä epigrammeissa	69
Taulukko 10. Kuvaannolliset ilmaukset seksuaalissävytteisissä epigrammeissa	69
Taulukko 11. Eläinmaininnat plagioijia ja huonoja runoilijoita koskevissa epigrammeissa	73
Taulukko 12. Kuvaannolliset ilmaukset plagioijia ja huonoja runoilijoita koskevissa epigrammeissa	73
Taulukko 13. Eläinmaininnat kitsaita patronuksia ja pitojen isäntiä koskevissa epigrammeissa	76
Taulukko 14. Kuvaannolliset ilmaukset kitsaita patronuksia ja pitojen isäntiä koskevissa epigrammeissa	76
Taulukko 15. Eläinmaininnat ahneita ja kiittämättömiä pitovieraita koskevissa epigrammeissa	79
Taulukko 16. Kuvaannolliset ilmaukset ahneita ja kiittämättömiä pitovieraita koskevissa epigrammeissa	80
Taulukko 17. Eläinmaininnat turhamaisia ja ylpeitä ihmisiä koskevissa epigrammeissa	83
Taulukko 18. Kuvaannolliset ilmaukset turhamaisia ja ylpeitä ihmisiä koskevissa epigrammeissa	83

Taulukko 19. Eläinmaininnat filosofeja koskevissa epigrammeissa	85
Taulukko 20. Kuvaannolliset ilmaukset filosofeja koskevissa epigrammeissa	85
Taulukko 21. Eläinmaininnat sekalaisia tapauksia koskevissa epigrammeissa	91
Taulukko 22. Kuvaannolliset ilmaukset sekalaisia tapauksia koskevissa epigrammeissa	91
Taulukko 23. Yhteenveto eläinmaininnoista ylistysepigrammeissa	93
Taulukko 24. Yhteenveto eläinmaininnoista ivaepigrammeissa	94
Taulukko 25. Yhteenveto kuvaannollisista ilmauksista ylistysepigrammeissa Leechin teorian mukaan	97
Taulukko 26. Yhteenveto kuvaannollisista ilmauksista ivaepigrammeissa Leechin teorian mukaan	97

LIITTEET

LIITE 1. Ylistys- ja ivaepigrammit Loeb-edition numeroinnin mukaan.

Ylistysepigrammit (52 kpl.)

Liber de spectaculis: 3, 5, 6b, 9, 10, 13, 15, 16, 17, 21, 27, 28, 30; **1. kirja**: 6, 14, 22, 49, 55, 60, 78, 104, 109; **3. kirja**: 35, 58; **4. kirja**: 30, 74; **5. kirja**: 7, 37, 65; **6. kirja**: 3, 34, 38; **7. kirja**: 2, 8; **8. kirja**: 11, 21, 26, 28, 32, 55, 65, 78; **9. kirja**: 13, 31, 61, 71, 101; **10. kirja**: 30, 50, 92; **12. kirja**: 31; **14. kirja**: 4.

Ivaepigrammit (53 kpl.)

Liber de spectaculis: 8; **1. kirja**: 41, 43, 53, 79, 83; **2. kirja**: 37, 43, 46, 47, 61, 66; **3. kirja**: 32, 43, 44, 45, 50, 55, 62, 77, 93, 95; **4. kirja**: 4, 53, 56; **5. kirja**: 44, 60; **6. kirja**: 39, 77, 93; **7. kirja**: 20, 30, 78, 95; **9. kirja**: 27, 29, 47, 57, 68; **10. kirja**: 5, 11, 65, 67, 90, 98, 100; **11. kirja**: 21, 29, 32; **12. kirja**: 32, 36, 61, 63.

LIITE 2. Tutkimuksessa käytettyjen editioiden konkordanssi.

Editioiden epigramminumeroinnit vastaavat pääsääntöisesti toisiaan. Tässä mainitaan vain ne epigrammit, joiden numeroinnit eroavat. Loeb-edition *Liber de spectaculis* (*spect.*) esiintyy Teubner-editiossa nimellä *Epigrammaton liber* (*Epigr.*).

Epigrammikirja	LOEB	TEUBNER
<i>spect. / Epigr.</i>	5	6
	6b	8
	9	11
	8	10
	10	12
	13	15
	15	17
	16	18
	17	20
	21	24
	27	32
	28	34
	30	33
8. kirja	55	53
9. kirja	13	12

LIITE 3. Tutkimuksessa esiintyvät eläinmaininnat (latina - suomi).

Mukana luettelossa ovat myös ihmisiin viittaavat *mulio* ('muulinajaja') ja *subulcus* ('sikopaimen') niiden sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi.

<u>latina</u>	<u>suomi</u>
adlatrare, caninus, canis, catellus, -a, Molossus	koira
agnus, -a	karitsa
anas	ankka
anguilla	ankerias
anser	hanhi
aper	villisika
apis	mehiläinen
aquila	kotka
araneus	hämähäkki
asellus	aasi
attagena	frankoliini (kanalintu)
atthis	satakieli
avis	lintu
Baetici grex, grex, ovis	lammas
belua, elephas, pecus Indica	elefantti
bos, iuventus, taurus	härkä
caballus, equus	hevonen
cammarus	hummeri
capella	vuohi
capo, gallus	kukko
catulus, tigris	tiikeri
cervus	hirvi
cicada	heinäsirkka
cimex	kirppu
Cinyphius maritus, haedus, hircosus, hircus, pecoris maritus, vir capellarum	pukki

columba	kyyhkynen
concha	simpukka
corcodilus	krokotiili
cornix	varis
corvus	korppi
culix	sääski
cycnus, olor	joutsen
damma	peura
dipsas, serpere, vipera	kyy, käärme
dorcas	gaselli
formica	muurahainen
gerres	mojarra (kala)
ginnus, mula	muuli
glis, nitela	pähkinähiiri
grus, Strymonius grex	kurki
lacertus, scomber	makrilli
leo	leijona
lepus	jänis
lupus	meriahven
maena	kilohaili
mugil	juovakeltti
mulio	muulinajaja
mullus	punamullo
muraena	mureena
murex	purppurakotilo
mus	hiiri
noctua	pöllö
noxia avis, vulturinus	korppikotka
onocrotalus	pelikaani
ostreum	osteri

palumbus	metsäkyyhky
papilio	perhonen
pardus	leopardi
passer	varpunen
pavo	riikinkukko
pecudes	kotieläimet
pecus	karja
pecus, portitor Helles	oinas
perdix	peltopyy
phasiana, Phasis avis	fasaani
phoenix, Stymphalida	lintu, mytologinen (ks. avis = phoenix, 5.7.2)
pica	harakka
piscis	kala
pullus	kananpoika
rana	sammakko
rhinoceros	sarvikuono
Rhodia femina	kana
rhombus	kampela
salamandra	salamanteri
sciurus	orava
scorpios	skorpioni
subulcus	sikopaimen
sus, porcus	sika
tinea	koi
turdus	rastas
turtur	turturikyyhky
ursus	karhu
vison	visentti
vitulus	vasikka
volpes	kettu

LIITE 4. Tutkimuksessa esiintyvät eläinmaininnat (suomi – latina).

Mukana luettelossa ovat myös ihmisiin viittaavat *mulio* (‘muulinajaja’) ja *subulcus* (‘sikopaimen’) niiden sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi.

<u>suomi</u>	<u>latina</u>
aasi	asellus
ankerias	anguilla
ankka	anas
elefantti	belua, elephas, pecus Indica
fasaani	phasiana, Phasis avis
frankoliini (kanalintu)	attagena
gaselli	dorcas
hanhi	anser
harakka	pica
heinäsirkka	cicada
hevonen	caballus, equus
hiiri	mus
hirvi	cervus
hunneri	cammarus
hämähäkki	araneus
härkä	bos, iuventus, taurus
joutsen	cycnus, olor
juovakeltti	mugil
jänis	lepus
kala	piscis
kampela	rhombus
kana	Rhodia femina
kananpoika	pullus
karitsa	agnus, -a
karhu	ursus

karja	pecus
kettu	volpes
kilohaili	maena
kirppu	cimex
koi	tinea
koira	adlatrare, caninus, canis, catellus, -a, Molossus
korppi	corvus
korppikotka	noxia avis, vulturinus
kotieläimet	pecudes
kotka	aquila
krokotiili	corcodilus
kukko	capo, gallus
kurki	grus, Strymonius grex
kyy, käärme	dipsas, serpere, vipera
kyyhkynen	columba
lammas	Baetici grex, grex, ovis
leijona	leo
leopardi	pardus
lintu	avis
lintu, mytologinen	phoenix (ks. avis = phoenix 5.7.2), Stymphalida
makrilli	lacertus, scomber
mehiläinen	apis
meriahven	lupus
metsäkyyhky	palumbus
mojarra (kala)	gerres
mureena	muraena
muuli	ginnus, mula
muulinajaja	mulio
muurahainen	formica
oinas	pecus, portitor Helles

orava	sciurus
osteri	ostreum
pelikaani	onocrotalus
peltopyy	perdix
perhonen	papilio
peura	damma
pukki	Cinyphius maritus, haedus, hircosus, hircus, pecoris maritus, vir capellarum
punamullo	mullus
purppurakotilo	murex
pähkinähiiri	glis, nitela
pöllö	noctua
rastas	turdus
riikinkukko	pavo
salamanteri	salamandra
sammakko	rana
sarvikuono	rhinoceros
satakieli	atthis
sika	porcus, sus
sikopaimen	subulcus
simpukka	concha
skorpioni	scorpios
sääski	culix
tiikeri	catulus, tigris
turturikyhky	turtur
varis	cornix
varpunen	passer
vasikka	vitulus
villisika	aper
visentti	vison
vuohi	capella

LIITE 5. Eläinmaininnat epigrammeissa.

Mukana luettelossa ovat myös ihmisiin viittaavat *mulio* ('muulinajaja') ja *subulcus* ('sikopaimen') niiden sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi. Sen sijaan *eques* ('ritari', 'ratsumies', ks. 11.21.1, s. 67) ei ole mukana tutkimusaineistossa, koska sen eläinkonnotaatio ei ole yhtä selkeä.

adlatrare	2.61.6; 5.60.1
agnus, -a	3.58.21; 5.37.2; 9.71.6; 10.92.7
anas	3.93.12
anguilla	12.31.5
anser	3.58.13; 9.31.5
aper	<i>spect.</i> 15.2; <i>spect.</i> 27.4; 1.43.2; 1.43.9; 1.43.12; 1.43.13; 1.43.14; 1.49.24; 1.104.7; 3.50.8; 3.77.2; 5.65.2; 5.65.10; 7.2.4; 7.20.4; 7.78.3; 9.57.11; 9.101.6
apis	2.46.2; 6.34.4; 9.13.2
aquila	1.6.1; 10.65.12; 10.100.4
araneus	3.93.5
asellus	6.39.16; 12.36.13
attagena	2.37.3
atthis	1.53.9
avis	<i>spect.</i> 21.6; 5.7.2; 8.32.8; 8.78.12; 9.31.2; 12.31.6
Baetici grex	5.37.7
belua	1.104.10; 6.77.8
bos	5.65.6; 9.101.10
caballus	1.41.20
cammarus	2.43.12
caninus	5.60.10; 7.95.10; 10.5.5
canis	<i>spect.</i> 30.4; 1.22.5; 1.83.2; 3.32.4; 3.55.4; 4.53.8; 4.74.4; 5.44.8; 6.93.4; 7.20.17; 9.29.12; 9.101.8; 10.5.11; 11.32.4
capella	4.4.4
capo	3.58.38
catellus, -a	1.83.1; 1.109.5; 1.109.14

catulus	3.44.6
cervus	1.49.26; 1.104.4; 9.101.7
cicada	3.93.3
cimex	11.32.1
Cinyphius maritus	7.95.13
columba	1.109.2; 3.58.18; 8.28.13; 8.32.2; 10.65.12
concha	2.47.2; 5.37.3; 6.34.3; 7.78.2
corcodilus	3.93.7
cornix	10.67.5
corvus	1.53.8; 3.43.2; 3.95.2
culix	3.93.9
cycnus	3.43.2; 5.37.1
damma	<i>spect.</i> 30.1; 1.49.23; 3.58.28; 4.7.4; 4.74.1
dipsas	3.44.7
dorcas	10.65.13
elephas	<i>spect.</i> 17.1; 8.65.9
eques	11.21.1
equus	<i>spect.</i> 3.4; <i>spect.</i> 28.6; 1.49.4; 1.49.25; 6.38.7; 7.8.8; 7.30.6; 8.11.6; 8.21.6; 8.26.3; 9.68.6; 9.101.18; 10.50.6
formica	3.93.3
gallus	3.58.17; 9.68.3
gerres	12.32.15
ginnus	6.77.7
glis	3.58.36
grex	2.43.4
grus	9.13.7
haedus	10.92.7
hircosus	9.47.5; 10.98.10
hircus	4.4.4; 6.93.3
iuventus	<i>spect.</i> 16b.3; 1.60.4; 1.104.20; 14.4.1
lacertus	7.78.1

leo	<i>spect.</i> 6b1; <i>spect.</i> 10.1; <i>spect.</i> 15.5; <i>spect.</i> 27.3; 1.6.3; 1.14.5; 1.22.1; 1.22.2; 1.60.1; 1.60.2; 1.60.6; 1.104.13; 1.104.22; 5.65.2; 5.65.9; 6.93.3; 8.55.2; 8.55.7; 9.71.1; 9.71.7; 9.71.10; 9.101.6; 10.65.13; 10.90.10; 10.100.3; 12.61.5
lepus	1.6.4; 1.14.4; 1.22.1; 1.22.5; 1.49.25; 1.60.1; 1.104.14; 3.77.2; 7.20.5; 7.78.3
lupus	2.37.4; 10.30.21
maena	12.32.15
Molossus	<i>spect.</i> 30.1
mugil	10.30.23
mula	1.79.3; 3.62.6; 9.57.4
mulio	9.57.9
mullus	2.37.4; 2.43.11; 3.45.5; 3.77.1; 7.78.3; 10.30.24
muraena	2.37.5; 10.30.22
murex	4.4.6; 12.63.4
mus	11.29.3
nitela	5.37.8
noctua	3.93.10; 10.100.4
noxia avis	10.5.12
olor	1.53.8; 8.28.13
onocrotalus	11.21.10
ostreum	3.45.6; 7.20.7; 7.78.3
ovis	6.3.6; 8.28.6; 12.63.3
palumbus	2.37.6; 3.58.19
papilio	12.61.6
pardus	<i>spect.</i> 15.7; 1.104.2
passer	1.109.1
pavo	3.58.13; 5.37.12
pecoris maritus	9.71.1
pecudes	9.71.9
pecus	8.28.20; 8.55.4; 9.61.4
pecus Indica	5.37.5

perdix 3.58.15
 phasiana 3.58.16
 Phasis avis 3.77.4
 phoenix 5.37.13
 pica 1.53.10
 piscis 1.55.9; 3.35.2; 3.58.27; 4.30.3; 4.30.16; 4.56.5; 10.30.18
 porcus 2.37.2; 3.58.20; 10.11.4
 portitor Helles 9.71.7
 pullus 2.37.5; 3.58.50; 6.93.5
 rana 3.93.8
 rhinoceros *spect.* 9.2
 Rhodia femina 3.58.17
 rhombus 3.45.5; 10.30.21
 salamandra 2.66.7
 sciurus 5.37.13
 scomber 3.50.9
 scorpios 3.44.8
 serpere 1.78
 Strymonius grex 9.29.8
 Stymphalida 9.101.7
 subulcus 10.98.10
 sus *spect.* 13.2; 2.37.2; 7.78.3
 taurus *spect.* 5.1; *spect.* 9.4; *spect.* 16b.1; *spect.* 16b.2; *spect.* 17.2; *spect.* 27.3;
spect. 27.7; 2.43.5; 3.58.10; 8.55.4; 12.61.5
 tigris 1.104.2; 3.44.6; 8.26.3; 8.26.8
 tineia 2.46.10
 turdus 3.58.26; 3.77.1; 7.20.6; 11.21.5
 turtur 3.58.19; 7.20.15
 ursus *spect.* 8.1; *spect.* 15.3; *spect.* 21.7; 1.104.5
 vipera 1.41.7; 4.4.11
 vir capellarum 3.93.11

vison	1.104.8; 9.57.10
vitulus	3.58.11; 6.38.8
volpes	4.4.11; 10.100.3
vulturinus	9.27.2

LIITE 6. Eläinmaininnat ylistysepigrammeissa.

Keisaria ylistävät epigrammit

agna	karitsa	9.71.6
anser	hanhi	9.31.5
aper	villisika	1.104.7; 5.65.2; 5.65.10; 7.2.4; 9.101.6
apis	mehiläinen	6.34.4; 9.13.2
aquila	kotka	1.6.1
avis	lintu	<i>spect.</i> 21.6; 5.7.2; 8.32.8; 8.78.12; 9.31.2
belua	elefantti	1.104.10
bos	härkä	5.65.6; 9.101.10
canis	koira	<i>spect.</i> 30.4; 1.22.5; 4.74.4; 9.101.8
cervus	hirvi	1.104.4, 9.101.7
columba	kyyhkynen	8.32.2
concha	simpukka	6.34.3
damma	peura	<i>spect.</i> 30.1; 4.7.4; 4.74.1
elephas	elefantti	<i>spect.</i> 17.1; 8.65.9
equus	hevonen	<i>spect.</i> 3.4; <i>spect.</i> 28.6; 7.8.8; 8.11.6; 8.21.6; 8.26.3; 9.101.18
grus	kurki	9.13.7
iuuencus	härkä	<i>spect.</i> 16b.3; 1.60.4; 1.104.20; 14.4.1
leo	leijona	<i>spect.</i> 6b1; <i>spect.</i> 10.1; 1.6.3; 1.14.5; 1.22.1; 1.22.2; 1.60.1; 1.60.2; 1.60.6; 1.104.13; 1.104.22; 5.65.2; 5.65.9; 8.55.2; 8.55.7; 9.71.1; 9.71.7; 9.71.10; 9.101.6
lepus	jänis	1.6.4; 1.14.4; 1.22.1; 1.22.5; 1.60.1; 1.104.14
Molossus	molossikoira	<i>spect.</i> 30.1
ovis	lammas	6.3.6
pardus	leopardi	1.104.2
pecoris maritus	pukki	9.71.1
pecus	karja	8.55.4; 9.61.4
pecudes	kotieläimet	9.71.9

piscis	kala	4.30.3; 4.30.16
portitor	Helles oinas	9.71.7
rhinoceros	sarvikuono	<i>spect.</i> 9.2
serpere	kiemurrella (=käärme)	1.78
Stymphalida	lintu, mytol.	9.101.7
taurus	härkä	<i>spect.</i> 5.1; <i>spect.</i> 9.4; <i>spect.</i> 16b.1; <i>spect.</i> 16b.2; <i>spect.</i> 17.2; 8.55.4
tigris	tiikeri	1.104.2; 8.26.3; 8.26.8
ursus	karhu	<i>spect.</i> 21.7; 1.104.5
vison	visentti	1.104.8

Gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävät epigrammit

aper	villisika	<i>spect.</i> 15.2; <i>spect.</i> 27.4
equus	hevonen	10.50.6
leo	leijona	<i>spect.</i> 15.5; <i>spect.</i> 27.3
pardus	leopardi	<i>spect.</i> 15.7
sus	sika	<i>spect.</i> 13.2
taurus	härkä	<i>spect.</i> 27.3; <i>spect.</i> 27.7
ursus	karhu	<i>spect.</i> 15.3

Maaseutua ja luontoa ylistävät epigrammit

agnus, -a	karitsa	3.58.21; 10.92.7
anguilla	ankerias	12.31.5
anser	hanhi	3.58.13
aper	villisika	1.49.24
avis	lintu	12.31.6
capo	(syöttö)kukko	3.58.38
cervus	hirvi	1.49.26
columba	kyyhkynen	3.58.18
damma	peura	1.49.23; 3.58.28
equus	hevonen	1.49.4; 1.49.25

gallus	kukko	3.58.17
glis	pähkinähiiri	3.58.36
haedus	vuohi	10.92.7
lepus	jänis	1.49.25
lupus	meriahven	10.30.21
mugil	juovakeltti	10.30.23
mullus	punamullo	10.30.24
muraena	mureena	10.30.22
murex	purppurakotilo	12.63.4
ovis	lammas	12.63.3
palumbus	metsäkyhky	3.58.19
pavo	riikinkukko	3.58.13
perdix	peltopyy	3.58.15
phasiana	fasaani	3.58.16
piscis	kala	1.55.9; 3.58.27; 10.30.18
porcus	porsas	3.58.20
pullus	kananpoika	3.58.50
Rhodia femina kana		3.58.17
rhombus	kampela	10.30.21
taurus	härkä	3.58.10
turdus	rastas	3.58.26
turtur	turturikyhky	3.58.19
vitulus	vasikka	3.58.11

Muut ylistysepigrammit

agna	karitsa	5.37.2
Baetici grex	lammas	5.37.7
catella	koiranpentu	1.109.5; 1.109.14
columba	kyhkynen	1.109.2; 8.28.13
concha	simpukka	5.37.3

cycnus	joutsen	5.37.1
equus	hevonen	6.38.7
nitela	pähkinähiiri	5.37.8
olor	joutsen	8.28.13
ovis	lammas	8.28.6
passer	varpunen	1.109.1
pavo	riikinkukko	5.37.12
pecus	oinas	8.28.20
pecus Indica	elefantti	5.37.5
phoenix	lintu, mytol.	5.37.13
piscis	kala	3.35.2
sciurus	orava	5.37.13
vitulus	vasikka	6.38.8

LIITE 7. Eläinmaininnat ivaepigrammeissa.

Mukana luettelossa ovat myös ihmisiin viittaavat *mulio* ('muulinajaja', ks. Filosofit) ja *subulcus* ('sikopaimen', ks. Seksuaalissävytteiset epigrammit) niiden sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi.

Seksuaalissävytteiset epigrammit

adlatrare	haukkua (=koira)	2.61.6
anas	ankka	3.93.12
aquila	kotka	10.65.12
aper	villisika	3.77.2
araneus	hämähäkki	3.93.5
canis	koira	1.83.2; 3.32.4; 6.93.4
capella	vuohi	4.4.4
catellus	koiranpentu	1.83.1
cicada	heinäsirkka	3.93.3
columba	kyyhkynen	10.65.12
concha	simpukka	2.47.2
corcodilus	krokotiili	3.93.7
cornix	varis	10.67.5
corvus	korppi	3.95.2
culix	sääski	3.93.9
dorcas	gaselli	10.65.13
equus	hevonen	7.30.6
formica	muurahainen	3.93.3
hircosus	pukinhajuinen	9.47.5; 10.98.10
hircus	pukki	4.4.4; 6.93.3
leo	leijona	6.93.3; 10.65.13; 10.90.10
lepus	jänis	3.77.2
mullus	punamullo	3.77.1
murex	purppurakotilo	4.4.6

mus	hiiri	11.29.3
noctua	pöllö	3.93.10
onocrotalus	pelikaani	11.21.10
Phasis avis	fasaani	3.77.4
pullus	kananpoika	6.93.5
rana	sammakko	3.93.8
subulcus	sikopaimen	10.98.10
turdus	rastas	3.77.1; 11.21.5
vipera	kyy	4.4.11
vir capellarum	pukki	3.93.11
volpes	kettu	4.4.11
vulturinus	korppikotka	9.27.2

Plagioijat ja huonot runoilijat

aper	villisika	3.50.8
aquila	kotka	10.100.4
atthis	satakieli	1.53.9
caninus	koiramainen	10.5.5
canis	koira	10.5.11
catulus	tiikerinpentu	3.44.6
corvus	korppi	1.53.8
dipsas	kyy	3.44.7
leo	leijona	10.100.3
mullus	punamullo	3.45.5
noctua	pöllö	10.100.4
noxia avis	korppikotka	10.5.12
olor	joutsen	1.53.8
ostreum	osteri	3.45.6
pica	harakka	1.53.10
rhombus	kampela	3.45.5

scomber	makrilli	3.50.9
scorpios	skorpioni	3.44.8
tigris	tiikeri	3.44.6
volpes	kettu	10.100.3

Kitsaat patronukset ja pitojen isännät

aper	villisika	1.43.2; 1.43.9; 1.43.12; 1.43.13; 1.43.14
apis	mehiläinen	2.46.2
asellus	aasi	12.36.13
cammarus	hummeri	2.43.12
grex	(lammas)lauma	2.43.4
mullus	punamullo	2.43.11
taurus	härkä	2.43.5
tinea	koi	2.46.10

Ahneet ja kiittämättömät pitovieraat

aper	villisika	7.20.4; 7.78.3
attagena	frankoliini	2.37.3
canis	koira	5.44.8; 7.20.17
concha	simpukka	7.78.2
lacertus	makrilli	7.78.1
lepus	jänis	7.20.5; 7.78.3
lupus	meriahven	2.37.4
mullus	punamullo	2.37.4; 7.78.3
muraena	mureena	2.37.5
ostreum	osteri	7.20.7; 7.78.3
palumbus	metsäkyyhky	2.37.6
porcus	porsas	2.37.2
pullus	kananpoika	2.37.5
sus	sika	2.37.2; 7.78.3

turdus	rastas	7.20.6
turtur	turturikyhky	7.20.15

Turhamaiset ja ylpeät ihmiset

belua	elefantti	6.77.8
canis	koira	3.55.4; 11.32.4
cimex	kirppu	11.32.1
corvus	korppi	3.43.2
cycnus	joutsen	3.43.2
ginnus	muuli	6.77.7
leo	leijona	12.61.5
mula	muuli	3.62.6
papilio	perhonen	12.61.6
porcus	porsas	10.11.4
salamandra	salamanteri	2.66.7
taurus	härkä	12.61.5

Filosofit

aper	villisika	9.57.11
canis	koira	4.53.8
mula	muuli	9.57.4
mulio	muulinajaja	9.57.9
vison	visentti	9.57.10

Sekalaisia tapauksia

adlatrare	haukkua (=koira)	5.60.1
asellus	aasi	6.39.16
caballus	hevonen	1.41.20
caninus	koiramainen	5.60.10; 7.95.10
canis	koira	9.29.12

Cinyphius maritus pukki 7.95.13

equus hevonen 9.68.6

gallus kukko 9.68.3

gerres mojarra 12.32.15

maena kilohaili 12.32.15

mula muuli 1.79.3

piscis kala 4.56.5

Strymonius grex kurkilauma 9.29.8

ursus karhu *spect.* 8.1

vipera kyy 1.41.7

LIITE 8. Eläinmainintojen jakaantuminen kuvaannollisiin ilmauksiin ylistävissä epigrammeissa.

Keisaria ylistävät epigrammit

allegoria (agna 9.71.6; **aper** 1.104.7; **belua** 1.104.10; **canis spect.** 30.4; 1.22.5; 4.74.4; **cervus** 1.104.4; **damma spect.** 30.1; 4.7.4; 4.74.1; **elephas spect.** 17.1; **iuvenus** 1.60.4; 1.104.20; **leo** 1.6.3; 1.14.5; 1.22.1; 1.60.1; 1.60.2; 160.6; 1.104.13; 1.104.22; 9.71.1; **lepus** 1.6.4; 1.14.4; 1.22.1; 1.22.5; 1.60.1; 1.104.14; **Molossus spect.** 30.1; **pardus** 1.104.2; **pecoris maritus** 9.71.1; **piscis** 4.30.3; **portitor Helles** 9.71.7; **taurus spect.** 17.2; **tigris** 1.104.2; **ursus** 1.104.5; **vison** 1.104.8.)

antropomorfinen metafora (**anser** 9.31.5; **avis** 8.32.8; **grus** 9.13.7; **leo spect.** 10.1; 1.22.2; 8.55.2; 8.55.7; **pecus** 8.55.4; **rhinoceros spect.** 9.2; **taurus** 8.55.4; **ursus spect.** 21.7)

konkretisoiva metafora (**aper** 5.65.2; 5.65.10; 9.101.6; **avis spect.** 21.6; **bos** 5.65.6; 9.101.10; **canis** 9.101.8 **cervus** 9.101.7; **equus spect.** 28.6; 8.21.6; **leo spect.** 6b.1; 5.65.2; 5.65.9; 9.71.7; 9.71.10; 9.101.6; **ovis** 6.3.6; **serpere** 1.78.2; **Stymphalida** 9.101.7; **taurus spect.** 5.1; *spect.* 16b.1; *spect.* 16b.2; **tigris** 8.26.3, 8.26.8)

käänteinen animistinen metafora (**taurus spect.** 9.4)

symboli (**aper** 7.2.4; **apis** 9.13.2; **aquila** 1.6.1; **avis** 5.7.2; 8.78.12; 9.31.2; **elephas** 8.65.9; **columba** 8.32.2; **equus spect.** 3.4; 7.8.8; 8.11.6; 8.26.2; 9.101.18; **iuvenus spect.** 16b.3; 14.4.1; **pecudes** 9.71.9; **pecus** 9.61.4; **piscis** 4.30.16.)

vertauskuva (**apis** 6.34.4; **concha** 6.34.3.)

Gladiaattoreita ja vaununajajia ylistävät epigrammit

antropomorfinen metafora (**sus spect.** 13.2)

konkretisoiva metafora (**aper spect.** 15.2; *spect.* 27.4; **leo spect.** 15.5; *spect.* 27.3; **pardus spect.** 15.7; **taurus spect.** 27.3; *spect.* 27.7; **ursus spect.** 15.3)

symboli (**equus** 10.50.6)

Maaseutua ja luontoa ylistävät epigrammit

antropomorfinen metafora (**mugil** 10.30.23; **mullus** 10.30.24)

symboli (**agnus** 3.58.21; 10.92.7; **anguilla** 12.31.5; **anser** 3.58.13; **aper** 1.49.24; **avis** 12.31.6; **capo** 3.58.38; **cervus** 1.49.26; **columba** 3.58.18; **damma** 1.49.23; 3.58.28; **equus** 1.49.4; 1.49.25; **gallus** 3.58.17; **glis** 3.58.36; **haedus** 10.92.7; **lepus** 1.49.25; **lupus** 10.30.21; **muraena** 10.30.22; **murex** 12.63.4; **ovis** 12.63.3; **palumbus** 3.58.19;

pavo 3.58.13; **perdix** 3.58.15; **phasiana** 3.58.16; **piscis** 1.55.9; 3.58.27; 10.30.18;
porcus 3.58.20; **pullus** 3.58.50; **Rhodia femina** 3.58.17; **rhombus** 10.30.21; **taurus**
3.58.10; **turdus** 3.58.26; **turtur** 3.58.19; **vitulus** 3.58.11)

Muut ylistysepigrammit

animistinen metafora (**piscis** 3.35.2)

antropomorfinen metafora (**catella** 1.109.5; 1.109.14)

dehumanisoiva metafora (**equus** 6.38.7; **vitulus** 6.38.8)

konkretisoiva metafora (**pecus** 8.28.20)

symboli (**columba** 8.28.13; **olor** 8.28.13; **ovis** 8.28.6)

vertauskuva (**agna** 5.37.2; **Baetici grex** 5.37.7; **columba** 1.109.2; **concha** 5.37.3;
cycnus 5.37.1; **nitela** 5.37.8; **passer** 1.109.2; **pavo** 5.37.12; **pecus Indica** 5.37.5;
phoenix 5.37.13; **sciurus** 5.37.13)

LIITE 9. Eläinmainintojen jakaantuminen kuvaannollisiin ilmauksiin ivaepigrammeissa.

Mukana luettelossa ovat myös ihmisiin viittaavat *mulio* ('muulinajaja', ks. Filosofit, vertauskuva) ja *subulcus* ('sikopaimen', ks. Seksuaalissävytteiset epigrammit, dehumanisoiva metafora) niiden sisältämän vahvan eläinkonnotaation vuoksi.

Seksuaalissävytteiset epigrammit

dehumanisoiva metafora (*adlatrare* 2.61.6; *anas* 3.93.12; *aquila* 10.65.12; *canis* 1.83.2; 3.32.4; *catellus* 1.83.1; *cicada* 3.93.3; *columba* 10.65.12; *culix* 3.93.9; *dorcas* 10.65.13; *formica* 3.93.3; *hircosus* 9.47.5; 10.98.10; *leo* 10.65.13; 10.90.10; *mus* 11.29.3; *subulcus* 10.98.10; *turdus* 11.21.5)

metonymia (*equus* 7.30.6)

symboli (*aper* 3.77.2; *lepus* 3.77.2; *mullus* 3.77.1; *Phasis avis* 3.77.4; *turdus* 3.77.1)

vertauskuva (*araneus* 3.93.5; *canis* 6.93.4; *capella* 4.4.4; *concha* 2.47.2; *corcodilus* 3.93.7; *cornix* 10.67.5; *corvus* 3.95.2; *hircus* 4.4.4, 6.93.3; *leo* 6.93.3; *murex* 4.4.6; *noctua* 3.93.10; *onocrotalus* 11.21.10; *pullus* 6.93.5; *rana* 3.93.8; *vipera* 4.4.11; *vir capellarum* 3.93.11; *volpes* 4.4.11; *vulturinus* 9.27.2)

Plagioijat ja huonot runoilijat

dehumanisoiva metafora (*atthis* 1.53.9; *aquila* 10.100.4; *corvus* 1.53.8; *leo* 10.100.3; *noctua* 10.100.4; *olor* 1.53.8; *pica* 1.53.10; *volpes* 10.100.3)

symboli (*aper* 3.50.8; *caninus* 10.5.5; *canis* 10.5.11; *mullus* 3.45.5; *noxia avis* 10.5.12; *ostreum* 3.45.6; *rhombus* 3.45.5; *scomber* 3.50.9)

vertauskuva (*catulus* 3.44.6; *dipsas* 3.44.7; *scorpions* 3.44.8; *tigris* 3.44.6)

Kitsaat patronukset ja pitojen isännät

antropomorfinen metafora (*cammarus* 2.43.12)

symboli (*aper* 1.43.2; 1.43.9; 1.43.12; 1.43.13; *grex* 2.43.4; *mullus* 2.43.11.)

vertauskuva (*aper* 1.43.14; *apis* 2.46.2; *asellus* 12.36.13; *taurus* 2.43.3; *tinea* 2.46.10.)

Ahneet ja kiittämättömät pitovieraat

dehumanisoiva metafora (**canis** 5.44.8)

symboli (**aper** 7.20.4; 7.78.3; **attagen(a)** 2.37.3; **canis** 7.20.17; **concha** 7.78.2; **lacertus** 7.78.1; **lepus** 7.20.5; 7.78.3; **lupus** 2.37.4; **mullus** 2.37.4; 7.78.3; **muraena** 2.37.5; **ostreum** 7.20.7; 7.78.3; **palumbus** 2.37.6; **porcus** 2.37.2; **pullus** 2.37.5; **sus** 2.37.2; 7.78.3; **turdus** 7.20.6; **turtur** 7.20.15)

Turhamaiset ja ylpeät ihmiset

dehumanisoiva metafora (**corvus** 3.43.2; **cycnus** 3.43.2; **leo** 12.61.5; **papilio** 12.61.6; **taurus** 12.61.5)

symboli (**canis** 11.32.4; **cimex** 11.32.1; **mula** 3.62.6; **salamandra** 2.66.7)

vertauskuva (**belua** 6.77.8; **canis** 3.55.4; **ginnus** 6.77.7; **porcus** 10.11.4)

Filosofit

dehumanisoiva metafora (**canis** 4.53.8)

vertauskuva (**aper** 9.57.11; **mula** 9.57.4; **mulio** 9.57.9; **vison** 9.57.10)

Sekalaisia tapauksia

konkretisoiva metafora (**ursus spect.** 8.1)

dehumanisoiva metafora (**adlatrare** 5.60.1; **caballus** 1.41.20; **caninus** 5.60.10; 7.95.10; **Cinyphius maritus** 7.95.13; **piscis** 4.56.5)

symboli (**canis** 9.29.12; **equus** 9.68.6; **gerres** 12.32.15; **maena** 12.32.15)

vertauskuva (**asellus** 6.39.16; **gallus** 9.68.3; **mula** 1.79.3; **Strymonius grex** 9.29.8; **vipera** 1.41.7)